

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YABANCI SERMAYE HAREKETLİLİĞİNİN KAMU MALİYESİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Danışman
Yrd. Doç. Dr. M. Sena EKİCİ

Hazırlayan
Mehmet Ali Koçakoğlu

MALİYE ANABİLİM DALI

ŞANLIURFA

2009

Yrd. Doç. Dr. M. Sena EKİCİ danışmanlığında M. Ali Koçakoğlu'nun hazırladığı
“YABANCI SERMAYE HAREKETLİLİĞİNİN KAMU MALİYESİ ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME” konulu bu çalışma/...../
..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından
..... Anabilim Dalı'nda
..... tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman:

Üye :

Üye :

**Bu Tezin Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre
Düzenlendiğini Onaylarım**

**Prof. Dr.
Enstitü Müdürü**

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

Yüksek Lisans Tezi

**YABANCI SERMAYE HAREKETLİLİĞİNİN KAMU MALİYESİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME**

M.Ali Koçakoğlu

**Harran Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı**

Danışman: Yrd. Doç. Dr. M. Sena EKİCİ

**ŞANLIURFA
2009**

MSc Thesis

**FOREIGN DIRECT INVESTMENT MOBILITY'S EFFECTES OVER PUBLIC FINANCE:
THE EXAMINATION ABOVE TURKEY**

M.Ali Koçakoğlu

**Harran University
Institue of Social Sciences
Department of Public Finance**

Assistant Professor M.Sena EKİCİ

**ŞANLIURFA
2009**

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında Maliye Bölüm Başkanı ve danışmanım Yrd. Doç Dr. M. Sena Ekici'ye, tez çalışmam boyunca eleştiri ve önerileri ile tezimin şekillenmesinde yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç.Dr. Murat Demir ve Yrd. Doç. Dr. Hasan Türkal'a teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÇİZELGELER DİZİNİ	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VIII
1. GİRİŞ	1
1.1. GLOBALLEŞME (KÜRESELLEŞME) VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE	2
1.1.1. <i>Globalleşme (Küreselleşme)</i>	2
1.1.2. <i>Doğrudan Yabancı Sermaye Kavramı</i>	5
1.1.3. <i>Doğrudan Yabancı Sermaye Çeşitleri</i>	9
1.2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYENİN TEŞVİKİ İÇİN YAPILAN DÜZENLEME VE ANLAŞMALAR	12
1.2.1. <i>Kurumlar Vergisi Oranlarının Düşürülmesi</i>	12
1.2.1.1. OECD Ülkeleri ve Türkiye	14
1.2.2. <i>4875 Sayılı Yasa</i>	17
1.2.2.1. Kanundan Sonra Yabancı Şirketlerin Sayısı	19
1.2.2.2. Kanundan Sonra Gelen Yabancı Sermayeli Şirketlerin Orijin Ülkeleri	21
1.2.2.3. Kanundan Sonra Gelen Şirketlerin Sektörel Dağılımı	22
1.2.3. <i>Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları</i>	22
1.2.4. <i>Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları</i>	23
1.2.5. <i>Arsa Tahsisi</i>	25
1.2.6. <i>Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK)</i>	26
1.3. DÜNYA'DA VE ÜLKEMİZDE DYS YATIRIMLARI	27
1.3.1. <i>Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sebepleri</i>	27
1.3.2. <i>Dünya'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları</i>	30
1.3.2.1. Sermayenin Bölgesel Dağılımı	30
1.3.2.2. Yabancı Sermayenin Büyüklüğü	31
1.3.2.3. Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı	34
1.3.2.4. Yabancı Sermayenin Ülkelere Göre Dağılımı	36
1.3.3. <i>Türkiye'de DYS Yatırımları</i>	37
1.3.3.1. Türkiye'ye Giren DYS Miktarları	37
1.3.3.2. DYS'lerin Geldikleri Ülkelere Göre Dağılımı	40
1.3.3.3. DYS'nin Sektörel Dağılımı	43
1.3.3.4. DYS'nin Bölgesel Dağılımı	46
1.3.3.5. DYS'nin Geliş Biçimi	48
1.3.3.5.1. Satın Alma ve Birleşmeler	49
1.3.3.5.2. Özelleştirme	52
1.3.4. <i>Dünya'da ve Türkiye'de DYS İle İlgili Eleştiriler</i>	53
1.3.4.1. Seçilmiş Ülkelerde DYS	57
1.3.4.1.1. ÇİN	57
1.3.4.1.1.1. Temel Ekonomik Veriler	57
1.3.4.1.1.2. Çin'e Giren DYS İle İlgili Genel Bilgiler	58
1.3.4.1.1.3. Çin Kamu Maliyesi ve DYY	62
1.3.4.1.2. MACARİSTAN	63
1.3.4.1.2.1. Temel Ekonomik Veriler	63
1.3.4.1.2.2. Macaristan'a Giren DYS İle İlgili Genel Bilgiler	64
1.3.4.1.2.3. Macaristan Kamu Maliyesi ve DYY	67
1.3.4.1.3. İRLANDA	67
1.3.4.1.3.1. Temel Ekonomik Veriler	67
1.3.4.1.3.2. İrlanda'ya Giren DYS İle İlgili Genel Bilgiler	68
1.3.4.1.3.3. İrlanda Kamu Maliyesi ve DYY	71

1.3.4.1.4	ÇEK CUMHURİYETİ.....	71
1.3.4.1.4.1	Temel Ekonomik Veriler	71
1.3.4.1.4.2	Çek Cumhuriyeti'ne Giren DYS İle İlgili Genel Bilgiler.....	72
1.3.4.1.4.3	Çek Cumhuriyeti Kamu Maliyesi ve DYY.....	76
1.4.	TÜRKİYE KAMU MALİYESİ VE DYS	78
1.4.1.	<i>Kamu Maliyesi Büyüklükleri.....</i>	78
1.4.2.	<i>Cari Açık Kavramı.....</i>	81
1.4.2.1	İç Tasarruf Yetersizliği	83
1.4.2.2	Büyüme	83
1.4.2.3	Yüksek Faiz ve Aşırı Değerli TL	83
1.4.3.	<i>Cari Açık ve Bütçe Açığı (İkiz Açık)</i>	87
1.4.4.	<i>Vergi Rekabeti; Yararlı ve Zararlı Etkileri.....</i>	91
1.4.4.1	Kurumlar Vergisi Oranının Düşürülmesi ve Kamu Bütçesine Etkileri	94
1.4.4.2	Dünya'da ve Türkiye'de Kurumlar Vergisi.....	97
1.4.5.	<i>Yüksek Faiz- Düşük Kur ve Kamu Borçları.....</i>	98
1.4.5.1	Yüksek Faiz - Düşük Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi.....	102
1.4.6.	<i>Kar Transferleri.....</i>	104
1.4.7.	<i>DYS ve Cari Denge İlişkisi</i>	107
1.5.	TRANSFER FİYATLANDIRMASI VE DYY	109
1.5.1.	<i>Transfer Fiyatlandırmasının Sebepleri.....</i>	110
1.5.2.	<i>OECD'nin Transfer Fiyatlandırması İçin Yaptığı Çalışmalar</i>	111
1.5.3.	<i>OECD' nin Transfer Fiyatlandırması Yöntemleri</i>	111
1.5.4.	<i>Türkiye'de Transfer Fiyatlandırması</i>	112
1.5.5.	<i>Türk Vergi Sisteminde Transfer Fiyatlandırması İçerikli Mevcut Düzenlemeler.....</i>	113
1.5.6.	<i>Mevcut Düzenlemeler Sonrasında Sorunlar.....</i>	117
1.6.	KÜRESEL KRİZ VE TÜRKİYE KAMU MALİYESİ	117
2.	SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	122
	KAYNAKLAR	125
	ÖZGEÇMİŞ	132
	ÖZET.....	133
	SUMMARY	134

ÇİZELGELER DİZİNİ

ÇİZELGE 1.1 DYS İLE PORTFÖY YATIRIMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	9
ÇİZELGE 1.2 2006 YILINDA EN BÜYÜK BEŞ ULUSLARARASI DOĞRUDAN YATIRIM GİRİŞİ	12
ÇİZELGE 1.3 YILLAR İTİBARIYLA KURUMLAR VERGİSİ ORANLARI (1990–2006)	14
ÇİZELGE 1.4 YILLAR İTİBARIYLA ÜLKEMİZE GELEN ULUSLAR ARASI SERMAYELİ YABANCI ŞİRKETLERİN SAYISI.	19
ÇİZELGE 1.5 DYY GİRİŞLERİ İLE ULUSLAR ARASI SERMAYELİ ŞİRKET SAYILARININ KARŞILAŞTIRILMASI	20
ÇİZELGE 1.6 ÜLKEMİZE GİREN YABANCI SERMAYELİ ŞİRKETLERİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI.....	21
ÇİZELGE 1.7 ŞİRKETLERİN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI	22
ÇİZELGE 1.8 ÇİFTE VERGİLENDİRMEYİ ÖNLEME ANLAŞMASI (2005 YILI İTİBARI İLE).....	23
ÇİZELGE 1.9 YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI.....	25
ÇİZELGE 1.10 ULUSLARARASI SERMAYELİ FİRMALARIN YATIRIMLARINA VERİLEN TEŞVİK BELGELERİ.....	25
ÇİZELGE 1.11 DYS LERİ İTEN VE ÇEKEN SEBEPLER	29
ÇİZELGE 1.12 BÖLGELERE VE ÜLKELERE GÖRE 2004–2006 YILLARI ARASINDAKİ DYS GİRİŞLERİ (MİLYAR USD).....	33
ÇİZELGE 1.13 EN ÇOK DYS ÇEKEN ÜLKELER.....	34
ÇİZELGE 1.14 DÜNYADA ULUSLARARASI BİRLEŞME VE SATIN ALMA İŞLEMLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI (MİLYAR USD)	34
ÇİZELGE 1.15 DYS MİKTARLARININ ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (MİLYON USD).....	36
ÇİZELGE 1.16 YATIRIM YOĞUNLUĞUNA GÖRE DYS’DE ÜLKELERİN DURUMU (MİLYON USD).....	37
ÇİZELGE 1.17 ÜLKEMİZE GİREN DYS NİN 2000–2008 YILLARI ARASINDAKİ SEYİRİ	39
ÇİZELGE 1.18 ÜLKEMİZE GİREN YABANCI SERMAYELİ YATIRIM ŞİRKET SAYILARININ ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI.....	40
ÇİZELGE 1.19 2005 VE 2006 YILLARINDA EN BÜYÜK YATIRIM YAPAN 10 ÜLKE	42
ÇİZELGE 1.20 EN BÜYÜK SERMAYE YATIRIMLARI.....	43
ÇİZELGE 1.21 1995–2004 YILLARI ARASI YABANCI SERMAYENİN ANA SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI	45
ÇİZELGE 1.22 2005–2007 YILLARI ARASINDA YABANCI SERMAYENİN ALT SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI.....	45
ÇİZELGE 1.23 YABANCI SERMAYELİ FIRMA SAYILARININ SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI	46
ÇİZELGE 1.24 YABANCI SERMAYE ŞİRKETLERİNİN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI.....	47
ÇİZELGE 1.25 İLLERE GÖRE ŞİRKET SAYILARI.....	47
ÇİZELGE 1.26 İLLERE GÖRE SEKTÖREL DAĞILIM	48
ÇİZELGE 1.27 YILLAR İTİBARIYLA DYS’NİN GELİŞ BİÇİMİ	49
ÇİZELGE 1.28 EN BÜYÜK 5 SATIN ALMA VE BİRLEŞME	50
ÇİZELGE 1.29 2000- 2006 YILLARI ARASINDAKİ ÖZELLEŞTİRME YOLUYLA DYS’LER	53
ÇİZELGE 1.30 TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER.....	57
ÇİZELGE 1.31 2005 YILINDA ÇİN’E GİREN DYS’NİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI.....	61
ÇİZELGE 1.32 DYS’LERİN GİRİŞ BİÇİMLERİ	61
ÇİZELGE 1.33 TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER	64
ÇİZELGE 1.34 DYS GİRİŞLERİ VE TOPLAM DYS MİKTARLARI (MİLYON EURO).....	64
ÇİZELGE 1.35 TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER.....	68
ÇİZELGE 1.36 DYS GİRİŞLERİ (MİLYON USD).....	69
ÇİZELGE 1.37 DYS STOKLARI	69
ÇİZELGE 1.38 DYS ŞİRKET SAYILARI VE ÜLKELER.....	70
ÇİZELGE 1.39 1995–2006 YILLARI ARASINDA GSMH (MİLYON EURO) VE BÜYÜME ORANLARI	72
ÇİZELGE 1.40 CARI DENGİ VE GSMH İÇİNDEKİ PAYLAR	72
ÇİZELGE 1.41 DYY STOKLARI (MİLYON USD)	72
ÇİZELGE 1.42 2000–2006 YILLARI MERKEZİ BÜTÇEYE DÖNÜŞTÜRÜLMÜŞ BÜTÇE BÜYÜKLÜKLERİ	80
ÇİZELGE 1.43 ÇEŞİTLİ VERİLERİN GSYH’YE ORANLARI.....	81
ÇİZELGE 1.44 KURUMLAR VERGİSİ GELİRLERİNİN TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇİNDEKİ PAYI.....	94
ÇİZELGE 1.45 KURUMLAR VERGİSİ GELİRLERİNİN GSMH İÇİNDEKİ PAYI	95
ÇİZELGE 1.46 DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİ MİKTARLARI VE BUNLARIN TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇİNDEKİ PAYLAR	96
ÇİZELGE 1.47 OECD ÜLKELERİNDE KURUMLAR VERGİSİ ORANLARININ YILLARA GÖRE DEĞİŞİMİ	98
ÇİZELGE 1.48 FAİZ ÖDEMELERİ*	104

ÇİZELGE 1.49 KAR TRANSFERLERİ*	105
ÇİZELGE 1.50 KAR TRANSFERLERİ RAKAMLARI VE DYY İÇİNDEKİ ORANLARI	105
ÇİZELGE 1.51 KAR TRANSFERLERİ/CARİ İŞLEMLER AÇIĞI	106
ÇİZELGE 1.52 SEÇİLMİŞ ÜLKELERE GÖRE DYY GİRİŞLERİ	109
ÇİZELGE 1.53 SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE CARİ İŞLEMLER DENGESİ/GSMH	109

ŞEKİLLER DİZİNİ

ŞEKİL 1.1 YABANCI YATIRIMLARIN SINIFLANDIRILMASI.....	8
ŞEKİL 1.2 DYS'İN TÜRLERİ.....	10
ŞEKİL 1.3 ÜLKE GRUPLARINA GÖRE ULUSLAR ARASI DYS'LERİN DAĞILIMI (MİLYON USD).....	30
ŞEKİL 1.4 DÜNYA'DA DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	31
ŞEKİL 1.5 1995–1999 YILLARI ARASINDA ÜLKEMİZE GİREN DYS MİKTARLARI (MİLYON USD)	38
ŞEKİL 1.6 2004-2008 YILLARI ARASINDA ÜLKEMİZDEKİ DYS'LERİN ORJİNLERİ	41
ŞEKİL 1.7 DELOİTTE 2007 YILI BİRLEŞME VE SATIN ALMA RAPORU	49
ŞEKİL 1.8 MACARİSTAN'A GELEN DYS'LERİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI.....	65
ŞEKİL 1.9 DYS'LERİN SEKTÖREL DAĞILIMI.....	66
ŞEKİL 1.10 DYS'LERİN AİT OLDUKLARI ÜLKELERİN GENEL GÖRÜNÜMÜ	70
ŞEKİL 1.11 DYY GİRİŞLERİ	73
ŞEKİL 1.12 ÇEK CUMHURİYETİNE GİREN DYY'LERİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI	74
ŞEKİL 1.13 DYY'LERİN SEKTÖREL DAĞILIMI.....	75
ŞEKİL 1.14 1990- 2006 ARASI BÜYÜME-CARİ İŞLEMLER AÇIĞI İLİŞKİSİ.....	84
ŞEKİL 1.15 1991–2007 YILLARI ARASINDA CARİ İŞLEMLER DENGESİNİN RAKAMSAL BÜYÜKLÜKLERİ	85
ŞEKİL 1.16 CARİ İŞLEMLER AÇIĞI/GSYH 2002-2006	86
ŞEKİL 1.18 İKİZ AÇIK SARMALI	88
ŞEKİL 1.18 CARİ AÇIK VE BÜTÇE AÇIĞI	89
ŞEKİL 1.19 FAİZ HARCAMALARI/GSYH (%)	100
ŞEKİL 1.20 FAİZ HARCAMALARI/VERGİ GELİRLERİ (%).....	101

KISALTMALAR:

DYS: DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE
UNCTAD: UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT
OECD: ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT
OPEC: ORGANIZATION OF THE PETROLEUM EXPORTING COUNTRIES
STB:SERBEST TİCARET BÖLGESİ
YOİKK:YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ KOORDİNASYON KURULU
GSMH:GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA
GSYİH:GAYRİSAFİ YURTIÇI HASILA
IMF: INTERNATIONAL MONEY FUND)
GATT :GENERAL AGREEMENT ON TARIFFS AND TRADE
ÇVÖ:ÇİFTE VERGİLENDİRMEYİ ÖNLEME ANLAŞMALARI
YKTK: YATIRIMLARIN KARŞILIKLI TEŞVİKİ VE KORUNMASI
TMSF:TASARRUF MEVDUATI SİGORTA FONU
ILO:ULUSLAR ARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ

1. GİRİŞ

Sermaye akımları ve doğrudan sermaye yatırımları özellikle son dönemlerde küreselleşmenin gerçekleşmesindeki ana rolü oynamaktadır. Teknolojik gelişmeler sonucu ulaştırma ve iletişimde sağlanan ilerlemenin dış ticaretin ve uluslararası mali piyasaların geliştirilmesi konusunda geniş ölçüde kullanılması, mali entegrasyonun sağlanmasında büyük yol alınması ve özellikle mali piyasaların serbestleştirilmesi sonucu mali sektörde kar oranlarının artması sonucunda uluslararası sermaye hareketlerinde büyük akışkanlık sağlanmış ve entegrasyon giderek yaygınlaşmıştır. Son yıllarda dünyada ve Türkiye’de artan sermaye akımlarının dünya ekonomisinde oynadığı rol konuyu daha da önemli hale getirmiştir.

Bu çalışmamızda dünyada ve Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin bölgesel, sektörel dağılımı ve büyüklükleri ile doğrudan yabancı sermayenin geliş biçimini ve bunun kamu maliyesi üzerindeki etkilerini araştıracağız.

Bu çalışmada sırasıyla küreselleşme ve Doğrudan Yabancı Sermaye’nin (DYS) teorik çerçevesi, tarihsel gelişimi, dünyada ve Türkiye’de doğrudan yabancı sermayenin teşviki için yapılan düzenleme ve anlaşmalar, DYS’lerin dünya ve Türkiye ekonomilerindeki durumu, Türkiye ile karşılaştırılması açısından seçilen ülkelerin genel ekonomik durumları ve DYS ile ilgili bilgilerine yer verilecektir.

Son olarak Türkiye’deki kamu maliyesi bilgilerine yer verilerek DYS giriş çıkışlarının kamu maliyesi üzerindeki etkileri özellikle ikiz açık, vergi rekabeti, yüksek faiz- düşük kur v.b. konular açısından ele alınacak ve genel durum kısaca özetlenerek önerilere yer verilecektir.

1.1. Globalleşme (Küreselleşme) ve Doğrudan Yabancı Sermaye

20. yüzyılın sonlarında sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda dünyayı etkisine alan değişim rüzgârları; devletleri, şirketleri ve bireyleri hızla etkisi altına alarak, yeni bir dünya düzeninin kurulmasına yol açmıştır. Dünya hızla değişmektedir. Eski değerler, eğilimler yerini yenilerine bırakmaktadır. Artık ülkeler dışa kapalı bir ekonominin günümüz dünyasında yeri olmadığını anlamışlardır. Bugün hiçbir ekonomi kendi kendine yeterli olamaz. Kendini global dünyaya açmayan bir ekonomi, değişimin gerisinde kalır ve gelişemez. İşte bu paradigmayı gerçekleştirmede kullanılan en önemli araçlardan birisi de doğrudan yabancı sermaye dediğimiz sermaye hareketleridir.

1.1.1. Globalleşme (Küreselleşme)

Küreselleşme olgusunun ne zaman başladığı ile ilgili kesin bir tarih vermek mümkün olmamakla beraber insanlığın ekonomik ve sosyal olarak gerçekleştirdiği varsayılan sanayi devriminden sonra bu kavramın belirginleşmeye başladığı söylenebilir.

Tarihsel süreç içerisinde ülkeler kapsam ve boyutları itibariyle çeşitli globalleşmenin çeşitli safhalardan geçtiği görülmüştür. Mısır, Helen ve Roma dönemlerinde gerçekleşen değişimlerin oluşturduğu globalleşmeleri buna örnek göstermek mümkündür. Ancak, bugünkü anlamıyla globalleşme bunlardan farklı olup; tamamen batılı değerler üzerine oturmaktadır.¹

Batının ekonomik sisteminin temelini teşkil eden kapitalizm, globalleşmenin gerçekleşmesinde önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapitalizmin ortaya çıktığı ve gelişmeye başladığı 1870-1914 dönemleri arasında ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler artmıştır. II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında ABD'nin himayesinde tesis edilen IMF (International Money Fund), Dünya Bankası, GATT (General Agreement on Tariffs and Trade), ve OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) gibi uluslararası kuruluşların hayata geçirilmesi globalleşme sürecine ivme kazandırmıştır².

¹ <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/tarihsel.htm> E.T:10.06.2008

² H.Eken, **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, 2006, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2006/16/HEKEN.PDF E.T:28.07.2007

Hemen hemen tamamı 1940'ların ikinci yarısında kurulan bu kuruluşların da katkısıyla 1950'ler ve 1960'larda yeni bir globalleşme dalgası ortaya çıkmıştır. 1970'li yıllar globalleşme açısından bir dönüm noktası sayılabilir. Bretton Woods Sistemi'nin çökmesiyle sabit kur sistemi terk edilmiş ve gelişmiş ülkeler -başta ABD, Almanya, İngiltere ve Japonya- peş peşe sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırmışlardır. Bu ise finansal globalleşmeye olağanüstü bir ivme kazandırmıştır. 1980'li yılların başından itibaren de gelişmekte olan ülkeler daha fazla liberalizm yanlısı politikalar izlemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda özelleştirme, piyasa ekonomisi, finansal serbestleşme, dünya ile entegrasyon gibi kavramlar eskisine göre çok daha fazla rağbet görmeye başlamıştır. Bütün bu gelişmeler gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeleri birbirlerine daha da yakınlaştırmıştır. 1990'ların başlarında eski Doğu Bloku ülkelerinin ekonomik ve siyasi çöküşüyle bu süreç zirveye ulaşmıştır³. Bunun yanında Amerika Birleşik Devletlerinin birleşik ve sınırların kalktığı bir Avrupa'yı oluşturmak için serbest ticaret ve finansal hareketleri sınırlandıran kuralları ortadan kaldırması, AB'nin gelişimini sağlamış dolayısıyla küreselleşme sürecini hızlandırmıştır⁴.

Çağımızda dünya ekonomisinde yaşanan değişimin temel unsuru; evrensel düzeyde serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte; bütün ülkelerin dünya pazarı ile bütünleşmesi, mal-hizmet-sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesi ile ekonomik globalleşmenin gerçekleştirilmesine yönelik eğilimlerin hız kazanmasıdır. Bu doğrultuda; dış ticaretin koruma politikalarından arındırılması, sübvansiyonlarının kaldırılması, ulusal paraların konvertibilitesinin sağlanması, devlet tekellerinin kaldırılması, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, mal-hizmet-sermayenin dolaşımındaki kamu müdahalelerinin kaldırılması; dolaysız yatırımlar, portföy yatırımları ve kısa vadeli sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması hedeflenmektedir. Böylece, dünya ekonomisi; katılımcıları özel girişimciler olan, piyasalarına rekabet koşullarının hâkim olduğu ve dürtüsünün kar olduğu bir alana dönüşebilecektir. Kamu müdahaleleri ortadan kalkacağı için özel girişimciler, kendi

³ C.C.Aktan.,H.Şen, **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye**, Ankara, 1999, TOSYÖV Yayınları, s.94

⁴ D.Dinan, **Avrupa Birliği Tarihi**, Çev: Hale Aksay,2007, İstanbul, Kitap Yayınevi s.14

rekabet güçleri nispetinde kazanacak veya kaybedecek ve sonuçta rekabet koşulları verimliliği ve karlılığı arttıracaktır⁵. Yabancı sermayenin gelişimi küreselleşen dünyanın buhar makinesi gibidir.

Küreselleşmenin her derde deva olmayacağı ve çeşitli sorunları da beraberinde getireceği yönünde eleştiriler mevcuttur. Bunlardan en önemlisi küreselleşme sonucunda kazanmanın ancak diğer bir tarafın- ki bu genellikle zaten zayıf olan taraf olacaktır- kaybetmesiyle gerçekleşecektir⁶.

Küreselleşmenin ve bunun sonucunda her alanda liberalizasyonun gerçekleştiği dünyamızda Türkiye'nin de bu gelişmelerden payını almaması düşünülemez. Özellikle finansal serbestleşme 1980'lere kadar büyük bir değişim göstermemiştir. 1980 öncesi Türkiye'sinde dış ticaret, finansal piyasalar ve bazı mal pazarları devlet tarafından kontrol altına alınmaktaydı. Finansal sektör, bankaların egemenliğindeydi. Türkiye'nin, 1979'a kadar izlediği ithal ikameci sanayileşme politikaları döneminde devlet, hem yatırımcı hem üretici olarak kamu iktisadî teşekkülleri (KİT) kanalı ile sanayileşme hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır. Özel sanayi kârları bu dönemde esas olarak iki kaynaktan beslenmiştir: Ağırlıklı olarak tarife dışı engellere dayanan korumacı ticaret rejimi sayesinde iç pazarda sanayiciler oligopol kâr ve rantlarını elde etmişlerdir. İkinci olarak ise, KİT sisteminin ürettiği girdiler yapay olarak ucuz fiyatlanarak özel sanayi kesimine ve kırsal ekonomiye verildiğinden, girdi maliyetleri düşük seyretmiştir. Bu politikalar yaşanan petrol şoklarının da katalitik rolü ile 1976'da tıkanmış, 1977-80 döviz krizinden sonra da Ocak 1980'de IMF ve Dünya Bankası destekli yapısal uyum programı, yani dışa açılma hamlesi başlatılmıştır. 1981 yılında ticaretin liberalizasyonu ile başlayan Türkiye ekonomisindeki dönüşüm süreci, 11.8.1989 yılında Resmi gazetede yayınlanan ve 89/4391 karar no ile yürürlüğe giren ve 32 sayılı konvertibiliteye geçiş kararıyla finansal liberalizasyonun temellerini de atmıştır⁷.

⁵ <http://www.econturk.org/dtm7.htm> E.T: 10.01.2007

⁶ E. Manisalı, **Dünya da ve Türkiye de Büyük Sermaye**, İstanbul, 2008 Truva Yayınları s.114

⁷ M.F. İstemihan, İ. Bulungiray, **1980-2003 Döneminde Yabancı Sermayenin Türkiye'ye Gelişi Ve Uygulanan Politikalar**, http://www.akademiktisat.net/calisma/yabanci_sermaye/1980_2003_y_sermaye_fihan.htm E.T:02.08.2007

1.1.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Kavramı

“Küreselleşme” artık herkesin bildiği ama birçok kişinin içeriğini tam kavrayamadığı veya farklı amaçlarla kullandığı bir kavramdır. Farklı disiplinlerde araştırma yapan birçok araştırmacı için küreselleşme süreci yeni bir sömürü yöntemiymişken yine birçok araştırmacı için küresel refahın artışıyla küreselleşme olgusu bir fırsattır. Bununla birlikte küreselleşmenin diğer boyutları da göz önüne alındığında küreselleşme iktisadi açıdan liberalizm, demokratik kavramların ve kuralların evrenselliği, evrensel insan hakları veya bunların tümünü kapsayan süreç ile ilgili bir kavramdır. Son zamanlarda ise küreselleşme birçok kişi tarafından finansal liberalizm veya paranın evrensel serbest dolaşımı ile eşanlamlı gibi kullanılmaktadır⁸.

Sanayi devriminden sonra kapitalizmin gelişmesi ve sermayenin oluşması ticari ve sanayi işletmelerinin de değişmelerini sağlamaya başlamıştır. Başlangıçta ulusal temelde işletmeler faaliyette bulunurken, sonrasında uluslararası, çok uluslu ve ulus ötesi işletmelerin ekonomik alanda yer edindiklerini, globalleşme ile beraber günümüzde inanılmaz boyutlarda ulaşan uluslararası yabancı sermaye trafiğinin ekonomik değişimleri ve gelişmeleri etkilediğini söylemek mümkündür⁹.

“Globalleşmenin bir aracı olarak yabancı sermaye; bir ülkenin karşılığını değişik biçimlerde ileride ödemek üzere başka ülkelerden temin ederek kısa sürede ekonomik gücüne ekleyebileceği mali ve teknolojik kaynaklar olarak tanımlanmaktadır¹⁰.”Yabancı sermayenin dünyayı etkilemesi kaçınılmazdır. Bugün içinde bulunan durumun Amerika’nın keşfine benzediğini düşünen yazarlar vardır¹¹. Doğrudan yabancı sermaye (DYS) bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir şirket için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir şirketin sermayesini arttırmak yoluyla o ülkede

⁸ H.Gürak,**Küreselleşme Nereye Götürüyor? Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Verimlilik ve Gelir Dağılımı** <http://129.3.20.41/eps/get/papers/0312/0312001.pdf> E.T: 12.11.2006

⁹ H.Demircan, **Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri**, Ankara,2003 Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, s.6

¹⁰ M.Akdiş, **Dünya da ve Türkiye de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler**, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/> E.T: 12.11.2006

¹¹ S.Şener , **Dünya da ve Türkiye de Tarihsel Perspektiften Yabancı Sermaye**, Bursa,2008,Ezgi Kitabevi, s.15

bulunan şirketler tarafından diğer bir ülkede bulunan şirketlere yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır. Genel bir tanımlama yaparsak ülke yerleşiklerinin kendi ülkelerinin sınırları dışında servet edinmelerine “uluslar arası yatırım” veya “yabancı sermaye yatırımı” adı verilir. Yabancı ülkelerde bina, fabrika, arazi, tesis gibi fiziki varlıklar elde edilmesi ise ‘Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları’ olarak tanımlanmaktadır¹².

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) standartlarına göre doğrudan yabancı sermaye; misafir yatırımcının kısa dönemli ve parasal olarak yaptığı yabancı sermayeden ziyade, uzun dönemli ilişkileri içeren ve kontrolü kendisinin sağladığı bir yatırım biçimidir. DYS yatırımcının bu ülkedeki yerli varlık ve girişimlerin yönetimi üzerinde önemli derecede etki etmeye çalışmasını da kapsar. DYS’ler birleşmeler yoluyla ülkeye gelebileceği gibi tek başına da ülkeye gelebilir ayrıca ticari girişimlerin yanında bireysel yatırımcılar şeklinde de olabilir¹³. Doğrudan yabancı sermaye yatırım kapsamı içinde üç tip yatırım türü ortaya çıkmaktadır: öz sermaye, yatırıma dönüşmüş kazançlar ve işletme içi borçlanmalar¹⁴.

Bir yabancı yatırımın doğrudan sermaye yatırımı sayılabilmesi için üretim araçlarının tamamının yabancılara ait olmasına gerek yoktur. Yabancı yatırımcı tarafından girişimin kontrolünü sağlayacak hisse paylarının bir kısmının elde edilmesi de doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak tanımlanmaktadır. Burada ne dereceye kadar yapılan kısmi yatırımlarının doğrudan yabancı sermaye yatırım olarak tanımlanabileceği çeşitli ülkelerde farklılık gösterir. Yine UNCTAD’ın tanımına göre; girişimdeki öz sermayenin % 10’u varlıkların kontrolünde bir eşik değer olarak düşünülebileceği belirtilmektedir. Bu miktarların altında ise daha çok portföy yatırımı olarak belirtilmiştir.¹⁵

OECD (Organization for Economic Co-operation And Development)ye göre DYS; bir ülkede yerleşik kişi ve kurumların bir başka ülkede kalıcı çıkar elde etmek amacını

¹² R.Karlık, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye**, Ankara, 2001, TCMB Yayınları, s. 100.

¹³ UNCTAD **2007 World Investment Report** , s. 245

¹⁴ UNCTAD **1999 World Investment Report**, s. 465

¹⁵ UNCTAD **2007 World Investment Report** s.16

yansıtmaktadır. Burada kalıcı çıkar elde etmek amacı, yabancı sermaye yatırımcısı ile yatırım ve yatırımın kontrolünde uzun dönemli bağımlılığı ifade eder¹⁶.

Yine bir başka tanıma göre doğrudan dış yatırımlar (DDY); bir firmanın başka bir ülkede kendine bağlı bir şube firma kurması, başka bir ülkede var olan yatırımını artırması, başka bir ülkedeki firmanın kontrolünü ele geçirmesi veya başka bir ülkedeki bir firmayla stratejik bir anlaşma ile ortak girişimde bulunması şeklinde gerçekleşen yatırımlar olarak tanımlanabilir¹⁷.

Bu tanımlamalara rağmen bazı araştırmacılar DYS'nin gerçek anlamının yeterince açıklanamadığını düşünmektedirler. Penn Institutue'den Volker Nocke ve Stephan Yeaple, DYS'lerin küreselleşen dünyada önemli bir rol oynamalarına rağmen önemlerin yeterince anlaşılmasından yakınmaktadırlar. DYS'lerin sadece satın alma, birleşme veya yeni bir yatırım yapmak şeklinde anlaşılmasının kanun koyucular tarafından DYS'lerin önemlerinin yeterince anlaşılmasına yol açtığını düşünmektedirler¹⁸.

DYS ve diğer sermaye türleri çoğu zaman birbirleriyle karıştırılmaktadır. Genel bir tanımlama ile bir ülke yerleşiklerinin kendi ülkelerinin sınırları dışında servet edinmelerine uluslar arası yatırım veya yabancı sermaye yatırımı adı verilir. Yatırımdaki zaman boyutuna bağlı olarak mali yatırımlar; kısa-dönemli finansal yatırımlar ve uzun-dönemli mali yatırımlar (portföy yatırımları) olarak ikiye ayrılır. Yabancı ülkelere bina, fabrika, arazi, tesis gibi fiziki varlıklar elde edilmesi ise 'doğrudan yabancı sermaye yatırımları' olarak tanımlanmaktadır. Portföy yatırımları ise uzun dönemli tahvillerden (rehin sözleşmeleri hariç, bir yıldan uzun vadeli sözleşmeler) ve doğrudan yabancı sermaye yatırım sınıflamasına girmeyen işletme hisselerinin elde edilmesinden oluşmaktadır¹⁹. Aşağıdaki şemada yabancı sermaye yatırımlarının sınıflandırılması bize bu ayırım konusunda daha net bilgi verecektir.

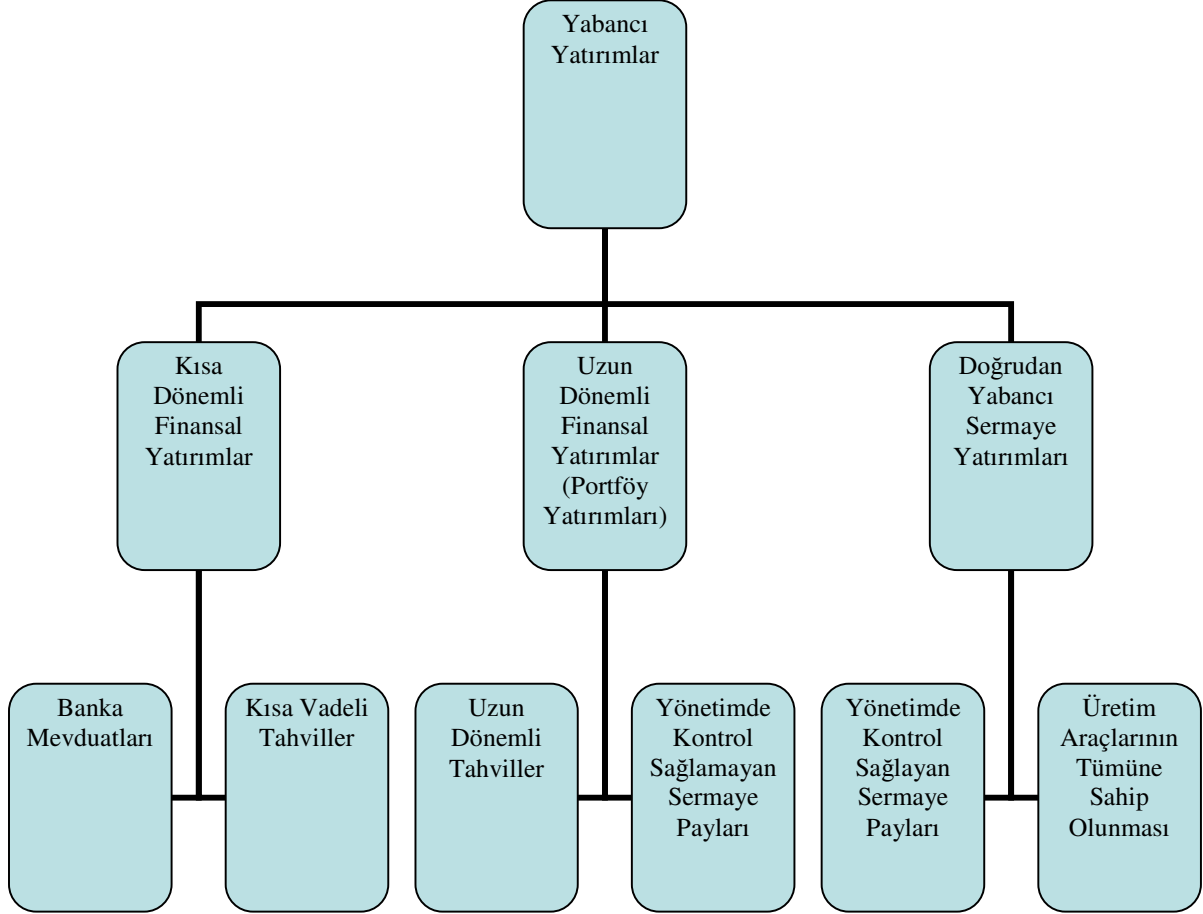
¹⁶ OECD **Benchmark Definition of Foreign Direct Investment**, Brüksel,1999, Third Edition, s.23

¹⁷N.Kumral, **Doğrudan Dış Yatırımlar ve Bölgesel Kalkınma:Ege Bölgesi İmalat Sanayi Örneği**, İzmir, 2001 Ege Üni. İ.İ.B.F. s.18

¹⁸ V.Nocke,S.Yeaple, **An Assignment Theory of Foreign Direct Investment**,,USA,2004, Penn Institutue for Economic Research, s.3

¹⁹ A.Candemir, Türkiye'de **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama**, İstanbul, 2006 Yased Yayınları, s.17

Şekil 1.1 Yabancı Yatırımların Sınıflandırılması

Kaynak: (www.wikipedia.com, Doğrudan Yabancı Sermaye maddesi, www.akademikiktisat.net, Yabancı Sermaye, A.Candemir, Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama, Yased yayınları, 2006 İstanbul) kaynaklarından oluşturuldu.

Genel bir sınıflandırmanın dışında portföy yatırımları ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki farkları aşağıda çizelge 1.1 de daha açık bir şekilde görebiliriz. Doğrudan yatırım; bir yabancı sermayedarın yani girişimcinin, elindeki mali kaynağı başka bir ülkede kârlı bulunduğu bir projenin gerçekleştirilmesinde kullanmasıyla ortaya çıkar. Portföy yatırımı ise; yine aynı şekilde başka bir ülkede yabancı sermayedarın herhangi bir girişimde kullanmak üzere elinde bulunan mali kaynakları ile

herhangi bir ülkenin mali piyasasında işlem gören hisse senedi veya tahvil gibi yatırım kâğıtlarını satın almasıyla oluşan özel yabancı sermaye hareketidir²⁰.

Çizelge 1.1 DYS ile Portföy Yatırımlarının Karşılaştırılması

	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	Portföy Yatırımları
Maliyetler	• Doğrudan yatırım maliyetleri• Enformasyon maliyetleri	• Doğrudan yabancı sermaye yatırımından daha az olmakla birlikte ortaya çıkan enformasyon maliyetleri• Sermaye maliyeti
Yatırım Motifleri	• Sermayenin güvenliği ve portföyün veya net refahın maksimize edilmesi• Optimal kaynak dağılımını gerçekleştirmek için farklı ekonomilerde işletme kontrolüne sahip olmak ve çokuluslu işlemlerle karları maksimize etmek	• Sermayenin güvenliği ve portföyün veya net refahın maksimize edilmesi
Yatırım Bileşenleri	• Doğrudan yabancı sermaye yatırımcı tarafından sağlanan yönetimde etkin kontrole yeterli öz sermaye• Yeni yatırımlara ayrılan kazançlar• Şirket-içi borçlanmalar	• Uzun dönemli tahviller• Doğrudan yabancı sermaye yatırımı kapsamına girmeyen öz sermaye yatırımları
Umulan Getirileri	• Yatırımdan sağlanacak karlar• Yönetim kontrolü ile ortaya çıkacak diğer getiriler örn: piyasaların içselleştirilmesi gibi.	• Tahvilin değerindeki artıştan ve tahvilin sabit getirisinden elde edilecek gelir

Kaynak: A.Candemir, Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama, Yased yayınları, 2006 İstanbul

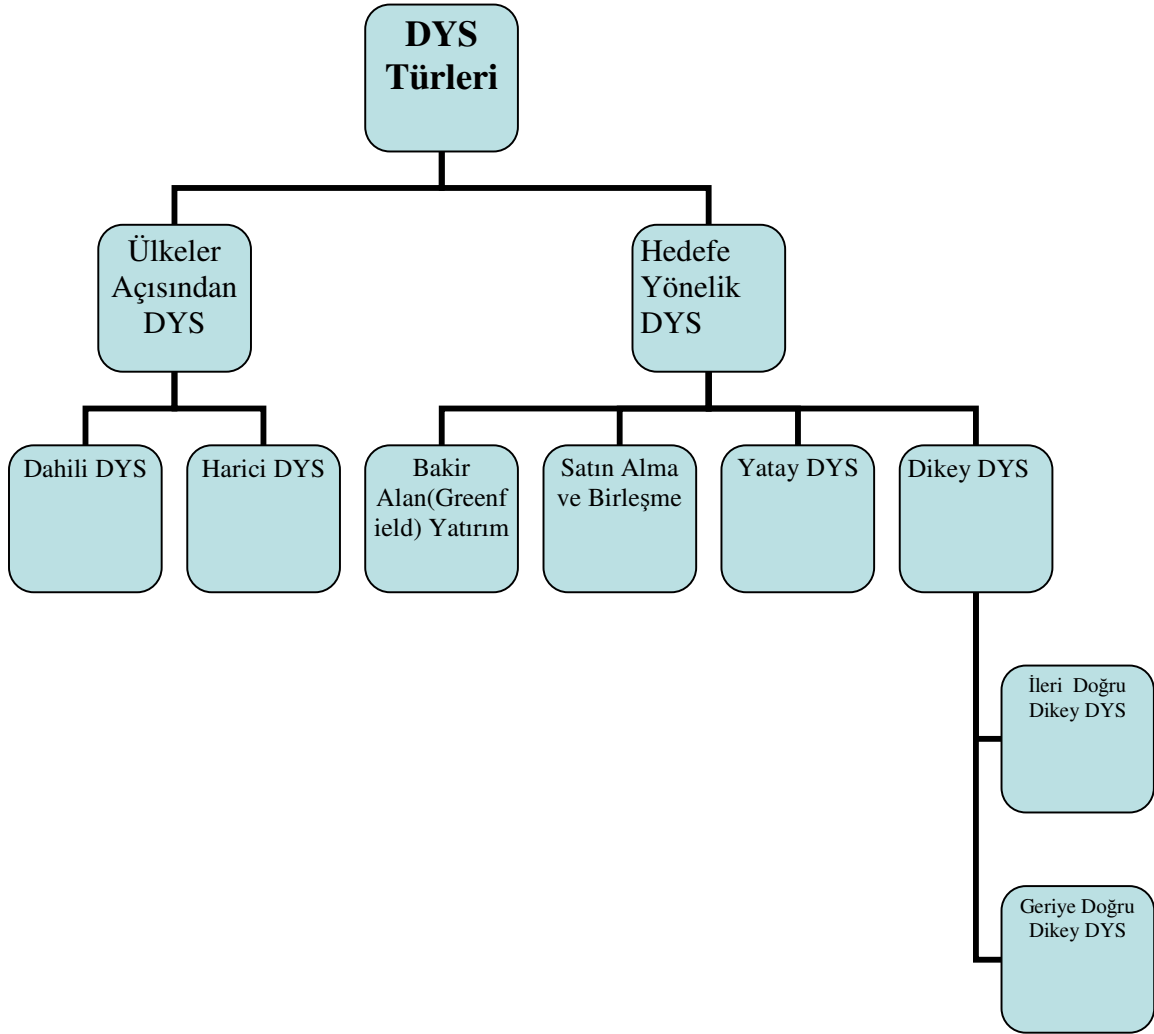
1.1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Çeşitleri

Sürekli olarak gelişen ve büyüyen doğrudan yabancı sermaye; eski paradigmalara göre zengin ülkelerin, fakir ülkelere düşük maliyetli işgücü, enerji ve hammadde olanakları yüzünden yaptıkları yatırımlar olarak düşünülürdü. Bu paradigma hala geçerliliğini sürdürmekle beraber zengin ülkelerin yanında Hindistan, Türkiye, Çin gibi ülkelere de küçük firmaların deniz aşırı bölgelerde yatırımlar yapmaya başlaması DYS’lerin çeşitlerini artırmıştır. DYS’lerin bu şekilde çeşitlenmesinin ardında

²⁰ H. Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, Bursa, 2000, Ezgi Kitapevi, s. 346-354

yatırımların artık daha çok teknolojik hale gelmesinin önemi büyüktür. Şirketler artık ucuz işgücünün dışında ürettikleri teknolojik tabanlı ürünlerin kontrol edilmesi ve telif haklarının korunması v.b. konular yüzünden bu bölgelerde hareket etmek istemektedirler. Bu yüzden de yatırımların yapılış amaç ve şekilleri daha bir değişiklik göstermektedir.²¹

Şekil 1.2 DYS'nin Türleri

Kaynak: (www.wikipedia.com, Yabancı Sermaye Maddesi, A.Candemir, Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama, Yased yayınları, 2006 İstanbul) kaynaklarından oluşturuldu.

²¹ www.wikipedia.com Yabancı Sermaye Maddesi

Şekil 1.2 esas alındığında özellikle yeni yatırımlar yoluyla DYS'nin istihdam yaratma, teknoloji transferi gibi açılardan en önemli yatırım türleri olduğu görülecektir. Literatürde Greenfield Investment (bakir alan yatırımı) olarak geçen bu yatırımda; ev sahibi ülkeler kapasitelerini artırarak istihdam yaratmak, bilgi transfer etmek, know-how sahibi olmak ve dünya piyasalarına açılmak için yabancı sermayeyi çekecek cazip imkânlar sunarlar. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları bir ülkedeki ekonomik büyümeyi hızlandırır. Ayrıca yabancı sermayeye ait girişimlerdeki ücretler genellikle yerel firmaların ücretlerinden daha fazladır. Ancak doğrudan yabancı sermayenin dezavantajları da göz ardı edilemez. Piyasadaki pazar paylarını kaybedecek yerel firmalar açısından bu tür yatırımlar bir tehdittir. Bunun yanında en önemli dezavantaj yabancı yatırımların dönem sonlarında karlarını ülke sınırları dışına transfer etmek istemeleridir. Bu da ülke ekonomisi ve bütçe dengeleri açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır²².

Doğrudan yabancı sermayenin ilk biçimi birleşme veya satın alma yoluyla yapılan sermaye yatırımlarıdır. Yerel firmalar paylarının bir kısmını veya tamamını dışarıdan gelen yabancı sermayeye devrederler. Yerli firma zamanla dışarıdan gelen girişimlerin bir iştiraki durumuna gelir ve kontrol yabancı girişimcinin eline geçer. Sıfırdan yatırımların aksine bu tür yatırımların uzun vadede ülkeye getirisi çok uzun zaman sürmez. Ancak satın alma ve birleşme şeklindeki doğrudan yabancı sermaye girişi genel olarak diğer tip doğrudan sermaye girişlerinden en büyüğü olarak göze çarpmaktadır.²³

Aşağıda (Çizelge 1.2) görüleceği gibi ülkemizde de 2006 yılında yapılan en büyük 5 doğrudan sermaye yatırımı maalesef bu şekilde birleşme ve satın alma yoluyla gerçekleşmiştir²⁴.

²² <http://www.investopedia.com/terms/g/greenfield.asp>, E.T:23.07.2007

²³ <http://www.investopedia.com/terms/g/greenfield.asp>, E.T:23.07.2007

²⁴ Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar 2006 Raporu, s.6

Çizelge 1.2 2006 Yılında En Büyük Beş Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişi

Satın Alınan Şirket	Satın Alan Şirket	Satın Alan Şir. Ülkesi	Alınan Hisse Oranı (%)	Doğrudan Yatırım (milyon usd)
Telsim	Vodafone	Hollanda	100	4.690
Denizbank	Dexia Bank	Belçika	98,9	3.221
Finansbank	Nat. Bank of Greece	Yunanistan	80,4	2.774
Türk Telekom	Ojer Telekom	B.A.E.	40,6	1.500
Petrol Ofisi	OMV	Avusturya	34	1.054
Toplam				13.239

Çeşitli Kaynaklardan Tarafımızdan Oluşturuldu. (www.yased.org, www.hurriyet.com.tr)

Yatırım sahipleri bazen kendi ülkelerindeki kaynakların ulaşılamaz veya pahalı olduğu durumlarda, yurtdışında bu maliyetleri kısacak veya gerekli hammaddeleri elde edebilecekleri ülkelere yatırım yapmak isterler. Örneğin ucuz işgücü için Afrika veya Asya ülkelerinde yapılan yatırımların bir kısmı bu amaçla yapılmaktadır.

1.2. Doğrudan Yabancı Sermayenin Teşviki İçin Yapılan Düzenleme ve Anlaşmalar

Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de DYS'leri çekmek için çeşitli teşvikler ve düzenlemeler yapılmıştır. Bu bölümde ülkemizde bu amaçla yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda DYS girişlerindeki artış ve bu artışların özellikle hangi ülkelere geldiği ve hangi sektörlere yöneldiği belirtilmiştir.

1.2.1. Kurumlar Vergisi Oranlarının Düşürülmesi

Yapılan düzenlemelerin belki de en önemlisi ve dünya çapında en bilinen uygulaması kurumlar vergisi oranının düşürülmesidir. Hemen bütün dünyada vergi rekabetinin en önemli enstrümanı kurumlar vergisi oranının düşürülmesidir.²⁵ Kurumlar vergisi gerçek kişiler gibi muayyen bir dönemdeki iktisadi faaliyetler sonucunda gelir

²⁵ http://www.akademiktisat.net/calisma/yabanci_sermaye/1980_2003_y_sermaye_fihan.htm E.T: 09.09.2007

elde eden kurumların toplam safi kazançları üzerinden alınan, genel nitelikteki objektif dolaysız bir vergidir²⁶.

Gerçek kişilerin yanında, tüzel kişilikleri bulunan sermaye şirketlerinin de vergilendirilmesi, I. Dünya savaşı sonrası yaygınlık kazanmıştır²⁷. Türkiye'de kurumların gerçek kişilerden ayrı olarak vergilendirilmesi, birçok Avrupa ülkesini takiben 1950 yılında mümkün olabilmıştır. O dönemde gerçekleştirilen vergi reformunun bir parçası olarak, bugün hala uygulanmakta olan 3.6.1949 tarih ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu kabul edilmiş ve 1.1.1950'den itibaren yürürlüğe konulmuştur. Günümüze kadar bu Kanun'da önemli değişiklikler yapılmasına rağmen Kanun'un temel çatısı aynı kalmıştır. Dünyada mevcut kurumlar vergisi sistemlerine bakıldığında ise, son yıllarda önemli değişiklikler gözlenmektedir. Bu değişiklikler, kurumlar vergisi tabanının yatırım teşviklerinin daraltılması ya da kaldırılması yoluyla genişletilmesi ve bunun sonucunda kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi konusunda yoğunlaşmaktadır. Bu gelişmeler, 1984 yılında İngiltere'nin yatırım teşviklerini mutedil olarak kaldırması ve vergi oranlarını düşürmesiyle başlamış ve İngiltere örneğini çok sayıda OECD ülkesinin takip ettiği görülmüştür²⁸.

Son olarak 5520 sayılı KV Kanunu 21/06/2006 tarihli, 22205 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak 03/06/2005 tarihli ve 5422 sayılı KV Kanunu yürürlükten kaldırarak yürürlüğe girmiştir.

Yeni KVK'nun yeniden yapılanmasındaki temel amaçlar:

- Büyüme desteklemek,
- Mükelleflerin gönüllü uyumunu gözetmek,
- Vergi güvenliğini güçlendirmek,
- Geniş taban yaratmak,
- Düşük oranlı vergi anlayışı,
- Yaşanabilir bir vergi ortamı oluşturmak

²⁶ A.Eker, **Maliye Politikası**, Anadolu Matbaası, İzmir, 1997 s.282

²⁷ M.S.Ekici, **Kamu Maliyesi**, Şanlıurfa, 1996, Kavram Yayınları, s.85

²⁸ E.Türkan, **Türkiye'de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Firmalar Üzerindeki Etkisi**, Ankara, DPT Uzmanlık Tezi, 1993, s.32

şeklinde sayılabilir²⁹.

Kurumlar vergisi oranları yıllar itibarıyla sürekli değişimler göstermiştir. Bunda yurtiçi yatırımları teşvik etmenin yanında özellikle 2006 yılındaki oran değişikliği ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmeye çalışılmıştır.

Çizelge 1.3 Yıllar İtibarıyla Kurumlar Vergisi Oranları (1990–2006)

Yıllar	Oranlar (%)
1990- 1993	46
1994- 1998	25
1999- 2003	30
2004	33
2005	30
2006 ve sonrası	20

Kaynak: (www.referansgazetesi.com, www.gib.gov.tr) kaynaklarından oluşturuldu.

Yukarıdaki çizelgede görüldüğü gibi kurumlar vergisi oranları 1994–1998 yılları arasında düşmüş 1999–2004 yılları arasında yükselmiş, 2005 yılından itibaren ise önce % 30'a sonra ise 13.06.2006 tarihinde kabul edilip, 21.06.2006 tarihinde yürürlüğe giren 26205 sayılı 5520 no'lu kurumlar vergisi kanunu ile % 20'ye düşmüştür. Bunda hiç şüphesiz küreselleşen ekonominin etkisi büyüktür. Kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi ülkeler arasında doğrudan yabancı sermayeyi çekmede bir rekabet unsuru olmuştur.

Kurumlar vergisi oranının % 30'dan 20'ye indirilmesi çok önemli bir değişikliktir. Bu sayede kurum kazançlarında toplam vergi yükü dar mükelleflerde % 37'den % 28'e, tam mükelleflerde ise % 44'den % 34'e indirilmektedir.

1.2.1.1 OECD Ülkeleri ve Türkiye

Kurumlar vergisi oranları açısından baktığımız zaman, OECD ülkeleri arasında Türkiye, % 30'luk oranla 17. sırada iken, yapılan değişiklik sayesinde beşinciliğe yükselmiştir. Kurum kazançları üzerindeki toplam vergi yükü açısından bakıldığı zaman, yine OECD ülkeleri arasında Türkiye % 44'lük oranla 13. sırada iken, oranın % 34'e

²⁹M.Kaplan, **Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu ve İşletmelere Etkileri**, www.vergiportalı.com
E.T:02.05.2008

düşürülmesi ile yine beşinci sıraya yükselmiştir³⁰. Dünya’da kurumlar vergisi en yüksek ülkeler ise Kanada, Japonya ve Amerika olarak sıralanmaktadır³¹.

Denetim, Vergi ve Danışmanlık şirketi KPMG tarafından yapılan araştırmalara göre; Türkiye'nin de dâhil olduğu 92 ülkede kurumlar vergisi oranları üzerinde yapılan incelemede, Avrupa, kurumlar vergisinin en düşük fakat katma değer vergisi ile mal ve hizmetler vergilerinin en yüksek olduğu bölgedir. Kurumlar vergisinde OECD ülkelerindeki ortalama oran % 27,8, Latin Amerika ülkelerinde % 28 ve Asya pasifik ülkelerinde % 30,1 iken, AB'deki ortalama oran % 24,2 düzeyindedir³².

Türkiye, 2006 yılında yaptığı indirim sonrası sahip olduğu % 20 oranındaki kurumlar vergisi ile Avrupa ülkeleri ortalamasının da altındadır. KDV veya mal ve hizmet vergisi oranları ise OECD'de % 17,7, Latin Amerika'da % 14,2 ve Asya Pasifik'te sadece % 10,8 olmasına karşın, Avrupa ülkelerindeki ortalama oran % 19,5 tur. % 18 KDV oranı ile OECD ülkeleri KDV oranları ortalamasına çok yakın olan Türkiye, dolaylı vergilerin toplam gelir vergileri içindeki payı en yüksek iki ülkeden biridir. Türkiye'nin dışındaki en yüksek paya sahip olan ülke ise Meksika dır. Türkiye’de son 10 yılda kurumlar vergisi oranı %44’den %20’ ye düşmüştür Buna rağmen KDV gibi dolaylı vergilerin oranı uzun zaman %18 de kalmıştır ki bu vergi rekabeti için yapılan bir düzenleme olarak göze çarpmaktadır³³.

Her ne kadar kurumlar vergisinin düşürülmesi genellikle olumlu karşılanmışsa da bu değişikliği olumsuz yönde eleştiren veya eksik olduğunu belirten görüşler de mevcuttur. Kurumlar vergisi oranının düşürülmesi ile birlikte yatırım indirimi istisnası uygulamasından vazgeçilmiştir. Dolayısıyla yatırım indirimi istisnası yerine ikame edilecek duruma gelen kurumlar vergisi oranının düşürülmesi bazı sorunları da beraberinde getirecektir. Yatırım indirimi istisnasının kaldırılması yatırım yapan şirketler için çok ciddi bir vergi yükü oluşturacaktır. Bu da işletmelerin gelecek projeksiyonlarını önemli ölçüde etkileyecek. Yatırım indiriminin kaldırılmasından

³⁰ www.vergiportalı.com E.T:25.06.2008

³¹ <http://finance.sympatico.msn.ca/taxes/insight/article.aspx?cp-documentid=5061116> E.T:01.02.2008

³² **Türkiye Dolaylı Vergileri En Yüksek Ülke** <http://www.kpmgvergi.com/tr-tr/Son24Saat/Pages/8343.aspx> E.T:12.02.2009

³³ http://www.ansesnet.com/goster_2.php?sira_no_e=8888 E.T:05.05.2008

dolayı oluşan bu vergi yükünün finansmanı çoğu şirketin Türkiye'deki öz kaynaklarının yeterli olmadığı da düşünülürse nereden sağlanacağı bir sorun oluşturacaktır. Bunun sonucunda ya yatırımdan vazgeçilecek ya da vergi teşviki olan ülkelere yatırım kayacak bu da ülkemizde istihdamın oluşmamasına ve ek yatırımdan kaynaklanan diğer vergilerin toplanamamasına yol açacaktır. Durum hem mikro hem de makro ekonomi açısından stratejik önem taşımaktadır³⁴.

Yukarıda bahsedildiği gibi yatırım istisnasını kaldırıp, kurumlar vergisi oranını düşürmenin çelişki gibi görüldüğüne iddia edenlerin yanında bunun yararlı olduğunu düşünen araştırmacılar bu konuda şimdiye kadar yatırım indiriminden hangi konumdaki şirketlerin yararlandığına, hangilerinin yararlanmadığına bakılması gerektiğini düşünmektedirler. Bunlara göre; yatırım indiriminden daha çok büyük yatırımcı yararlanmaktadır. Getirilmek istenen sistemde bir anlamda teşvik her türlü yatırımcıya yayılmaktadır. Bununla beraber, yatırımcılar yalnız kısa dönemde alacakları teşvike değil, uzun dönemde sağlayacakları getiriye bakacaklardır³⁵.

Yine sadece kurumlar vergisi oranında yapılacak bir değişikliğin bu konuda yeterli olmayacağı yönünde de varsayımlar vardır. Kurumlar üzerindeki vergi yükünü sadece kurumlar vergisini dayanak alarak değerlendirmek doğru değildir. Çünkü kurumlar yasal düzenleme gereği birçok verginin sorumlusu ve mükellefi olarak hesaplayıcısı, toplayıcısı ve ödeyicisidir. Buna ek olarak diğer bazı kamu paylarının da ilgili kurumlara yatırılmak üzere muhatabıdırlar.

Bu durumda özellikle büyük ve orta çaplı kurumlar ile bazı gelir vergisi mükellefleri bir anlamda başta vergi olmak üzere diğer bazı kamu paylarını toplayarak, topladıkları vergi ve diğer kamu paylarını ilgili yerlere yatırma zorunluluğu baskısı altında bırakılmışlardır. Bu aşamada toplayamadıkları veyahut da alamadıkları başkalarına ait kamu paylarından da sorumlu tutulmuşlardır³⁶.

³⁴ A.T. Pirtini, **Yeni Kurumlar Vergisi Oranını Yoksa Yatırım İstisnası mı?**

http://www.alomaliye.com/subat_06/ali_pirtini_yeni_kurumlar.htm E.T: 06.05.2008

³⁵ B.Tuncer, **Kurumlar Vergisi İndirilmeli mi?** www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=171917

E.T: 12.06.2008

³⁶ V.Seviğ, **Kurumlar Vergi Oranı Değişirken,**

www.mevzuatbankasi.com/portal/konuk_yazarlar/mevzuat.asp?kategori=10&id=797 E.T:17.08.2007

Kurumlar vergisi oranının düşürülmesinin rekabet açısından işe yarayacağı ancak vergiyi yaygınlaştırmak açısından sadece oranın düşürülmesinin, bunun için idari tedbirlerin de alınması gerekmektedir³⁷. Kurumlar vergisi gibi dolaysız vergilerin düşürülmesi sadece DYS 'yi çekmede ve yatırımları artırmada kullanılan bir araç değil aynı zamanda OECD'nin zararlı vergi rekabetini önlemede önerdiği araçlardan biridir³⁸.

Bununla birlikte sadece AB ülkelerinde değil, Avustralya, Yeni Zelanda, Singapur gibi dünyanın farklı bölgelerinde de ülkeler kurumlar vergisini düşürmek amacıyla çalışmalar yapmaktadırlar. Bir ülkede eğer firmalar zaman ve enerjilerini vergilerin nasıl olması gerektiğine harcarsa, o ülkede vergi sisteminin oturması zor olacaktır. Dolayısıyla kurumlar vergisi olsun diğer vergiler olsun alınacak kararların bir an önce ve zahmetsiz bir şekilde alınmasında fayda vardır³⁹.

Ekonomik hareketlerin kurumlar vergisi oranını yakından etkilediği buna karşın politik davranışların bu oran üzerinde etkisinin çok da fazla olmadığı görülmüştür⁴⁰.

1.2.2. 4875 Sayılı Yasa

08.01.1954 tarihinde yürürlüğe giren 6224 sayılı yabancı sermayeyi teşvik kanunu döneminin örnek yasalarından biri olmuştur. Bu yasa 1954 yılında kabul edilen 6326 sayılı Petrol Kanunu ile 6224 sayılı yabancı sermayeyi teşvik kanunu birbiri ile de ilişkilidir. Bu kanunla petrol aramayı hızlandırmak ve kolaylaştırmak amacı ile çıkarılan petrol kanunu ile yabancı şirketlere büyük kolaylıklar sağlanması amaçlanmıştır. Ancak çağına göre örnek olan bu yasa, uygulamada başarılı olamamıştır. Yabancı sermaye izin belgeleri önce DPT tarafından veriliyorken daha sonra Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğüne verilmeye başlanmıştır.⁴¹

1954 tarih ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun yerini almak amacıyla 5 Haziran 2003 tarihinde TBMM' ce 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar

³⁷ http://www.ansesnet.com/goster_2.php?sira_no_e=8888 E.T:05.05.2008

³⁸ E.Ferhatoglu, **Uluslar arası Vergisi Rekabeti ve Sürükleyici Güçleri**, Eskişehir, Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Cilt: 7, Sayı: 1, Haziran 2006, s: 79-96

³⁹ D.Mitchell, **The Global Race for Lower Corporate Tax Rates** http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=8382 E.T:01.03.2008

⁴⁰ M.G.Paolo, M.R. Pagtenhini, M.R.Federico, **Fdi Determination And Corporate Tax Competition In A Volatile, USA**, 2007 Cesifo Working Paper No. 1965 Category 1: Public Finance

⁴¹ ⁴¹ http://www.vergidegundem.com/publication_paper.asp?publication_paper_id=20&page_id=2

Kanunu kabul edilmiş ve aynı başlık altında 17 Haziran 2003 tarih ve 25141 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak aynı gün yürürlüğe girmiştir⁴².

4875 sayılı yasa, doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi ve yabancı yatırımcıların hakların korunması amacıyla kabul edilmiştir. Yasa amaç maddesinde, yabancı yatırımlar için uygulanan izin ve onay sisteminin yerine bilgilendirme sistemine geçildiğini bildirmektedir. Bu yasa ile, Doğrudan Yabancı Yatırımlara ilişkin esaslar başlığı altında m.3/d de taşınmaz edinme olanağı düzenlenmiştir⁴³.

05.06.2003 tarihinde kabul edilip, 17.06.2003 tarihinde 25141 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının yanısıra, yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları yabancı yatırımcı olarak tanımlamaktadır⁴⁴

Doğrudan yabancı yatırım, yabancı yatırımcı tarafından getirilen;

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,
- Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),
- Makine ve teçhizat,
- Sınai ve fikri mülkiyet hakları,
- Yurt içinden sağlanan, yeniden yatırımda kullanılan kar, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,
- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar, gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla, yeni şirket kurmak ve şube açmak, menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi, menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmak şeklinde ifade edilmektedir⁴⁵.

⁴² http://www.vergidegundem.com/publication_paper.asp?publication_paper_id=20&page_id=2

E.T:22.01.2008

⁴³ A.Çelikel, **Türk Hukukunda yabancı Şirketlerin Taşınmaz Edinmelerine İlişkin Yeni Esaslar** <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d5/M00071.pdf> E.T: 22.04.2008

⁴⁴ <http://rega.basbakanlik.gov.tr/#>, 4875 sayılı yasa

⁴⁵ <http://rega.basbakanlik.gov.tr/#>, 4875 sayılı yasa

1.2.2.1 Kanundan Sonra Yabancı Şirketlerin Sayısı

Aşağıdaki çizelgede görüleceği üzere 2003 yılına kadar oldukça düşük miktarlarda ve sabit bir artış oranı gösteren doğrudan yabancı sermaye şirket sayıları yasanın çıkması takip eden 2004 yılından itibaren oldukça yüksek rakamlara ulaşmıştır.

Çizelge 1.4 Yıllar İtibarıyla Ülkemize Gelen Uluslar arası Sermayeli Yabancı Şirketlerin Sayısı.

Yıl	Yeni	İştirak	Şube	Toplam
1954-1999	3.357	550	143	4.050
2000	305	115	17	437
2001	320	114	28	462
2002	354	113	22	489
2003	851	208	32	1.091
2004	1.515	460	64	2.039
2005	2.191	501	58	2.750
2006	2.571	653	64	3.288
2007	2.991	651	60	3.702
2008	2.695	638	64	3397
2009/Temmuz	1.182	325	30	1.537
Genel Toplam	17.805	4.244	567	22.616

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2009 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Bülteni Eylül 2009

2009 temmuz ayı itibarıyla Türkiye piyasasına giren uluslar arası sermayeli şirket sayısı 22.616 adet olmuştur. Yine bu şirketlerin önemli bir kısmı eski şirketlerin şubesi veya iştiraki değil yeni olarak piyasaya giren şirketlerdir. Örneğin 2006 yılında ülkeye gelen 3.288 şirketin tek başına 2.571 adedi yeni olarak ülkeye gelmiştir ki bu toplam şirket sayısının %78'ini oluşturmaktadır. Yine çizelgede 2004 yılından itibaren toplam şirket sayısında geçmiş yıllara oranla şirket sayılarının çok büyük miktarlarda değiştiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında 4875 sayılı yasanın ülkemiz açısından oldukça faydalı olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte 2007 yılında başlayan küresel krizin etkisiyle şirket sayılarının azaldığı görülmektedir.

Çizelge 1.5 DYY Girişleri İle Uluslar arası Sermayeli Şirket Sayılarının Karşılaştırılması

Yıllar	Uluslar arası Sermayeli Şirket Sayısı	DYS Girişi (milyon dolar)	Uluslar arası Sermayeli Şirket sayısındaki % Değişim	DYS Girişindeki % Değişim
1954-1999	4.050	9.660		
2000	437	982		
2001	462	3.352	5,7	241,3
2002	489	1.133	5,8	-66,2
2003	1.091	1.752	123,1	54,6
2004	2.039	2.885	86,9	64,7
2005	2.750	10.029	34,9	247,6
2006	3.288	19.918	19,6	98,6
2007	3.702	21.873	12,6	9,8
2008	3.397	18.182	-8,9	-16,8
Toplam	21.216	89.766		

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2009 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu

Yine aynı şekilde uluslar arası sermayeli şirket sayıları ile ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarı arasında ilişki de gözükmemektedir. 2001 yılından 2002 yılına gelirken yabancı sermayeli şirket sayısındaki ufak bir artışa rağmen ülkeye giren doğrudan yabancı sermayede çok büyük bir düşüş olmuştur. Bunda 2001 yılında ülkemizin yaşadığı büyük krizin etkisi büyüktür. Bunun dışındaki yıllarda şirket sayıları artıkça, sermaye miktarı da artış göstermiştir. Ancak bu artışların birbirleriyle düzgün bir korelasyon gösterdikleri söylenemez. Bunda ülkeye giren şirketlerin giriş biçimlerinin etkisi çok büyüktür.

1.2.2.2 Kanundan Sonra Gelen Yabancı Sermayeli Şirketlerin Orijin Ülkeleri

Çizelge 1.6 Ülkemize Giren Yabancı Sermayeli Şirketlerin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	1954-2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009/07
AB Ülkeleri(25)	2.624	227	466	1.042	1.626	2.045	2.118	1.729	739
<i>Almanya</i>	885	63	148	377	494	579	579	595	274
<i>Hollanda</i>	432	45	69	140	199	274	260	286	62
<i>İngiltere</i>	325	37	67	132	329	478	463	248	111
<i>Diğer AB Ülkeleri</i>	982	82	182	393	604	714	816	660	292
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	558	47	141	280	344	387	506	548	235
<i>Afrika Ülkeleri</i>	73	15	30	41	58	43	49	52	39
<i>Kuzey Amerika</i>	326	41	57	104	112	145	169	149	65
<i>A.B.D.</i>	304	37	48	93	99	118	135	130	50
<i>Kanada</i>	22	4	9	11	13	27	34	19	15
<i>Orta ve Güney Amerika ve Karayipler</i>	40	2	5	13	14	10	21	12	8
Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	970	109	269	368	398	431	527	567	323
<i>Azerbaycan</i>	83	13	39	55	59	83	121	136	83
<i>Irak</i>	138	27	41	51	60	79	115	88	58
<i>İran</i>	298	27	108	128	126	115	108	139	75
<i>Diğer</i>	451	42	81	134	153	154	183	204	107
Diğer Asya	302	38	110	160	172	171	277	233	115
<i>Çin</i>	88	14	44	58	33	21	42	46	20
<i>Güney Kore</i>	48	2	15	16	17	12	24	13	10
<i>Diğer</i>	466	22	51	86	122	138	211	174	85
<i>Diğer Ülkeler</i>	56	10	13	31	26	56	35	47	13
Toplam	4.949	489	1.091	2.039	2.750	3.288	3.702	3.399	1.537

Kaynak:Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Müdürlüğü 2009 Eylül DYY Bülteni,Ankara, 2009

Ülkemize gelen yabancı sermayeli şirketlerin önemli bir kısmı AB ülkelerinden gelmiştir. Bu ülkeleri Yakın ve Orta doğu ülkeleri takip etmektedir. Yine 2004 yılından itibaren şirket sayılarındaki artışlar ve 2007 den itibaren ki azalışlar bu çizelgede de açıkça gözükmemektedir.

1.2.2.3 Kanundan Sonra Gelen Şirketlerin Sektörel Dağılımı

Çizelge 1.7 Şirketlerin Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	1954- 2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Tarım, Avcılık, Ormançılık ve Balıkçılık	83	5	25	33	34	47	52	60
Madencilik ve Taşocaklığı	79	18	12	34	54	48	82	93
İmalat sanayi	1.297	75	264	356	433	469	500	459
<i>Gıda ve İçecek</i>	137	7	21	52	38	45	34	33
<i>Tekstil</i>	122	13	62	55	71	50	49	20
<i>Kimya</i>	162	7	28	44	41	47	54	47
<i>B.Y.S. Makine ve Teçhizat</i>	97	7	20	23	27	50	48	44
<i>Motorlu Kara taşıtı</i>	116	5	16	18	21	12	19	21
<i>Diğer İmalat</i>	663	36	117	164	235	265	296	294
Elektik, Gaz ve Su	58	6	8	16	11	45	76	115
İnşaat	176	21	31	130	334	428	512	382
Toptan ve Perakende Ticaret	1.736	204	427	860	765	815	828	802
Oteller ve Lokantalar	541	42	60	76	171	213	224	226
Ulaştırma, Haberleşme	378	46	96	216	248	274	309	300
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	332	37	91	226	519	708	891	44
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Fa.	269	35	77	92	181	241	228	224
Toplam	4.949	489	1.091	2.039	2.750	3.288	3.702	3.097

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2007 Yılı Yatırım Raporu, Ankara, 2008

Gelen şirketlerin önemli bir kısmı gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri adı altında yapılan faaliyetlerle uğraşmaktadırlar. Yine perakende ticaret alanında da şirket sayısının fazlalığı göze batmaktadır. İnşaat ve imalat sanayi alanında şirket sayıları bu iki iş kolundan sonra gelmektedir. Daha çok hizmet sektöründe yabancı sermayeli şirketlerin ülkemize gelmesi dikkat çekicidir.

1.2.3. Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları

Çifte vergilendirme kavramı, aynı dönem içerisinde aynı matrah üzerinden ve aynı nitelikli verginin mükerrer olarak alınmasıdır. Bu şekilde iki defa vergi almak vergi adaletini ve eşitliğini bozmakta ve modern vergileme ilkelerine de ters düşmektedir⁴⁶.

Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları (ÇVÖ), temel olarak; gelirin hem elde edildiği ülkede, hem de geliri elde edenin yerleşik olduğu ülkede ayrı ayrı vergilendirilmesini önlemek; birbirleriyle anlaşan devletlerin ülkesinde yatırım yapan yabancıların kendi mükelleflerine kıyasla daha ağır vergilendirilmesinin önüne geçmek amacıyla imzalanmaktadır. Başka bir ifadeyle Ç.V.Ö. Anlaşmalarının hedefi,

⁴⁶ C.Ertürk, AB Sürecinde Çifte Vergilendirme Sorunu, <http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/cehat/003/> E.T: 25.11.2007

uluslararası yatırımcılar bakımından vergilendirmeyi belli prensiplere bağlayarak, iç mevzuattaki değişkenliğin uzun vadeli planlama açısından yaratacağı sakıncaları ortadan kaldırarak yerli ve yabancı mükellefler arasında oluşabilecek ayrımı engellemektir. Türkiye de çifte vergilendirmeyi önlemek suretiyle uluslararası yatırımcıların yatırım yapmasını teşvik etmek amacıyla bugüne kadar 74 ülke ile ÇVÖ Anlaşması imzalamış olup, bu Anlaşmalardan 68'i yürürlüğe girmiştir. Ayrıca halen 9 ülke ile ÇVÖ Anlaşması müzakereleri devam etmektedir⁴⁷.

Çizelge 1.8 Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması (2005 yılı itibarı ile)

	AB	OECD	Diğer	Toplam
Yürürlükte Olan	21	3	37	61
İmzalanan	1	-	9	10
Parafe Edilen	2	1	1	4
Ara Toplam	24	4	47	75
Müzakereleri Devam Eden	1	1	6	8
Teklif Teati Edilen	-	3	14	17
Toplam	25	8	67	100

Kaynak: S.T.Yılmaz, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, Doktora Tezi, İstanbul 2006, Marmara Üniversitesi

Çifte vergilendirmeyi önlemede kullanılan yöntemler, uluslar arası yatırımlar ve dış ticaret açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla ülkelerin vergi mevzuatlarının istikrarsız ve anlaşılmasının güç olması yatırımcıları zor durumda bırakacak, böylece sermayesinin tamamının vergilendirilmesinden çekinen yatırımları engelleyecektir.

Çifte vergilendirme sorununun çözümü için her ülkenin aynı vergileme ilkesini benimsemesi de yeterli değildir. Çifte vergilendirme sorununun çözümünde başlıca iki yöntem söz konusudur, bunlardan ilki, ülkelerin tek taraflı olarak vergi mevzuatlarına koydukları hükümler, diğeri ise çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarıdır. Ülkeler çoğunlukla bu iki yöntemi birlikte kullanmaktadır⁴⁸.

1.2.4. Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları

Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşmalarının temel amacı, taraf ülkeler arasında sermaye ve teknoloji akımını artırmak ve karşılıklı

⁴⁷ Hazine Müsteşarlığı **2007 Yılı Yatırım Raporu**, Ankara,,s.12

⁴⁸ C.Ertürk, **AB Sürecinde Çifte Vergilendirme Sorunu**,
<http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/cihat/003/> E.T: 25.11.2007

yatırımların ev sahibi ülkenin hukuk düzeni içinde tabi olacağı işlemlerin sınırlarını tespit etmektir⁴⁹.

Türkiye'nin bugüne kadar 80 ülkeyle imzalamış olduğu Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşmaları, uluslararası yatırımcılar için büyük önem taşıyan; ev sahibi devlet tarafından yabancı yatırımcılara milli muamele ve en çok kayırılan ulus muamelesinin uygulanması, kar transferlerinin güvence altına alınması ve ev sahibi devletçe yapılması muhtemel kamulaştırma işlemlerinin şartlarının belirlenmesinin yanı sıra yatırımcı ile ev sahibi devlet arasında uyuşmazlık çıkması halinde uluslararası tahkime başvurulması gibi "olmazsa olmaz" hükümler içeren temel nitelikte bir anlaşmadır⁵⁰.

Türkiye ilk YKTK Anlaşmasını 1962 yılında Almanya ile imzalamış, bunu 1985 yılında A.B.D. ile imzalanan YKTK Anlaşması izlemiştir. Türkiye'nin son beş yıllık dönem içinde YKTK Anlaşması imzaladığı ülkeler arasında ikili ilişkilerimizin son yıllarda olumlu yönde ilerlemeler kaydettiği Ortadoğu ülkeleri ağırlık taşımaktadır. Suriye, Lübnan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Umman Sultanlığı bu gruptaki ülkeler arasında yer almaktadır⁵¹.

Diğer taraftan, Avrupa Birliği üyesi ülkeler olan Fransa, Slovenya ve Malta'nın yanı sıra Afganistan, Avustralya, Tayland ve Singapur gibi çeşitli ülkeler ile de YKTK Anlaşmaları imza edilmiştir⁵².

⁴⁹ http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/%C4%B0statistikler/Uluslararası%C4%B1%20Do%C4%9Frudan%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20%C4%B0statistikleri/Di%C4%9Fer/ykt_k_anlasmalari.pdf E.T:13.02.2009

⁵⁰ V. Atılğan, **Milletlerarası Tahkim Kanununun Uygulama Alanı ve Hakem Kararlarının İptal Sebepleri**. http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_119.htm E.T:15.02.2009

⁵¹ Hazine Müsteşarlığı 2007 Yılı Doğrudan Yatırım Raporu, Ankara, 2008, s.22

⁵² Hazine Müsteşarlığı 2007 Yılı Doğrudan Yatırım Raporu, Ankara, 2008, s.24

Çizelge 1.9 Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 *
Tarım	1,2	1,7	2,2	2,3	1,3	1,4	2,2
Madencilik	1,3	2,8	2,9	2,7	2,5	2,5	4,9
İmalat	22.768.060,9	25.850.258,6	29.412.390,0	52,6	48,1	37,9	36,4
Enerji	1,9	4,8	8,7	8,3	14,4	29,4	25,9
Hizmetler	45,1	28,6	32,8	34,1	33,7	28,8	30,6
Toplam	22.768.107,2	25.850.288,9	29.412.424,9	100,0	100,0	100,0	100,0
Yatırım Tutarı (Bin YTL)	25.936.668,9	21.495.347,1	24.296.945,6	22.768.060,9	25.850.258,6	29.412.390,0	7.483.305,0

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2009/07/tiv.3.xls> E.T:10.08.2009

Çizelge 1.10 Uluslararası Sermayeli Firmaların Yatırımlarına Verilen Teşvik Belgeleri

	Belge Ad.	Toplam Yat. (milyon usd)	Yabancı Ortak Payı
2000	217	11.782,20	49,4
2001	169	2.517,80	48,6
2002	208	1.408,80	51
2003	211	1.729,50	71,8
2004	231	3.834,20	41,7
2005	206	3.484,70	51,7
2006	151	1.802,80	36,1
2007	198	5.404,40	49,1

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Uluslar arası Doğrudan Yabancı Yatırımlar Veri Bülteni, Ankara, 2008

1.2.5. Arsa Tahsisi

Yatırım yeri seçiminin daha sağlıklı yapılması ve yatırım maliyetlerinin hafifletilmesi bakımından arsa tahsisi gibi teşviklere ihtiyaç duyulur. Arsa-arazi teşvikleri yerleşme maliyetlerinin görece yüksek olduğu büyük kentlerde daha fazla önem kazanmaktadır. Yatırım alan planlamasının yapılarak sanayileşmenin bu alanlara yönlendirilmesiyle trafik, çevre kirliliği, aşırı yoğunlaşma ve çarpık kentleşme gibi olumsuz gelişmeler baştan önlenmiş olur. Arsa-arazi fiyatlarının görece ucuz olduğu bölgelerde ise bu teşvik aracının yatırımcılara ciddi bir katkısı olmaz. Arsa-arazi desteğinin yatırımcı açısından değer taşıması, tahsis edilen yatırım alanının yatırıma elverişli olmasına bağlıdır. Bununla beraber, tahsis süresinin de yatırımların planlamasını engellememesi gerekir. Aylar hatta yıllar süren bir tahsis mekanizması

yatırımları gündemden düşürebilir. Ayrıca tahsis prosesinin açık kriterler çerçevesinde hızlı sonuçlandırılması desteğin teşvik etkisini arttırması açısından önemlidir⁵³.

Türkiye, emlak alım ve kayıt işlemleri açısından daha başarılı bir performans sergilemekte ve 155 ülke arasında 49., 25 ülke arasında ise 11. sırada yer almaktadır. İşlem sayısı 25 ülke ortalamasının üzerinde iken, işlem süresi ve işlem maliyeti 25 ülke ortalamasının altında bulunmaktadır. Brezilya, Yunanistan, Fransa, Türkiye, İtalya ve Romanya işlem sayısının yüksek olduğu ülkeler olarak görülmektedir. İşlem süresinin en yüksek olduğu ülkeler ise, Polonya, Fransa, Romanya ve Malezya'dır. Yunanistan, Endonezya, Macaristan ve İrlanda işlem maliyetinin en yüksek olduğu ülkelerdir⁵⁴.

1.2.6. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK)

11 Aralık 2001 tarihli Bakanlar Kurulu Prensipl Kararı ile kabul edilen "Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı" çerçevesinde oluşturulan YOİKK; Türkiye'deki yatırımlarla ilgili düzenlemeleri rasyonel hale getirmek, yatırım ortamının rekabet gücünü artıracak gerekli düzenlemeleri tespit ederek politika önerileri geliştirmek ve işletme dönemi de dahil olmak üzere yatırımın her safhasında, ulusal ve uluslararası yatırımcıların karşılaştığı idari engellere çözüm üretmek amacını taşımaktadır. YOİKK sekreteryası faaliyetleri, Hazine Müsteşarlığı tarafından yürütülmektedir⁵⁵.

Yapılan düzenlemelerden sonra ülkemizde belirgin bir DYS girişinin olduğu gözlenmiştir. Özellikle kurumlar vergisi oranının düşürülmesi vergi rekabeti açısından birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. 4785 sayılı ile DYS lerin girişinde bir artış olmuş ve bu artışlar çizelge 1.4, 1.5 ve 1.6 da net olarak gösterilmiştir. Yine yatırımların karşılıklı teşviki ile ülkelerin birbirileri arasında yatırımları teşvik etmeye yönelik

⁵³M. Duyar, **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara,2003, s.28-29.

⁵⁴Z. Yükseler, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İş/Yatırım Ortamı İlişkisi**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara,2005, s.16-17.

⁵⁵<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://55d8ab993563ba12cbc6985831f1f333&LightDTNKnobID=-1957266268> E.T:11.12.2007

yapılan anlaşmaların sonucunda ülkemizde verilen teşviklerin tutarları ve hangi sektörlere yönelik olarak verildikleri çizelge 1.9 da gösterilmiştir.

1.3.Dünya’da ve Ülkemizde DYS Yatırımları

Küreselleşme denince akla gelen kavram sermayenin serbest dolaşımıdır. Zaten kavramın oluşması bir anlamda bu hareketliliğin sonucunda gerçekleşmiştir. Bu bölümde dünyada ve Türkiye de DYS’lerle ilgili olarak; oluş sebepleri, dünyada ve Türkiye de iten ve çeken sebepler, Türkiye’deki son durum, DYS’lerin geldikleri ülkeler, geldikleri sektörler, geliş biçimleri ve rakamsal büyüklükleri gösterilecektir. Son olarak konuyla ilgili eleştirilere yer verilecektir.

1.3.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sebepleri

Dünyada küreselleşme süreci öncesinde yeterince önemsenmeyen yabancı sermaye, bugün kalkınmaya olan katkısının anlaşılmasıyla gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Küreselleşmeyle birlikte, ekonomi ve ticarete liberalleşme eğilimlerinin hız kazanması sonucunda sermayenin serbest dolaşımı artmış, ticaret serbestleşmiş ve tüketici alışkanlıklarında benzerlikler görülmeye başlamıştır⁵⁶.

UNCTAD’ın 12 Şubat 1996 tarihinde Cenovada yapılan seminerinde Dünya Ticaret Örgütünün başkanı Renato Ruggiero ‘**doğrudan yabancı sermaye küreselleşmenin birincil motorudur**’ diyerek doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemine bir kez daha dikkat çekmiştir⁵⁷.

69 gelişmiş ülkede 20 yıldan fazla yapılan çalışma sonucunda DYY’ların teknoloji transferi ve ev sahibi ülkede ekonomik büyümeyi sağlamada çok önemli bir araç olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, ev sahibi ülkedeki yetişmiş insan gücü ile DYY arasında çok güçlü bir bağ vardır. Bu ilişki var olan insan sermayesinin kalite seviyesine bağlıdır⁵⁸.

⁵⁶ S. Oksay, **Çok Uluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi** <http://www.econturk.org/Turkiyeeconomisi/oksay3.pdf> E.T:30.07.2008

⁵⁷ http://www.wto.org/english/news_e/pres96_e/pr042_e.htm E.T:12.12.2007

⁵⁸ E.Borensztein,E.Gregorio,Jo-Wha LEE, **How Does FDI Affect Economic Growth**, International Monetary Fund, Research Department, USA,1999, s.23

Vergi avantajları ve çalışanların ücret düzeyleri yabancı sermayeyi çeken en önemli unsurlardandır. Bunun yanında ürününü başka ülkede pazarlamak isteyen diğer ülkedeki bir yatırımcı için alıcı ülkenin uyguladığı yüksek ithalat tarifeleri bazen bu ticareti engelleyebilir. Bu durumda yatırımcı satmak istediği ürünü diğer ülkede üreterek vergi ve işçi ücretleri gibi avantajlarının yanında tarife engeli kaldırmak ve pazara daha yakın olmak için yatırımını bu ülkeye kaydırabilir⁵⁹.

Genel olarak bakıldığında yabancı sermayeyi bir ülkeye çeken ve sermaye sahibini başka bir ülkede yatırım yapmaya iten bazı nedenlerin olduğunu söyleyebiliriz. Yurt içi fırsatlar ve riskler sermaye akımlarını çeken faktörlere yön veren temel etkenlerdir. Ulusal politikalar ile yakından ilişkili olan sermaye akımlarını çeken faktörler yurt dışı yatırımcılar için bir takım riskleri ve yüksek getiri düzeylerini ifade etmektedir. Özellikle kısa vadeli sermaye hareketleri için yüksek getiri oranları önemli bir çekim gücü oluşturmaktadır. Bazı gelişmekte olan ülkelerde uygulanan sabit döviz kuru sistemleri de yabancı sermaye akımlarını çeken önemli bir etkidir. Bu bağlamda yurt içi faiz oranları, döviz kuru rejimleri, kredi değerliliği, menkul kıymet borsası fiyatları, kamu kesimi borç düzeyi, sermaye piyasalarının liberalizasyonu, makro ekonomik istikrar ve enflasyon oranı sermaye hareketlerini çeken faktörler temelinde sermaye hareketlerinin belirleyicileri olarak ele alınabilir. Gelişmekte olan ülkelere sermaye akımlarını yönlendiren faktörlerin diğer bir kısmı ise iten faktörler başlığı altında incelenmektedir.⁶⁰

Yabancı sermayeyi iten faktörler başlığı altında öncelikle gelişmiş ülkelerdeki faiz oranları, sermaye piyasası fiyatları ve büyüme performansları inceleme konusu olmaktadır. Sermaye hareketlerinin belirleyicileri iten faktörler temelinde gelişmiş ülkeler bakımından incelendiğinde gelişmiş ülkelerde faiz oranlarındaki düşüşlerin yanı sıra söz konusu ekonomilerde yaşanan resesyonların bu ülkelerdeki fonlara yön veren dinamiklerin başında geldiği söylenebilir. İlgili ülkelerde görülen talep daralmaları büyük miktarlara ulaşan tasarruf fazlaları ile birleştiğinde bu ülkelerdeki yatırımcılar

⁵⁹ R.Albuquerque, N.Loayza,L.Serven, **World Market Integration Through The Lens of Foreign Direct Investors**, USA, 2005, Worldbank Policy Research Working Paper Series ,s. 5-6

⁶⁰ M.Demir, E.Sever, **Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Sermaye Hareketliliğinde Devletin Rolü: Türkiye Üzerine Bir İnceleme**, <http://www.e-sosder.com/dergi/29214-239.pdf> E.T:20.10.2009

daha yüksek getiriler için yoğun arayışlara girişmekte, bir takım risklere rağmen tasarruflarını ve yatırımlarını yüksek reel faizlerin söz konusu olduğu, uygun yatırım koşullarının var olduğu, büyük pazarlara sahip yükselen piyasalara yönlendirmektedirler⁶¹.

Çizelge 1.11 DYS leri İten Ve Çeken Sebepler

İten Nedenler	Çevre	Çeken Nedenler
Daha Fazla Kar		
Pazar Genişlemesi	Politik İstikrar	Daha fazla İstihdam
Yarı Mamul Pazarı	Ekonomik İstikrar	Teknoloji Transferi
İhraç İçin Özel İzin	Düşük Ücret	Ekonomik Prestij
Düşük Maliyet	Hammadde Bolluğu	Yabancı Para İhtiyacı
		Yatırım İçin Yetersiz Fonlar
Yabancı Para Azalımı	Özel Haklar	
Kirlilikle Mücadele	Personel Güvenliği	

Kaynak: http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2009_1/07_117-131-Dogrudan_Yabancı_Sermaye.pdf E.T:20.09.2009.

Çizelge 1.11 görüldüğü gibi DYS'leri iten sebepleri yani bir yatırımcıyı başka bir ülkede yatırım yapmaya iten nedenleri 3 ana başlıkta toplayabiliriz. Birinci olarak tabi ki bu daha fazla kar isteğidir. Düşük ücretler, azalan maliyetler yarı mamul mallara erişim, bol ve ucuz hammadde yüzünden yatırımcı sermayesini götürdüğü ülkeden yapacağı yatırımda daha fazla kar elde edecektir. İkinci olarak özellikle gelişmiş ülkelerin hazinelerinde bulunan yabancı para miktarının fazlalığı o ülkenin kendi para biriminin kendi ülkesinde daha pahalı olmasına yol açmaktadır. Örneğin Çin'in elinde bulunan yüksek miktarda ki Amerikan doları yüzünden Çin'de Amerikan doları ucuz, Çin para birimi ise pahalı olduğundan ihracatı pahalı, ithalatı ise ucuz hale gelmiştir. Bu da ithalat ihracat dengesini bozarak ekonomiyi zamanla kötüleştirmektedir. Bu şekilde bu paranın bir kısmını dışarı çıkararak yatırıma yöneltmek hem döviz politikası yönünden hem de uzun vadede sürekli gelir getiren bir yöntem olduğu için tercih edilmektedir. Çevresel olarak gelişmiş ülkelerin artık kendi topraklarında hava, su ve toprağı daha fazla kirletmek istememelerinden dolayı sanayi yatırımlarını az gelişmiş veya gelişmekte olan

⁶¹ M.Demir, E.Sever,Z.Yıldırım,**Uluslararası Sermaye Akımlarının Döviz Kurları Üzerine Etkisi: Seçili Ülkeler Üzerine Bir Uygulama**, Şanlıurfa, http://bandirma.balikesir.edu.tr/bildiriler/27_Ersan_Sever_Murat_Demir_Zarife_Yildirim.doc E.T:12.03.2008

ülkelerde yapmak istemeleri iten nedenlerden biridir. Yukarıdaki çizelgede ayrıca yabancı sermayeyi ülkelerine çekmek isteyen ülkelerin hangi amaçlarla bunu istediklerini ve buna uygun ekonomik, siyasi ve sosyal çevrenin nasıl olması gerektiği de gösterilmiştir⁶².

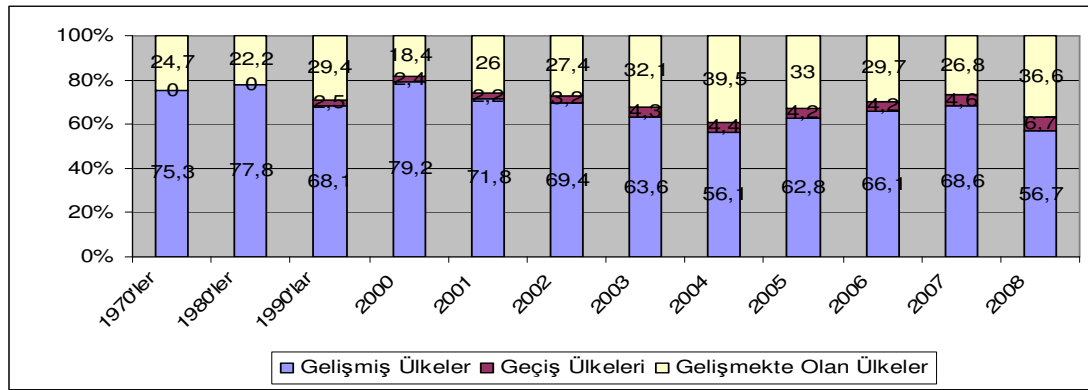
1.3.2. Dünya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Şekil 1.3’de görüldüğü gibi 2000 senesinde 1.4 trilyon dolar ile zirve yapan yatırım miktarı 2006 yılında da yaklaşık 1.3 trilyon ile 6 yıllık süreçte yaşanan dramatik düşüşlerden sonra tekrar zirveye ulaşmıştır. 2000 yılından sonra 2006 yılına kadarki düşüşün sebebi bilindiği gibi 2001 yılında yaşanan 11 Eylül olaylarıdır. Bu tarihten itibaren başta olayların gerçekleştiği Amerika olmak üzere bütün dünyada dışarıya kapalı bir ekonomik tutum izlenmiştir.

Bununla birlikte 2005 yılından 2006’ya geldiği zaman gelişmiş ülkelerde doğrudan yabancı sermaye artışı %48 ile 800 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise %10 artışla 368 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir⁶³. 2007 yılından itibaren ise özellikle gelişmiş ülkelerde sermaye akımlarının yavaşladığı görülmektedir.

1.3.2.1 Sermayenin Bölgesel Dağılımı

Şekil 1.3 Ülke Gruplarına Göre Uluslararası DYS’lerin Dağılımı (milyon usd)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Yatırımlar Raporu, Ankara,2009

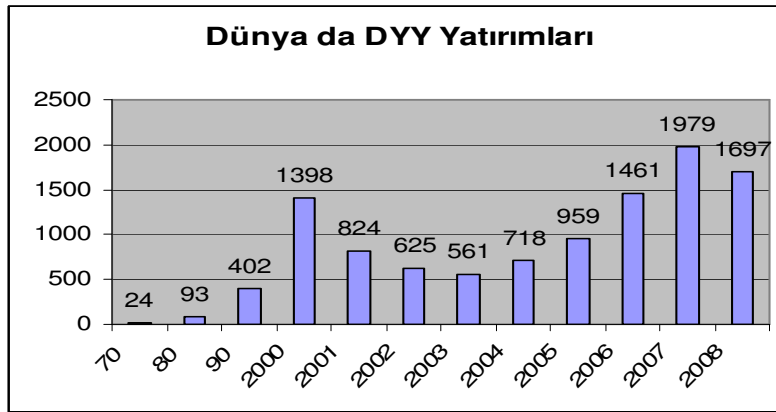
⁶² B.Booncharoenpol **Foreign Direct Investment In Asia: Thailand’s Experiences After 1960**, Faculty of Economics, Krirk University, Bangkok, Thailand,2007 s.6

⁶³ <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/istatistikler/tudyi/Documents/UDYRaporu-temmuz07.pdf>
E.T:15.02.08

Şekil 1.3 de görüldüğü gibi 2003 yılından itibaren geçiş ülkeleri olarak adlandırılan güneydoğu Asya ülkelerine doğru bir kayma olduğu gözükmemektedir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkeler de paylarını arttırmışlardır. Dünya toplamı göz önüne alındığında gelişmiş ülkelerin pazarda en büyük payı kaptıkları görülmektedir. 2007 yılındaki krizin etkisiyle 2008 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmiş ülkelerde %29 azalışla 962 milyar dolara, gelişmekte olan ülkelere %17 artışla 621 milyar dolara ve geçiş ekonomilerinde %26 artış ile 114 milyar dolara çıkmıştır.⁶⁴

1.3.2.2 Yabancı Sermayenin Büyüklüğü

Şekil 1.4 Dünya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Kaynak: UNCTAD 2009 World Report

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri doğrudan sermaye ihraç eden neredeyse tek ülke konumundaydı. Amerika'nın bu rolü zamanla değişmiştir. Günümüzde, en çok doğrudan yabancı sermaye çeken ülkelerin başında Amerika gelmektedir.⁶⁵ 2004 yılında Kuzey Amerika'ya giden yabancı doğrudan sermaye 100 milyar doları bulmuştur. Buna göre bir yıl öncesine göre, Kuzey Amerika'ya giden doğrudan yabancı sermaye % 60'ın üzerinde artmıştır. 2006 yılında 177 milyar dolar ile ABD en fazla DYS çeken ülke olurken İngiltere ikinci ülke olarak ABD'yi takip etmiştir. Bölgesel olarak bakıldığında, AB-25 ülkeleri 2006 yılında toplam DYS girişlerinin %45'ini çekmiştir. Yeni üye 10 AB ülkesine DYS girişlerindeki artışın Avrupa genelindeki artışın oldukça altında kalması dikkat çekicidir. Avrupa'da yatırım

⁶⁴ YASED, 2009 Dünya Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu, YASED Yayınları, İstanbul 2009 s.12

⁶⁵E. Kumcu, Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Rekabet

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3427764&yazarid=7> E.T:10.01.2008

yerlerinin yeni üye Doğu Avrupa ülkelerine kaydığını gösteren belirgin bir trend gözlenmemektedir⁶⁶.

Asya ülkeleri ise gelişmiş ülkeler arasındaki payını %59'dan %63'e çıkararak doğrudan yatırımlar açısından cazibesini güçlendirerek korumuş, Çin, Hong Kong (Çin) ve Singapur bölgede başta gelen ülkeler olmuştur. Türkiye ve yine petrol ihracatçısı Ortadoğu ülkeleri de kıtanın diğer yüksek oranda doğrudan yatırım çeken ülkeleri olmuştur. Asya ülkeleri, çok uluslu şirketlerle yapılan anketlerde en çok tercih edilen yatırım yerleri olarak görünmeye devam etmektedir. Nedenlerin ise sadece ucuz işgücüne değil, AR-GE faaliyetleri açısından kalifiye işgücüne de dayalı olduğu görülmektedir. Diğer bölgelerde ise petrol zengini Afrika ülkelerindeki yatırımlarda artış görülürken, Latin Amerika'da bir durgunluk gözlenmiş, bununla birlikte başlıca Latin ülkeleri yine Meksika ve Brezilya olmuştur⁶⁷.

Dünya genelinde DYY girişleri 2008 yılında bir önceki yıla oranla yüzde 14'lük bir düşüşle 1.979 milyar usd'den 1.697 milyar usd'ye gerilemiştir.⁶⁸

Aşağıdaki çizelge 1.12 dünyada bölgelere ve ülkelere göre 2004–2006 yılları arasında gerçekleşen DYS girişlerini göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde 2005 yılından 2006 yılına gelindiğinde %47.7 lik bir artış söz konusu iken bu oran güneydoğu Asya ülkelerine gelindiğinde %56.2 olarak gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu oran % 10 olmuştur.

⁶⁶ <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/istatistikler/tudyi/Documents/UDYRaporu-temmuz07.pdf>
E.T:15.02.08

⁶⁷ <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/istatistikler/tudyi/Documents/UDYRaporu-temmuz07.pdf>
E.T:15.02.08

⁶⁸ YASED 2009 Dünya DYY Raporu, YASED Yayınları, İstanbul, 2009 s.15

Çizelge 1.12 Bölgelere Ve Ülkelere Göre 2004–2006 Yılları Arasındaki DYS Girişleri (milyar usd)

Bölge/Ülke	2004	2005	2006	Yüzde Değişim
Dünya	718.8	959,3	1461,4	34,3
Gelişmiş Ülkeler	396.1	542,3	800,7	47,7
A.B.	213.7	421,9	549	30,1
Fransa	31.4	63,6	88,4	39
Almanya	-15,1	32,7	8,1	-75,1
İtalya	16,8	20	30	50
İngiltere	56,2	164,5	169,8	3,2
Polonya	12,9	7,7	16,2	109,9
Macaristan	4,7	6,7	6,2	-7,3
Diğer A.B. Ülkeleri	106,8	126,7	230,3	81,8
A.B.D.	122,4	99,4	177,3	78,2
Japonya	7,8	2,8	-8,2	
Diğer Gelişmiş Ülkeler	52,2	18,2	82,6	353,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	275	334,3	367,7	10
Çin	60,6	72,4	70	-3,3
Hong Kong	34	35,9	41,4	15,4
Singapur	14,8	20,1	31,9	58,8
Türkiye	2,8	9,7	17,1	76,3
Meksika	18,7	18,1	16,5	-8,6
Brezilya	18,1	15,1	14,8	-2
Hindistan	5,5	6,6	9,5	44,4
Arjantin	4,3	4,7	3,3	-29,5
Diğer Gelişmekte Olan Ü.	116,2	151,7	163,2	7,6
Güneydoğu Avrupa ve BDT Ü.	39,6	39,7	62	56,2
Rusya Federasyonu	15,4	14,6	28,4	94,6
Diğer Güneydoğu Avrupa Ülk.	24,2	25,1	33,6	33,9

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Yatırımlar Raporu, 2006, Ankara

Aşağıdaki çizelge 1.13 de görüldüğü gibi 2006 yılı itibarıyla dünyada en çok DYS çeken ülke ABD iken Türkiye 17.1 milyar dolar ile dünya sıralamasında 9. sırayı almıştır. 2007 yılında Türkiye sıralamada 20. olurken 2008 yılında 18,2 milyar dolar ile 25. sıraya inmiştir.

Çizelge 1.13 En Çok DYS Çeken Ülkeler

1	ABD	177,3
2	İngiltere	169,8
3	Çin(+HK)	111,4
4	Fransa	88,4
5	Singapur	31,9
6	İtalya	30
7	Rusya Fed.	28,4
8	Meksika	18,9
9	Türkiye	17,1
10	Polonya	16,2

Kaynak: Yased 2007 yılı Doğrudan Yabancı Sermaye Raporu, Yased Yayınları, İstanbul, 2008

DYS 'lerin bu yüksek seviyesinde sınır ötesi birleşme ve satın almaların (B&S) önemli bir rolü olmuştur. 2005 yılında 716 milyar dolarlık sınır ötesi B&S gerçekleşmiş ve bu işlemler 916 milyar dolarlık toplam DYS hacminde %78 paya sahip olmuştur. 2004 yılı ile karşılaştırıldığında sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemleri 2005 yılında %88'lik bir artış göstermiştir. 2006 yılında ise 1 trilyon doların üzerinde B&S gerçekleşmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki düşük faiz oranları ve artan finansal entegrasyon, yatırım fonlarının B&S işlemlerine yönelmesinde önemli bir rol oynamıştır.

1.3.2.3 Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı

Çizelge 1.14 de sektörel olarak bakıldığında, sınır ötesi B&S işlemlerinin 2005 yılında %55'i, 2006 yılında ise %70'i hizmet sektöründe gerçekleşmiştir. Enerji sektörü 2007 yılının ilk yarısı itibari ile B&S anlaşmalarının yoğunlukla gözlendiği sektör olarak öne çıkmaktadır.

Çizelge 1.14 Dünyada Uluslararası Birleşme ve Satın Alma İşlemlerinin Sektörel Dağılımı (milyar usd)

Sektörler	2003	2004	2005	2006
İmalat	108.055	121.992	205.554	88.765
<i>Gıda</i>	29.597	23.870	44.816	13.097
<i>Kimya</i>	22.927	41.788	54.438	26.159
<i>Diğer</i>	55.531	56.334	106.303	49.509
Madencilik, Tetkik ve Petrol Ürün.	26.973	18.169	113.596	14.348
Hizmetler	161.959	240.437	397.152	251.364
<i>Ulaşım, Telekomünikasyon</i>	35.126	36.530	97.502	88.115
<i>Finans</i>	54.790	81.809	93.795	59.114
<i>Diğer</i>	72.043	122.098	205.855	104.135
Tüm Sektörler Toplamı	296.988	380.598	716.302	354.477

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2006 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu, Ankara, 2007

Genel olarak bakıldığında zaman Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinin DYS'leri çekmede hedef ülke oldukları görülmektedir. Bir anlamda sanayi ve finans sektörü Atlantikten Pasifiğe doğru kaymaktadır. Bölgesel avantajlarının dışında bölge ülkelerinin de yaptıkları çalışmalar DYS'lerin bu bölgelere akmasında önemli bir etkidir. Bölgelerin yaptıkları çalışmalardan bazılarını şunlardır.

- Ekonomilerini açmaya devam ediyorlar,
- Yatırımları çekmek için yeni teşvikler getiriyor,
- DYS lere sağlanan haklar ve avantajları garanti altına alıyorlar,
- İdari engelleri kaldırmaya devam ediyorlar,
- Yerel firmaların küreselleşmesi için büyük destek veriyorlar,
- Endonezya bazı bölgelerde DYS ler için 15 yıl vergi tatili hakkı getirmiştir
- Kore DYS lerin onay süresini 30 günden 20 güne düşürmüştür,
- Tayland ilaç sektöründeki DYS ler için yeni teşvikler getirmiştir⁶⁹.

Dünya genelinde DYS'lerin genel özelliklerine bakacak olursak;

- DYS akışı çok yönlü olmaya başlamıştır.
- Bölge içi DYS akışı artarak devam etmektedir (Güney ve Güneydoğu Asya)
- DYS'ların büyük bölümü hizmetler sektörüne yapılmıştır (finans, telekomünikasyon, gayrimenkul)
- Temel girdi sektörlerde DYS artışı devam etmektedir
- Petrol, doğalgaz, madencilik sektöründe yatırımlar artmaktadır (yatırımlar için hedef bölge: Afrika).
- Dünyada ekonomik dengelerde değişiklikler oluyor
- Yüksek DYY girişi sebebiyle bazı gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve politik ağırlıkları artmaya başladı
- B&S'larda yaşanan artış Çok Uluslu Şirketlerin yatırımlarından kaynaklanmaktadır⁷⁰.

⁶⁹YASED 2006 Dünya DYY Raporu, YASED Yayınları, İstanbul, 2009 s.18

⁷⁰YASED 2009 Dünya DYY Raporu, YASED Yayınları, İstanbul, 2009 s.15

1.3.2.4 Yabancı Sermayenin Ülkelere Göre Dağılımı

Çizelge 1.15 DYS Miktarlarının Ülkelere Göre Dağılımı (milyon usd)

Ülke	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB Ülkeleri	455	555	1.025	5.005	14.489	12.693
<i>Almanya</i>	86	142	73	391	357	1.004
<i>Fransa</i>	22	120	34	2.107	439	317
<i>Hollanda</i>	73	50	568	383	5.069	5.682
<i>İngiltere</i>	8	141	126	165	628	688
<i>İtalya</i>	241	1	15	692	189	76
<i>Diğer AB Ülkeleri</i>	25	101	209	1.267	7.807	4.926
AB Hariç Avrupa Ül.	64	70	109	1.650	91	379
Afrika Ülkeleri	0	0		3	21	5
A.B.D.	2	52	36	88	848	4.206
Kanada	7	6	61	26	121	11
Orta Amerika ve Karayipler	0	0		8	32	24
Güney Amerika	0	0			1	466
Asya	70	60	60	1.756	1.927	1.370
<i>Körfez Ülkeleri</i>	5	0		1.675	1.783	296
<i>Yatırım ve Orta Doğu Ülkeleri</i>	0	1	54	3	127	298
<i>Diğer Asya Ülkeleri</i>	65	59	6	78	17	776
Avustralya	0	0		1	108	26
Sınıflandırılmayan	24	2		1	7	10
Toplam	622	745	1.291	8.538	17.645	19.190

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2007 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu, Ankara,2008

Yukarıdaki çizelge de 2002 ile 2007 yılları arasında ülkelere giren yabancı sermaye miktarları gösterilmiştir. Bu rakamlar göz önüne alındığında DYS miktarlarının örneğin AB ülkelerinde 2002 ye göre 2007 de yaklaşık 3 kat artırdığı görülmüştür. Yine Asya ülkelerinde 2002 yılında 20 milyon usd olan yatırım miktarı 2007 de 1.370 milyon dolara çıkmıştır yani yaklaşık 20 katlık bir artış söz konusudur. Bunda küreselleşen ekonominin hızı önemlidir.

Aşağıdaki çizelgede ise uluslar arası kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen yatırım yoğunlukları göz önüne alındığında ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin başı çektiği görülmektedir.

Çizelge 1.16 Yatırım Yoğunluğuna Göre DYS’de Ülkelerin Durumu (milyon usd)

Ülke	Yatırım Yoğunluğu
1.ABD	92.0
2.İngiltere	92.1
3.Hollanda	89.6
4.Almanya	87.4
5.Fransa	83.5
7.Brezilya	81.0
10.Meksika	78.0
12.İspanya	76.4
16.Çek Cum.	70.0
19.Çin	66.0
20.Hong Kong	65.6
25.Macaristan	55.0
28.Rusya	54.0
32.Türkiye	50.0

Kaynak: Deloitte, 2006 Küresel Ekonomik Görünüm, İstanbul,2007

1.3.3. Türkiye’de DYS Yatırımları

Bir ülkede DYS’nın, o ülkenin GSYİH’ya oranının yüksekliğini belirleyen bir takım göstergeler söz konusudur. Bunlar arasında ülkedeki saydamlık, istikrarlı ve hızlı reel büyüme, düşük faiz oranı, öngörülebilir ve düşük enflasyon oranı, ılımlı döviz kuru dalgalanmaları, liberal dış ticaret ve döviz rejimleri, yatırım teşvikleri, uygun uluslararası vergilendirme düzenlemeleri öne çıkmaktadır⁷¹. Aşağıdaki bölümlerde görüleceği üzere ülkemize gelen yabancı sermayenin bir süredir devam eden ekonomik ve politik istikrar, AB üyeliği yolundaki adımlarla doğru orantılı olarak arttığı görülmüştür.

1.3.3.1 Türkiye’ye Giren DYS Miktarları

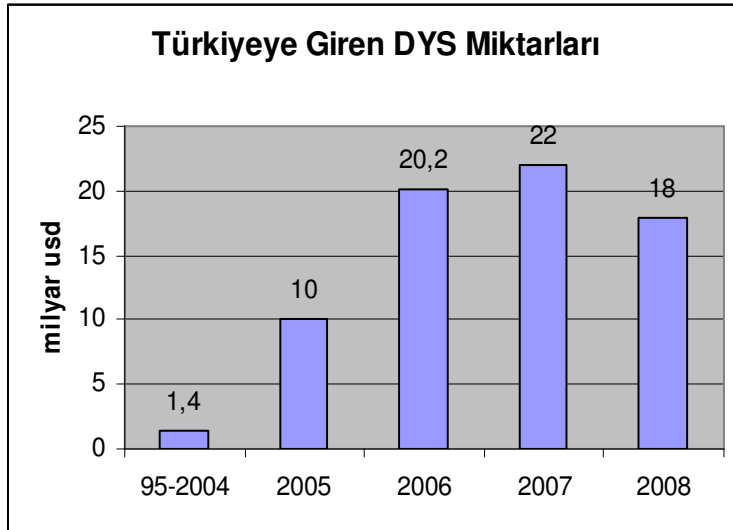
Ülkemizde 1990 yılında yabancı sermayenin serbest bırakılmasından sonra 2000’li yıllarda büyük değişiklikler olmuştur. Özellikle 2003 yılında çıkarılan 4875 sayılı yasayla birlikte ülkemize giren DYS miktarında önemli bir artış olmuştur.

Bunda ülkemizin yaşadığı 2001 krizinden sonra işbaşına gelen hükümetin çalışmaları ve yabancıların ülkemize duydukları güvenin yanı sıra dünya ekonomisindeki büyüme eğilimli konjonktürel dönemin de önemi büyüktür. Bununla

⁷¹ Y.Güven, **Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi**, Osmangazi Üni. İ.İ.B.F Dergisi Nisan sayısı, s.96, Eskişehir, 2008

birlikte AB ile ilgili uyum yasalarının bir an önce çıkarılması ve birliğe katılımı önemli adımların atılması özellikle AB ülkelerinin yatırım konusunda ülkemize olan ilgisini artırmıştır. Aşağıda karşılaştırmada kolaylık olması için öncelikle 1995 – 1999 yılları arasındaki DYS girişleri gösterilmiş takip eden çizelgede ise 2000–2006 yılları arasındaki DYS girişleri gösterilmiştir. Bu çizelgelerde DYS girişlerini bileşenlerine ayırarak vermemizin sebebi ise özellikle 4875 sayılı yasa ile yürürlüğe giren ve 22/12/1934 tarihli ve 2644 sayılı Tapu Kanununun 35.maddesini yeniden düzenleyen,7 Ocak 2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış ve 26/7/2005 tarihinden itibaren geçerli olan 5444 sayılı Mülk Edindirme Yasasının DYS üzerindeki etkisini de göstermektir.

Şekil 1.5 1995–1999 Yılları Arasında Ülkemize Giren DYS Miktarları (milyon usd)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2004 Doğrudan Yatırımlar Raporu, 2005, Ankara s.17

Türkiye’de 2006 ve 2007 yıllarında 20 milyar dolar seviyesinde gerçekleşen DYS girişleri, dünya genelinde yaşanan düşüşe paralel olarak, yüzde 18 oranında düşerek 18 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye 2006 yılında ilk kez dünyada en fazla DYS çeken ilk 20 ülke arasında 17. sırada yer almış, 2007 yılında bu sıralamada gerileyerek 23. sıraya gelmiştir. Türkiye 2006 yılında gelişmekte olan ülkeler arasında 5. sırada yer alırken, 2007 yılında ise bu kategoride 9. sıraya gerilemiştir.

2008 yılında Türkiye'ye 18 milyar dolarlık UDY girişinin, 14,7 milyar dolarını net doğrudan yabancı sermaye girişleri, 2,9 milyar dolarlık kısmını ise yurtdışında yerleşik kişilerin gayrimenkul alımları oluşturmuştur.⁷²

Çizelge 1.17 Ülkemize Giren DYS nin 2000–2008 Yılları Arasındaki Seyri

Uluslar arası Doğrudan Sermaye							
Yıllar	Sermaye			Diğer Sermaye	Toplam	Gayrimenkul	Toplam
	Giriş	Çıkış	Net	Net	Net	Net	Net
2000	1.707	-752	982		982		982
2001	3.374	-22	3.352		3.352		3.352
2002	622	-5	617	520	1.137		1.137
2003	745	-8	737	17	754	998	1.752
2004	1.190	-98	1.092	350	1.442	1.343	2.785
2005	8.505	-401	8.134	54	8.190	1.841	10.031
2006	17.639	-657	16.982	281	17.263	2.922	20.185
2007	19.136	-743	18.393	727	19.120	2.926	22.046
2008	14.646	-35	14.611	634	15.245	2.937	18.182

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2009 Doğrudan Yatırımlar Raporu, Ankara 2009

2000 yılında 982 milyon usd olan net DYS miktarı 2001 yılında 3.352 milyon usd ile son dönemlerin zirvesine ulaşmış ancak takip eden yıllarda ülkemizin yaşadığı kriz ve siyasal belirsizlikler yüzünden 2002 ve 2003 yıllarında oldukça düşük miktarlarda gerçekleşmiştir. 2003 yılında yürürlüğe giren 4875 sayılı yasa ve siyasal belirsizliğin giderilmesi ile 2004 yılında itibaren net DYS girişlerinde büyük sıçramalar olduğu gözlemlenmiştir ve nihayet 2006 yılında bir rekor kırılmış ve ülkemiz DYS çeken ülkeler arasında dünya sıralamasında 26. sıraya kadar yükselmiştir⁷³.

Diğer önemli bir nokta ise 2003 de çıkarılan 4875 sayılı yasa ile yabancıların mülk edinmesine olanak tanıyan yasadaki sonradan sermaye girişinde gayrimenkul yatırımlarının da bir gelir kalemi olarak bu hesapta yer almasıdır. 4875 sayılı yasayla hem direk olarak gayrimenkul alımı yoluyla sermaye girişi olmuş hem de bu yasanın sağladığı güvenle DYS girişlerinde büyük sıçramalar olmuştur.

31.12.2004 tarihine kadar Türkiye genelinde satın alma yoluyla taşınmaz elde eden tüzel kişi sayısı (birikimli olarak) 35 iken bu rakam sadece 2005 yılı için 162 olarak gerçekleşmiştir. Tüzel kişiler 2004 yılına kadarki dönemde toplam 2.850.565m²'lik

⁷² YASED DYY Değerlendirme Raporu Mart 2009, İstanbul,2009, s.3

⁷³ Hazine Müsteşarlığı 2007 yılı Yabancı Sermaye Raporu, İstanbul,2008, s.6

alana sahip 305 adet taşınmaz almıştır. 2005 yılı içerisinde ise toplam alanı 6.916.267 m2 olan 1164 adet taşınmaz satın alınmıştır⁷⁴.

1.3.3.2DYS'lerin Geldikleri Ülkelere Göre Dağılımı

1954-2006 yılları arasında Türkiye'ye gelen yabancı sermayeli yatırımların hangi ülkelere ait olduğunu gösteren aşağıdaki çizelgelerde görüleceği üzere AB ülkelerinin payı en üst seviyededir. Bunda coğrafi koşulların yanında siyasi gelişmelerinde payı büyüktür.

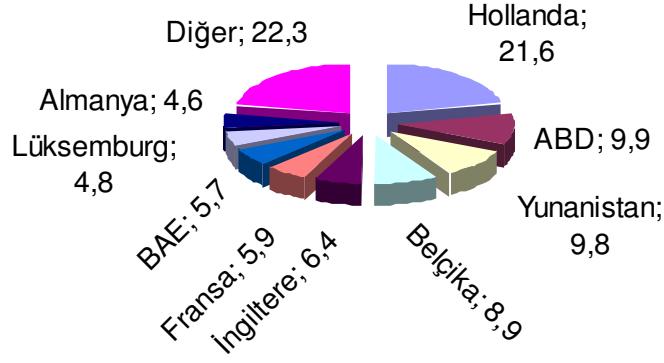
Çizelge 1.18 Ülkemize Giren Yabancı Sermayeli Yatırım Şirket Sayılarının Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	1954-2002	2003	2004	2005	2006
AB Ülkeleri (25)	5.069	468	1.067	1.684	2.088
<i>Almanya</i>	65	153	383	509	600
<i>Hollanda</i>	38	73	142	214	276
<i>İngiltere</i>	42	67	144	341	487
<i>Diğer AB Ülkeleri</i>	107	175	398	620	725
<i>Diğer Avrupa Ülkeleri</i>	632	144	283	349	396
<i>Afrika Ülkeleri</i>	87	30	44	61	42
Kuzey Amerika	390	61	108	118	144
<i>A.B.D.</i>	36	53	96	104	118
<i>Kanada</i>	2	8	12	14	26
Orta ve Güney Amerika, Karayipler	46	5	12	17	10
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	1.093	270	380	415	438
<i>Azerbaycan</i>	12	38	61	63	87
<i>Irak</i>	13	40	54	64	78
<i>İran</i>	19	109	131	126	112
<i>Diğer</i>	30	83	134	162	161
Diğer Asya	334	112	166	177	180
<i>Çin Halk Cum.</i>	17	46	58	34	27
<i>Güney Kore Cum.</i>	11	15	19	18	13
<i>Diğer</i>	20	51	89	125	140
Diğer Ülkeler	78	15	35	24	52
Toplam	5.560	1.105	2.095	2.845	3.350

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2007 Doğrudan Yatırımlar Raporu, Ankara, 2008

⁷⁴ Hazine Müsteşarlığı 2005 yılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu s.12, Ankara, 2006

Şekil 1.6 2004-2008 Yılları Arasında Ülkemizdeki DYS'lerin Orjinleri

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2007 Doğrudan Yatırımlar Raporu, Ankara,2008

Türkiye'ye DYS girişlerinin dağılımına son 5 yıllık dönemde toplu olarak bakıldığında ise, girişlerin yüzde 76'sının Avrupa ülkelerinden, yüzde 10'unun Kuzey Amerika'dan, yüzde 9'unun Körfez ülkelerinden kaynaklandığı görülmektedir. Avrupa ülkeleri arasında Hollanda son 5 yıllık girişlerdeki yüzde 22 payıyla, Kuzey Amerika'da ABD yüzde 10 payla ve Körfez bölgesinde ise Birleşik Arap Emirlikleri yüzde 6 payla bölgelerinde baste gelen ülkeler olmuşlardır.

Aşağıdaki çizelgede 2005 ve 2006 yıllarında sermaye tutarları olarak ülkemize giren yabancı sermayenin ülkelere göre dağılımı görünmektedir.

Çizelge 1.19 2005 ve 2006 Yıllarında En Büyük Yatırım Yapan 10 Ülke

Ülke	Tutar	Pay	Ülke	Tutar	Pay
2005	milyon usd	%	2006	milyon usd	%
Fransa	2.107	24,8	Hollanda	5.171	29
BAE	1.625	19,2	Belçika	3.456	19,4
Rusya	1.605	18,9	Yunanistan	2.787	15,6
Belçika	1.088	12,8	BAE	1.548	8,7
İtalya	692	8,2	Avusturya	1.108	6,2
Almanya	391	4,6	İngiltere	883	5
Hollanda	381	4,5	ABD	693	3,9
İngiltere	165	1,9	Fransa	444	2,5
ABD	88	1	Almanya	366	2,1
İspanya	66	0,8	Lüksemburg	246	1,4
Diğer	272	3,2	Diğer	1.115	6,3
Toplam	8.480	100	Toplam	17.817	100

Kaynak: YASED, 2007 DYS Raporu, Yased Yayınları, İstanbul,2008

Türkiye'deki başlıca yatırımcı ülkelere 2001–2006 döneminde bakıldığında ise Hollanda ve Belçika'nın yine ilk 2 sırada olduğu görülmektedir. Listede dünyada çapında en büyük Uluslar arası yatırımcılar arasında yer alan Hollanda, Belçika, Fransa, İngiltere, İtalya ve Almanya'nın yanı sıra tek bir büyük B&S işlemi sonucu listede bulunan Lübnan (Türk Telekom), Yunanistan (Finansbank), Rusya (Turkcell) ve Avusturya (POAS) gibi ülkeler de yer almaktadır. Yine 2001–2006 dönemdeki DYS girişlerine bölgeler itibari ile bakıldığında ise AB ülkelerinin %75 paya sahip olduğu, Ortadoğu bölgesinin %12 ile takip ettiği çizelge 1.20 de görülmektedir. 2007 yılında ilk 3 sırada Hollanda, ABD ve Yunanistan varken 2008 yılında ise İngiltere, Lüksemburg ve Hollanda ülkeleri ilk 3 sırayı almıştır.⁷⁵

Aşağıdaki çizelgede 2005–2006 yıllarında ülkemize giren en büyük DYS yatırımları görülmektedir. Buna göre 2006 yılında Hollanda'dan gelen Telsim için ödenen 4.690 milyon usd lik yatırım en büyük DYS olmuştur.

⁷⁵ YASED, DYS Değerlendirme Raporu, 2009 Mart, İstanbul, 2009, s.11

Çizelge 1.20 En Büyük Sermaye Yatırımları

Satın Alınan Şirket	Satın Alan Şirket	Ülkesi	Yatırım Bedeli (Milyon USD)
Garanti Bankası	GE Consumer Finance	ABD	1.806
Turkcell İletişim	Alfa Group	Rusya	1.593
Türk Telekom	Oger Telekom	Lübnan	1.500
Dışbank	Fortis Bank	Belçika-Hollanda	1.062
YKB	Unicredito Koç Fin.	İtalya	602
Telsim	Vodafone	Hollanda	4.690
Denizbank	Dexia Bank	Belçika	3.221
Finansbank	Nat.Bank of Greece	Yunanistan	2.774
Petrol ofisi	OMV	Avusturya	1.054

Kaynak: (www.hurriyetim.com.tr, www.sabah.com.tr) kaynaklarından oluşturuldu.

1.3.3.3 DYS'nin Sektörel Dağılımı

Ülkemize gelen yabancı sermaye yatırımlarının çoğu sıfırdan yatırımlar değil, kurulu şirketlerin yabancı yatırımcılar tarafından alınmasıyla gerçekleşmiştir. Türkiye'nin yabancı sermaye açısından iki önemli çekim noktası vardır. Bunlar özelleştirme, diğeri de finans sektörüdür⁷⁶.

Yabancı sermayenin ülkemizde geldiği sektörlere bakıldığında daha çok hizmetler sektörünün büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Aşağıda karşılaştırma açısından rahatlık olması için 2004 yılına kadar ana sermaye tutarlarının ana kalemlere göre ayrımı yapılmıştır. Özellikle 2005 yılından sonra ülkemizde bankaların satın alınması yüzünden ikinci çizelgeyi ana kalemlere göre değil, bu kalemlerin alt kalemlerine göre oluşturduk.

Çizelge 1.21 ve 1.22 de görüldüğü gibi hizmetler sektörü gelen yabancı sermaye tutarları göz önüne alındığında birinci sırayı almıştır. İkinci olarak da imalat sektörünün yabancı sermaye çekmede başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak yine de hizmetler sektörünün 1995–2004 yılları arasındaki paylarına bakıldığında ne kadar önemli bir pay olduğu ortadadır. Örneğin 2002 yılında hizmetler sektörünün yabancı sermayeden aldığı pay %86 olmuştur.

⁷⁶E.Kumcu, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/9503194.asp?yazarid=7&gid=61&sz=29338> E.T:12.05.2008

Çizelge 1.22 de ise hizmetler sektöründe hangi kalemin daha çok sermaye çektiğini görebiliriz. 2005 yılında tek başına mali ve aracı kurumların çektiği yabancı sermaye tutarı tüm yabancı sermaye içersinde %47 dir. 2006 yılında ise bu pay %39 a düşmesine rağmen 2007 yılında tekrar yükselişe geçerek %59 olmuştur. Bunda tabî ki çizelge 1.20 de satıldıkları yerlerde gösterilen Garanti Bankası, Finansbank, Denizbank gibi büyük bankalarımızın satılmasının payı büyüktür⁷⁷. Esasen dünyadaki genel ekonomik gidişat ana sektör olarak hizmetler sektörünün genişlemesi şeklinde olurken özellikle bu sektörün alt kalemlerinde olan mali ve aracı kurumların faaliyet hacimlerinin artması şeklinde olmaktadır. Bunun ülkemize yansımaları da bankalarımızın uluslar arası sermaye sahipleri tarafından satın alınması şeklinde olmaktadır.

Dünya ölçeğinde bakıldığında bu sektörün genişlemesinin en önemli sebebi türev piyasalar olarak adlandırılan finans yatırım araçlarının geçmiş yıllara oranla inanılmaz bir artış göstermesidir. Bu ise reel ekonomiden ziyade finansa dayalı bir sanal ekonomi oluşmasına sebep olmaktadır. Aslında çok da sağlam olmayan bu yapı dünya ekonomisinin son yıllardaki hızlı büyümesinin kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Ülkemiz açısından ise yatırımların büyük ölçüde mali ve finansal araçlara yapılması ekonomik ve mali açılardan kısa vadede kaynak oluşturma açısından bir fayda sağlarken uzun dönemde istihdam ve üretime bir katkısı olmadığı için büyük sorunlara yol açabilecek durumdadır.

Yine ulaştırma, depolama ve haberleşme sektörleri son yılların en çok yabancı sermaye çeken kalemleri olmuştur. Bu artışın en önemli sebeplerinden biri ise Türk Telekom'un satılmasıdır. İmalat sektörü yabancı sermaye çekme açısından üçüncü sıradadır. Yine dördüncü olarak toptan ve perakende sektörü yabancı sermaye girişinin en fazla olduğu alan olmuştur.

⁷⁷ Hazine Müsteşarlığı 2007 yılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu, Ankara,2008 s.10

Çizelge 1.21 1995-2004 Yılları Arası Yabancı Sermayenin Ana Sektörlere Göre Dağılımı

Yıllar	İmalat	%	Hizmetler	%	Diğer	%	Toplam
1995	388	42%	534	57%	12	1%	934
1996	424	46%	467	51%	23	3%	914
1997	349	41%	456	54%	47	6%	852
1998	553	58%	362	38%	38	4%	953
1999	353	43%	447	55%	13	2%	813
2000	932	55%	763	45%	12	1%	1707
2001	846	26%	2439	74%	3	0%	3288
2002	78	13%	510	86%	2	0%	590
2003	338	62%	196	36%	12	2%	546
2004	272	26%	766	72%	22	2%	1060

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2005 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu, Ankara, 2006

Çizelge 1.22 2005–2007 Yılları Arasında Yabancı Sermayenin Alt Sektörlere Göre Dağılımı

milyonUSD	2005	2006	2007
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	4.016	7.002	11.409
İmalat	788	1.874	4.199
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	3.285	6.699	1.119
Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri	29	92	905
Elektrik, Gaz ve Sıcak Su Üretimi ve Dağıtım	4	112	555
Madencilik ve Taşocaklığı	40	125	341
İnşaat	80	361	260
Toptan ve Perakende Ticaret	68	1.145	181
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	74	264	178
Oteller ve Lokantalar	42	28	26
Diğer	86	116	17
Toplam	8.512	17.818	19.190

Kaynak: TOBB 2007 Ekonomik Rapor, TOBB Yayınları, Ankara, 2008

2008 yılında ise giren yabancı sermayenin yüzde 66'sı hizmetler sektöründe gerçekleşmiş, yüzde 34 sınai sektörde gerçekleşmiştir. Sınai sektöründeki girişler geçen seneki miktarlarda kalırken hizmetler sektörüne giren miktar yüzde 30'luk bir düşüş göstermiştir.⁷⁸

⁷⁸ YASED, DYS Raporu 2009 Mart, İstanbul, 2009 s.13

Çizelge 1.23 Yabancı Sermayeli Firma Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	1954-2002	2003	2004	2005	2006	1954-2006
Tarım, Avcılık, Ormanlık ve Balık.	88	27	33	40	39	227
Madencilik ve Taşocaklığı	97	11	32	50	43	233
İmalat sanayi	1427	267	369	456	459	2978
<i>Gıda ve İçecek</i>	152	20	51	43	40	306
<i>Tekstil</i>	144	63	58	78	53	396
<i>Kimya</i>	171	29	50	40	45	335
<i>B.Y.S. Makine ve Teçhizat</i>	104	19	25	30	47	225
<i>Motorlu Kara Taşıtı</i>	126	16	18	21	14	195
<i>Diğer İmalat</i>	740	120	167	244	260	1521
Elektrik, Gaz ve Su	68	10	14	12	45	149
İnşaat	205	30	136	348	434	1153
Toptan ve Perakende Ticaret	1965	434	888	792	862	4941
Oteller ve Lokantalar	608	60	78	180	226	1152
Ulaştırma, Haberleşme	418	95	219	260	285	1277
Gayrimenkul Kiralama ve İş faal.	378	90	230	520	724	1942
Diğer Top., Sosyal ve Kişisel Hiz. Faal.	306	81	96	187	233	903

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2007 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu, Ankara, 2008

Genel olarak 1954 ile 2006 yılları arasına bakıldığında 4941 adet firma ile geçmişten bugüne gelen süreçte toptan ve perakende sektöründe en fazla yabancı sermayeli firmanın olduğunu görüyoruz çizelge 1.23. İkinci sırada en fazla şirket sayısı olan sektör ise İmalat Sanayidir. Tüm alt kalemleri dâhil bu sektörde firma sayısı 2978 dir. 1942 adet firma ile gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri kalemi de üçüncü sırada yer almaktadır. 2008 yılında kurulan 2.759 yeni yabancı sermayeli şirket/şube ve 638 şirkete yabancı sermaye iştiraki ile birlikte, Türkiye'deki toplam yabancı sermayeli şirket sayısı ise 21.079'a ulaşmıştır.⁷⁹

1.3.3.4 DYS'nin Bölgesel Dağılımı

Ülkemize giren yabancı sermaye şirketlerinin %61 lik kısmı Marmara bölgesinde yer almaktadır. Akdeniz ve Ege bölgeleri ise yaklaşık %30 luk bir paya sahiptir. Geri kalan dört bölge ise kalan %9 luk kısma sahiptir çizelge 1.24. Ülkemizin çarpık sanayileşme çizelgesi kendini doğal olarak bu çizelgede de göstermektedir. Bu bir

⁷⁹ YASED DYS Raporu 2009 Mart, İstanbul 2009, s.23

anlamda DYS'lerin geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına yardımcı olma özelliğinin ülkemizde geçerli olmadığını göstermektedir.

Çizelge 1.24 Yabancı Sermaye Şirketlerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	Şirket Sayısı	Yüzde Pay (%)
Marmara	9086	60,8
Akdeniz	2273	15,2
Ege	2146	14,3
İç Anadolu	1180	7,9
Karadeniz	118	0,8
Güneydoğu Anadolu	103	0,7
Doğu Anadolu	49	0,3
TOPLAM	14955	100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2007 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu, Ankara, 2008

Çizelge 1.25 İllere Göre Şirket Sayıları

İl	Şirket Sayısı (1954-2006)
İstanbul	8334
Antalya	1764
Ankara	1039
İzmir	926
Muğla	860
Bursa	307
Mersin	283
Aydın	227
Kocaeli	186
Adana	120
Diğer İller	909
Toplam	14955

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2007 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu, Ankara,2008

Her ne kadar bölgesel olarak Marmara bölgesi 2006 yılı itibarıyla ülkemizdeki toplam 14955 şirketin 9.086 adedine sahipse de bu 9.086 şirketin 8.334'üne tek başına İstanbul sahiptir. İstanbul'u 1.764 adet firma ile Antalya izlemektedir. Ankara 1.039 ve İzmir ise 926 adet firma ile üçüncü ve dördüncü sıraları almaktadırlar çizelge 1.25.

En fazla yatırıma sahip şehirlerde var olan bu yabancı sermayeli şirketlerin sektörlere göre dağılımına baktığımız zaman ise İstanbul da 3222 adet ile toptan ve perakende ticaretin liderliğini görüyoruz. İkinci olarak 1781 adet firma ile imalat sanayi ye ait firmalar yer almaktadır. 976 adet firma ise gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri alanında boy göstermektedir. Antalya da 379 adet firma ile gayrimenkul ve iş faaliyetleri ile birincilik bu alana aittir. Ankara da 326 adet firma ile toptan ve perakende sektöre ait

firmalar başı çekmektedir. İzmir dede yine 308 adet firma ile toptan ve perakende sektöre ait firmalar çoğunluktadır. Muğla da ise 206 adet firma ile yabancılara ait otel ve lokanta girişimleri başı çekmektedirler çizelge 1.26.

Antalya ve Muğla da yapılan gayrimenkul yatırımları İngiltere, Almanya ve bunun yanında bazı Kuzey Avrupa ülkelerinde emekli olmuş veya yaşamının bir kısmını bundan sonra sıcak iklimde geçirmek isteyen yatırımcı kişilerin aldıkları ev ve arsalardan oluşmaktadır. Yani bu yatırımlar üretim yapmak amacıyla kurulacak fabrika arsalarından ziyade üretim fonksiyonu olmayan, istihdam fonksiyonu ise sınırlı bir şekilde olan yatırımlardır.

Çizelge 1.26 İllere Göre Sektörel Dağılım

Sektörler	İstanbul	Antalya	Ankara	İzmir	Muğla
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balık.	58	50	17	25	15
Madencilik ve Taşocakçılığı	80	10	44	27	3
İmalat sanayi	1781	107	162	270	19
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı</i>	138	25	17	36	3
<i>Tekstil Ürünleri İmalatı</i>	268	5	10	22	2
<i>Kimyasal Madde ve ürünlerin İmalatı</i>	235	9	10	24	
<i>B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı</i>	146		13	21	1
<i>Motorlu Kara Taşıtı</i>	74		9	15	
<i>Diğer İmalat</i>	920	68	103	142	13
Elektrik, Gaz ve Su	71	10	39	9	1
İnşaat	353	338	111	54	143
Toptan ve Perakende Ticaret	3222	283	326	308	84
Oteller ve Lokantalar	372	345	64	61	206
Ulaştırma, Haberleşme	801	156	51	51	115
Gayrimenkul Kiralama ve İş faal.	976	379	138	77	241
Diğer Top., Sosyal ve Kişisel Hiz. Faal.	620	86	87	44	33
Toplam	8334	1764	1039	926	860

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Müdürlüğü ,2007 DYS Raporu, Ankara,2008

Yukarıda yapılan yatırımları iller seviyesinde göstermek istememizin amacı bölgesel dağılımda esas olanın yatırımlarda kriterin coğrafi değil, sanayi açısından oluştuğunu göstermektir.

1.3.3.5 DYS'nin Geliş Biçimi

Genel olarak bakıldığında 1954–2006 yılları arasında ülkemize giren DYS'nin giriş biçimi açısından bakıldığında %79'u yeni bir yatırım olarak girdiği görülmektedir. Geri kalan yatırımların %18'i iştirak ve %3'ü ise şube biçiminde ülkemize gelmiştir çizelge 1.27.

Çizelge 1.27 Yıllar İtibarıyla DYS'nin Geliş Biçimi

Yıl	Yeni	İştirak	Şube	Toplam
1954-1999	3492	504	145	4141
2000	318	111	18	447
2001	327	120	30	477
2002	359	114	22	495
2003	871	200	34	1105
2004	1565	467	63	2095
2005	2285	502	58	2845
2006	2637	651	62	3350
Genel Toplam	11854	2669	432	14955

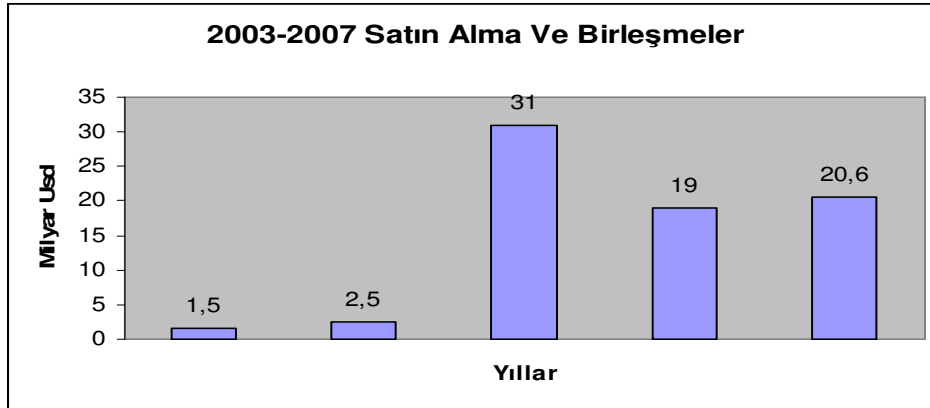
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Müdürlüğü ,2007 DYS Raporu, Ankara, 2008

* geçici veriler

1.3.3.5.1 Satın Alma ve Birleşmeler

Ülkemizde satın alma ve birleşme şeklinde DYS'ler bu süreçte çok hızlı bir gelişim göstermiştir. Türkiye'de bir çok sektör borçlanma ihtiyacı içindedir. Diğer yandan birçok Türk grubu faaliyetlerini gözden geçirerek bazı işlere daha fazla yoğunlaşmayı, bazı işlerden ise çıkmayı planlamaktadır. Özellikle inşaat sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin, bu sektörün çekiciliğini kaybetmesiyle birlikte sermaye birikimlerini başka sektörlerle aktarmayı istemeleri yüzünden Türk şirketleri satın almalara yönelmektedir.⁸⁰

Şekil 1.7 Deloitte 2007 Yılı Birleşme Ve Satın Alma Raporu

Kaynak: Deloitte 2007 Yılı Satın Alma Ve Birleşme Raporu, İstanbul, 2008

Son beş yılda (2003–2007) satın alma ve birleşmelerin hacmi 75 Milyar usd olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamın 71 milyar usd si 3 senede (2005–2007) gerçekleşmiştir.

⁸⁰ C.Deldağ, **Satın Alma Şampiyonları** http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=3477
E.T:30.11.2008

2003–2007 yılları arasında gerçekleşen işlem sayısı 650 olmuştur⁸¹. 2008 yılında Türkiye’de gerçekleşen toplam 170 civarındaki birleşme ve satınalma (B&S) işleminin 100’den fazlasında uluslararası yatırımcılar taraf olmuştur. Anlaşma tutarı açıklanan B&S işlemlerinin toplamı 16,3 milyar dolar olurken, açıklanmayanlara ilişkin tahminlerle birlikte, toplam B&S işlemi değeri 18,5 milyar dolara ulaşmaktadır. Uluslararası yatırımcılar bu toplam değerinin yüzde 75’ini oluşturan 13,8 milyar dolarlık işlem gerçekleştirmişlerdir.

Çizelge 1.28 En Büyük 5 Satın Alma ve Birleşme

Alıcı	Satılan	Hisse Oranı (%)	Değer (milyar usd)
Oger	Türk Telekom	55	6.550
Vodafone	Telsim	100	4.550
Koç-Shell Kons.	Tüpraş	51	4.140
NBG	Finansbank	80	3.975
Dexia	Denizbank	99	3.228

Kaynak: (www.sabah.com.tr, www.milliyet.com.tr) kaynaklardan oluşturuldu.

2002 ve 2003 yıllarında yabancı şirketlerin Türkiye’de gerçekleştirdiği satın alma işlemlerinin sayısı sırasıyla 19 ve 20 iken, bu sayı 2004 yılında 18 olmuştur. 2003 yılında işlem değeri 506 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve 2004’de yabancı şirketlerin Türkiye’de gerçekleştirdiği birleşme ve satın almaların açıklanan değeri yaklaşık 356 milyon USD olmuştur⁸².

Ernst&Young’un raporunda International Power ve Enron’un Trakya Elektrik Üretim A.Ş.’deki hisse alımları ve North Cape Minerals-Beykrom Madencilik işlemi gibi değeri açıklanmamış 6 adet işlemin tahmini değerleri de göz önüne alındığında, yabancıların Türkiye’deki satın almalarının 2004 yılında yaklaşık 400 milyon dolar olduğu bildirilmiştir⁸³.

Yabancı şirketlerin yaptığı toplam 18 satın almanın 13’ü Avrupalı şirketler tarafından gerçekleştirilmiştir. Yabancı şirketlerin gerçekleştirdiği en büyük satın alma

⁸¹ Deloit 2007 Yılı Satınalma ve Birleşme Raporu http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-en_cf_2007-annualmnareview_070108.pdf E.T:20.07.2008

⁸² <http://www.milliyet.com.tr/2004/01/28/ekonomi/eko00.html> E.T: 23.06.2007

⁸³ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=3847152> E.T: 10.07.2007

işlemi olan BNP Paribas-TEB işlemi, 217 milyon dolarlık değeriyle 2004 yılının en büyük işlemlerinde dördüncü sırada yer almıştır⁸⁴.

Bu yıllardaki Birleşme ve satın alma işlemlerinin sektörel dağılımına bakıldığında, madencilik ve turizm sektörleri işlem adedi olarak ilk sırayı paylaşmıştır. Madencilik sektöründe gerçekleşen ondört işlemin 11'i özelleştirme kapsamındaki şirketlerin satışı olarak gerçekleşirken, turizm sektöründeki hareketlilik Çukurova Grubu ve Vakıfbank'ın sahip oldukları otelleri satışa çıkarmaları ve özelleştirme kapsamındaki Ataköy Grubu'na ait varlıkların satışından kaynaklanmıştır. Bankacılık sektöründe gerçekleşen tek işlemin BNP Paribas-TEB dir. Enerji sektöründe 2004 yılında toplam değeri 674 milyon dolar olan dokuz işlem gerçekleşirken, gıda ve lojistik sektörlerinde ise bir durgunluk gözlenmiştir. Türkiye'de 2004 yılında tamamlanmış ve değeri açıklanmış en büyük on işlemin toplam değeri 1.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu değer, açıklanan işlemlerin % 75'ine karşılık gelmektedir. 2003 yılında en büyük on işlemin toplam değeri yaklaşık 1 milyar dolar olmuştur. En büyük 10 işlem incelendiğinde, enerji, turizm ve madenciliğin öne çıktığı dikkat çekiyor. 2004'de en büyük on işlemin tamamı stratejik yatırımcılar tarafından gerçekleşmiştir.

Yine Ernst&Young'un 2006 raporuna göre 2006 yılında toplam 18,3 Milyar USD'ye ulaşan 154 adet birleşme ve satın alma işlemi gerçekleşti. Birleşme ve satın alma işlemlerinin 30,3 Milyar USD ile rekor seviyeye ulaştığı 2005 yılının ardından 2006 yılının çok hareketli bir yıl olmuştur. Rapor'a göre, 2006'da işlem hacminin % 90'ını yabancılar gerçekleştirdi. 2005 yılında yabancı alıcıların payı % 57 oranındadır.

Finansal hizmetler sektörü toplam 11,4 Milyar USD işlem hacmi ile şirket birleşme ve satın almaları açısından 2006 yılının lideri oldu. Rapora göre, 2004 ve 2005 yıllarında yabancı şirketlerin gerçekleştirdikleri işlemlerin sayısı, sırasıyla 18 ve 60 iken, 2006'da bu sayı 83'e çıktı. Bu işlemlerin açıklanan değeri 16,6 milyar dolar olarak gerçekleşti. İşlem değeri açıklanmamış satışların tahmini değerleri de göz önüne alındığında, yabancı firmaların satın almalarının 17,3 milyar ABD doları seviyesinde

⁸⁴http://www.kobi-efor.com.tr/haber_detay.asp?id=989 E.T:10.06.2007

olduğu söylendi. Bu değer ile yabancıların Türkiye’de gerçekleştirdiği işlemlerin hacmi Türk şirketlerinin hacmini önemli oranda aşmıştır⁸⁵.

1.3.3.5.2 Özelleştirme

Şirket satın almalarının son yıllarda ivme kazanmasının belki de en önemli nedeni, özelleştirmenin hız kazanmasıdır. Gerek Özelleştirme İdaresi gerekse Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) portföyünde bulunan çok sayıda ve büyük şirketlerin bu süreçte satışı yapılmıştır. Uluslararası likidite ve fonlama maliyetinin düşmesi bu tür işlemlere olan ilgiyi daha da arttırmıştır⁸⁶.

Özelleştirme yöntemi konusunda sürekli eleştiriler olmuştur. Bunlardan en önemlisi kamunun büyük yatırımlarının özel sermayenin eline geçmesidir. Ancak daha verimli hale gelmeleri, kuruluş maliyetlerinin çok üstünde satılmaları yönünden ve elde edilen fonlarla devletin asli görevi olan sağlık ve eğitim hizmetlerine kaynak olması açısından olumlu yönde değerlendirilebilirler⁸⁷.

Özelleştirme idaresi Başkanlığı verilerine göre 2005 yılında toplam 8,2 Milyar USD tutarında özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu tutarın % 86’lık kısmını blok satış yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirme işlemleri oluşturmuştur. Blok satışlar içerisinde 6,55 Milyar USD tutarındaki Türk Telekom özelleştirmesi ilk sırayı almıştır. İhalesi 2005 yılında yapılmış olmakla birlikte devir sözleşmesi 2006 yılında imzalanan Tüpraş ve Erdemir’e ilişkin özelleştirme değerleri 2006 yılı istatistikleri arasında yer almaktadır⁸⁸.

2000–2006 yılları arasında ülkemize özelleştirme yolu ile giren DYS miktarlarına baktığımızda 2002 ve 2003 de bu şekilde herhangi bir giriş olmamışken 2006 yılında özelleştirme yoluyla en büyük yatırımın yapıldığı görülmektedir çizelge 1.29.

⁸⁵ **2006 da Şirket Evlilikleri’ne Yabancılar Damgasını Vurdu**

[http://www.ey.com/Global/assets.nsf/EYSEE/TR_Press_Releases_Jan07/\\$file/EY%20Birlesme-Satin-Alma.pdf](http://www.ey.com/Global/assets.nsf/EYSEE/TR_Press_Releases_Jan07/$file/EY%20Birlesme-Satin-Alma.pdf) E.T:10.11.2008

⁸⁶ İ.Koç, **Kamunun Çıkacağı Sektörlere Dikkat**,http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=3477

⁸⁷ D.Gökçe, **Özelleştirmeler Üzerine**, 20.09.2005 tarihli Akşam gazetesi

⁸⁸ Hazine Müsteşarlığı **2007 yılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu**, Ankara,2008 s.13

Çizelge 1.29 2000- 2006 Yılları Arasındaki Özelleştirme Yoluyla DYS'ler

	Toplam DYY Girişi	Özelleştirme Tutarı	Özelleştirme İle Gelen DYY	Özeleştirmede DYY Payı (%)	Toplam DYY'de Özelleştirme Payı (%)
2000	982	3302	585	17.7	59.6
2001	3352	2579	2369	91.9	70.7
2002	1137	537	-	-	-
2003	1752	187	-	-	-
2004	2883	1283	49	3.8	1.7
2005	9801	8222	1500	18.2	15.3
2006	20125	8095	1768	21.8	8.8
Toplam	40.032	24.205	6.271	25.9	15.7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2007 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Raporu, Ankara, 2008

Tüpraş, Türk Telekom ve Erdemir gibi demir çelik üretimi yapan firmaların özelleştirilmesi üzerinde önemle durulması gereken işlemlerdir. Satış bedellerinin bu kurumların sadece birkaç yıllık karlarına karşılık geldiği düşünüldüğünde stratejik öneme sahip bu kurumların özelleştirmelerin ülkemize ne kazandıracığı bilinmemektedir. Bununla birlikte kısa vadede kaynak yaratma ve daha rantabl çalışma koşullarına sahip olacakları kabul edilse de uzun dönemdeki getirinin pozitif veya negatif değerli olacağı belirsizdir.

1.3.4. Dünya’da ve Türkiye’de DYS İle İlgili Eleştiriler

Her ne kadar DYS’lerin küreselleşme çağındaki önemleri yadsınamazsa da konuyla ilgili birçok eleştiride yapılmaktadır. Örneğin; hemen her ülkede uygulanan kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi bütçeler üzerinde negatif etkiler yapmaktadır. Ayrıca yatırımı yapan çok uluslu şirketler ev sahibi ülke üzerinde ekonomik ve siyasi politika belirleme aşamasında etkili olmaktadır. Bunun yanında ülkeye giren DYS ihracata yönelik üretim yapan sektörler gelse bile yurtdışına ihraç mal satmada DYS’lerin sonucunda düşen döviz kurları yüzünden ihracat üzerinde bir negatif etki olmaktadır. DYS’lerin geldikleri ülkede talep büyüklüğünü göz önüne almaları da o ülkedeki harcamaları artırarak tasarruflar üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır⁸⁹. Ülkelerin yabancı sermayeyi çekmek için yaptıkları promosyon harcamaları ile ilgili yapılan bir çalışmada 1999 yılında 3.2 milyon nüfuslu Singapur’un bütçesinden 45

⁸⁹ J.Ghosh, **The Myth of FDI Benefits**

<http://www.indiaresource.org/issues/globalization/2003/themythofforeign.html> E.T:06.12.2007

milyon usd lik bir payı yabancı sermayeyi çekmek için harcadığı belirtilmiştir ki bu kişi başına 14 usd lik bir harcamaya tekabül etmektedir⁹⁰.

Ekonomik olumsuzlukların dışında DYS politik alanda ve emeğin serbest dolaşımının sermaye ile karşılaştırıldığında istenildiği kadar gerçekleşmemesi ve çevre kirliliği konusunda da eleştirilmektedir.

Demokrasi ve DYS ler arasında bir ilişki olup olmadığına dair çeşitli çalışmalar vardır. Bir kısım araştırmacılar demokratik ülkelerde ekonomik büyümenin otokratik rejimle yönetilen ülkelere göre daha hızlı olduğunu savunmaktadırlar.⁹¹ Bunun yanında DYS ile büyümesini gerçekleştiren ülkelerin ekonomik büyümelerini yine DYS ile sağlayan demokratik ülkelere göre daha hızlı gerçekleştirdiği görüşünde olan araştırmacılar da vardır. Bunlara göre yabancı sermayenin isteklerini halkın baskısını göze almadan gerçekleştirmeleri, düşük işçi ücretleri ve yabancı sermaye için en uygun kararları almada herhangi bir muhalefetle karşılaşmamaları otokratik yönetimle ve DYS ile büyümesini sağlayan ülkelere göre daha başarılı sonuçlar vermektedir⁹².

Küreselleşmenin bir boyutu olarak sermayenin serbest dolaşımı ve bunun yanında işgücünün henüz bu serbestiye kavuşamaması bu konuyla ilgili yapılan ideolojik tartışmalardan belki de en önemlisidir. Ancak sermayenin dolaşması ile birlikte göçmen işçilerin sayısında bir artışın olduğu da kaçınılmazdır. Geçtiğimiz yıllarda uluslar arası ticaretin ve sermaye dolaşımının rekor seviyelerde arttığı görülmüştür. Bununla beraber işgücü hareketliliği de oldukça hızlı bir biçimde artmıştır. BM verilerine göre 2003 yılında 175 milyon kişi göçmen işçi konumundadır. Bu rakamın 2005 yılı sonu itibarıyla 185–190 milyon kişi olduğu öngörülmüştür. 2000 yılında Amerika da ki göçmen işçilerin sayısı toplam nüfusun % 11.1'ine ulaşmıştır. Sonuç olarak sermayenin (mal ve parasal anlamda) dolaşımının yanında emeğin hareketliliği üzerine ekonomistlerin ve

⁹⁰P. John., **Measures Attractive of FDI**,

http://conferences.anzmac.org/ANZMAC2002/papers/pdfs/p262_john.pdf E.T:23.07.2007

⁹¹ J.NATHAN, **Democratic Governance and Multinational Corporations: Political Regimes and Inflows of Foreign Direct Investment**,USA,1998 s.12

⁹² J.NATHAN, **Democratic Governance and Multinational Corporations: Political Regimes and Inflows of Foreign Direct Investment**,USA,1998 s.3

politikacıların önem vermeleri gerekmektedir ancak özellikle DYS yatırımlarında emeğin hareketliliği olgusu genellikle göz ardı edilmektedir⁹³.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) tahminlerine göre 2000 yılı itibarıyla dünyada en az 850 STB (Serbest Ticaret Bölgesi) bulunmakta ve buralarda yaklaşık 27 milyon işçi çalışmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün tahminlerine göre STB'lerin ticaret hacmi yılda 200–250 milyar dolar arasındadır. DYS lerin işçi sağlığı yönünden çok başarılı oldukları söylenemez. Örneğin DYS çeken ülkelerin ihracata yönelik sektörlerinde üretim yapan alanlarda çalışanları %90 kadınlar ve bunlar düşük ücret ve ağır çalışma koşullarında çalışmaktadırlar⁹⁴. Yerleri ve adları ne olursa olsun, STB'lerdeki çalışma koşulları benzerlik içindedir: İş günleri uzun olup -Sri Lanka'da 14 saat, Endonezya'da 12 saat, Güney Çin'de 16 saat ve Filipinler'de 12 saati aşmakta; çoklukla genç kadın ve çocuk emeği her türlü iş güvencesi ve sendikal haklardan uzak olarak çalıştırılmakta ve yabancı sermayeyi her ne pahasına olursa olsun bölgelerinde tutabilmek için her türlü fedakârlığa razı gözükmektedir. Bu şartlar altında Türkiye'ye daha çok yabancı sermaye çekebilmenin koşulları açıktır: Stratejik kamu varlıklarımızı "özelleştirme" adı altında ulus-ötesi şirketlere pazarlamak ve küresel sermayeye ucuz işgücü ve olağan dışı mali teşvikler sunarak "dibe doğru yarışa" katılmak olduğunu öne süren düşünceler mevcuttur⁹⁵.

DYS yatırımları ile birlikte çevre kirliliği ile ilgili de eleştiriler vardır. Beş Asya ülkesi olan Singapur, Tayland, Endonezya, Malezya ve Hindistan üzerinde yapılan bir araştırmaya göre DYS ler vasıtasıyla ülkeye gelen yatırımların teknoloji transferi vasıtasıyla daha kaliteli üretim yapmalarına rağmen 'kirli endüstri' olarak adlandırılan (çimento üretimi gibi) sektörlerin genellikle çevre kirliliği yarattığını ve özellikle gelişmiş ülkelerden gelen DYS'lerin bu açıdan da değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır⁹⁶.

⁹³ K.Chong-uk, **Immigration, FDI and International Trade**, USA, 2001 University of Oregon s.6-7

⁹⁴ Dünya Sağlık Örgütü www.wto.org

⁹⁵ E.Yeldan, **Doğrudan Yabancı Sermayeyi Çekmek**, Cumhuriyet Gazetesi 11.01.2006

⁹⁶ Y.Merican, Z.Yusog, Z. Molud, S.LAW., **FDI And The Pollution In Five Asean Nations**, USA, 2004 Journal of Economics and Management s.8

Çok fazla DYS çekmenin her zaman çok büyük faydalar getirmeyeceği de açıktır. Bir ülkede yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisinde gereğinden fazla söz sahibi olması ve ülkedeki ev sahibi firmaların üretkenlikleri hakkında çok fazla bilgi sahibi olmaları sonucunda DYS ler o ülkede aşırı bir yatırıma gidebilirler. Bu da yatırım maliyetlerinin artmasına ve bunun sonucunda ev sahibi ülke girişimcilerinin bu maliyetler yüzünden daha düşük üretkenliği olan üretim alanlarına kaymasına yol açar ki bu tür bir ‘olumsuz seçim’ bir ülke ekonomisi için iyi değildir⁹⁷.

⁹⁷ A.Kumar, **Does Foreign Direct Investment Help Emerging Economies?**,USA, 2007 Economic Letter—Insights from the Federal Reserve Bank of Dallas, Vol. 2, No. 1 Federal Reserve Bank of Dallas

1.3.4.1 Seçilmiş Ülkelerde DYS

Bu bölümde Çin, Macaristan, İrlanda ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerin doğrudan yabancı sermaye çekmede izledikleri yollar, aldıkları sonuçlar ve bunların ilgili ülkelerin ekonomilerine ve kamu maliyesine olan etkileri gösterilmeye çalışılmıştır.

Ülkelerin seçiminde değişik ilgili ülkenin DYS çekmedeki başarısı, Türkiye ile olan benzerlik ve farklılıkları, coğrafi konumları gibi kriterler göz önüne alınmıştır.

1.3.4.1.1 ÇİN

1.3.4.1.1.1 Temel Ekonomik Veriler

Çin, zengin doğal kaynakları ve büyük işgücü ile dünya ekonomisinin yeni devi olma yolunda hızlı adımlarla ilerlemektedir. Yükselen Çin'in ekonomik büyümesindeki anahtar faktör, 1978'lerde başlayan reform ve açık kapı politikasını (Open Door Policy) yürütmedeki başarısıdır. Özellikle, önemli bir ekonomik değişim meydana getiren bu politika, Çin'de yabancı yatırımlarda belirgin bir artışla sonuçlanmıştır⁹⁸. Çin 21. yüzyıla bir değil iki ekonomiyle girmiştir. Bunlar kıyı kesimlerde kurulan ihracat ekonomisi ve birçok ayrıcalığı sahip devlet sektörüdür.⁹⁹.

Çizelge 1.30 Temel Ekonomik Göstergeler

YILLAR	2003	2004	2005	2006
GSYİH (milyar usd)	1.470	1.937	2.264	2.773
GSYİH/Nüfus (\$)	1.225	1.490	1.728	1.332
Büyüme Hızı	10	10,1	10,2	10,5

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Birimi Çin Raporu, İstanbul,2007

Çin'de büyüme hızı son yıllarda 9 puanın altına hiç düşmemiştir çizelge 1.30.

⁹⁸ <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/cinsayi13nisan1999.doc> s.17
E.T:12.03.2008

⁹⁹ J.Studwell, **Çin Rüyası**, , Ledo Yayınları, Çev: Zeynep Şahin, İstanbul, 2007,s. 399

1.3.4.1.1.2 Çin'e Giren DYS İle İlgili Genel Bilgiler

DYS girişleri Çin de 2005 yılında zirve yapmış, 2006 yılında ise geçen seneye göre bir düşüş göstermiştir şekil 4.13¹⁰⁰. Buna rağmen DYS'nin Çin GSMH si içindeki payı yıllara göre sürekli bir yükseliş göstermiştir. Çin, 2004 yılında 60,3 milyar dolarlık yabancı doğrudan yatırım çekerek faaliyet halindeki toplam yabancı yatırım stokunu 560 milyar usd'nin üzerine çıkarmıştır. 2005 yılında ise bu rakam 762 milyar usd'ye ulaşmıştır. 1980'li yıllarda sadece ihracata yönelik üretim yapacak yabancı firmaların küçük hisseli ortaklıklar aracılığıyla ülkeye giriş yapmasına olanak tanıyan Çin ekonomi yönetimi, 1990'lı yılların ortasında tamamı yabancı sermayeli girişimlerin kurulmasına izin vermiştir. Ancak mal ihracatına yönelik teşviklerin bir sonucu olarak yabancıların belirli sektörlerde ihtiyaç fazlası ilgi gösterdiği, hizmet sektörünün ise yeteri kadar dengeli gelişemediği gözlenmiştir. Uluslararası sermayenin Çin pazarını tanımak için bir basamak olarak yararlandığı ve dünyanın en serbest ekonomisi sayılan Hong Kong, Çin'e yapılan yabancı yatırımların % 33'üne imza atmıştır¹⁰¹. 2007 senesinde yalnızca Ocak ve Nisan ayları arasında Çin'e giren DYS miktarı 20.4 milyar usd olmuştur. 2007 yılının tamamında ise DYS miktarı 75 milyar usd olmuştur¹⁰².

Çin, reform ve dış dünyaya açılma sürecinin daha iyi gerçekleştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın canlandırılması için 1980'den itibaren Guangdong eyaletindeki Shenzhen, Zhuhai ve Shantou'da, Fujian eyaletindeki Xiamen'de ve biri de Hainan eyaletini kapsamak üzere beş ekonomik bölge kurmuştur. 1984'de 14 kıyı kenti yabancı yatırımlara açılmıştır. Serbest ticaret bölgelerinin kurulması, Çin hükümetinin dışa açılmanın genişletilmesi ve yabancı yatırımların cezp edilmesi için uygulamaya koyduğu bir başka önemli tedbirdir¹⁰³. Çin ekonomisinin % 58'inin kıyı eyaletlerinde yoğunlaşması uluslararası firmaların ilgisini bu bölgelere çekmiştir. Bu eyaletlerde kişi başına yıllık gelir 2.100 usd; Şanghai'da ise 5.000 usd dir. 1979–2002 yılları arasında ülkeye giriş yapan yatırımların % 86'sı bu bölgelerdeki 11 eyalet tarafından çekilmiştir.

¹⁰⁰ http://www.fdi.net/country/sub_index.cfm?countrynum=46 E.T: 10.05.2008

¹⁰¹ http://www.tucem.com.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=38&Itemid=54&limit=1&limitstart=6 E.T: 20.05.2008

¹⁰² DEİK Çin ülke bülteni, http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/61/Microsoft%20Word%20-%20bulteneylul2007_TR.pdf E.T:21.01.2008

¹⁰³ ÇİN, Yeni Yıldız Yayınevi, 1997 Pekin s.49

Bu eyaletlerin ortak özelliği Tayvan ve Hong Kong tabanlı firmalarca düşük üretim maliyetleri nedeniyle hedef seçilmeleri ve ihracata yönelik üretim ağırlıklı yatırım çekmeleridir¹⁰⁴.

2003 yılı ve takip eden iki yıl dâhil olmak üzere dünyanın en fazla yabancı sermaye çeken ülkesi konumunda olan Çin'in hâlihazırdaki stratejisi, bu sermayenin ülkenin batı kesimlerine de yayılması ve bu az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına katkıda bulunmasıdır.

Temmuz 1999 tarihinde yayınlanan ve Haziran 2000'de güncellenen ulusal çapta bir katalog bu bölgeler için yatırımı teşvik edilen sektörleri duyurmuştur. Bu çabalara karşın iç ve batı kesimlerde yerel yönetimler yabancı sermayeyi zor durumda olan kamu şirketlerine yönlendirmiş; gelecek vaat eden karlı özel şirketleri öne sürmekte ise isteksiz davranmıştır. Yabancı sermayenin girişini sekteye uğratan bir başka etmen de bu bölgelerdeki iş ortamının Doğu sahillerinin sunduğu şeffaf ve nitelikli çalışma koşullarından uzak olmasıdır. Ayrıca Doğu kıyılarının ulaşım imkânları, ticaret kanalları daha gelişmiş ve alım gücü daha yüksektir. Tüm bu nedenler sonucunda iç bölgelere yatırım kısıtlı kalmış ve örneğin 2001 yılında toplam yatırımın sadece % 4'ü bu bölgeleri seçmiştir¹⁰⁵.

Ülkeye giriş yapan yabancı doğrudan yatırımların sektörel dağılımı ise daha çok imalat sanayinde yoğunlaşmıştır. 2002 yılında toplam yatırımların % 70'ini oluşturan bu sanayi daha çok düşük teknoloji kullanan hazır giyim ve diğer hafif malların üretiminden oluşmaktaydı. Son dönemde ise emek yoğun sektörlerden kimyasallar, petrol işleme gibi sermaye yoğun ve teknoloji yoğun sektörlerle doğru bir kayma gözlenmektedir. Ayrıca bilişim sektörüne de yoğun ilgi gösteren yabancı yatırımcılar 2004 yılının ilk dokuz ayında Çin'deki bilişim faaliyetleri sonucu 160 milyar dolar tutarında satış gerçekleştirmişlerdir. Hizmet sektörüne yapılan yabancı yatırımlar ise toplamda çok az pay sahibidir. Bunda, merkezi hükümetin kısıtlamalarının rolü büyüktür. Örneğin 2002 yılında eğitim, kültür, sanat, radyo, sinema, televizyon ve

¹⁰⁴ ÇİN, Yeni Yıldız Yayınevi, 1997 Pekin s.49

¹⁰⁵ DTM Çin Bülteni

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/cinsayi13nisan1999.doc> s.17

E.T:12.03.2008

yayıncılık alanlarına yapılan yabancı yatırım 38 milyon usd olmuştur. Toptancılık, perakende ve yemek hizmetlerine ise aynı yıl 933 milyon usd yatırım yapılmıştır. Çoğu alanda olduğu gibi hizmet sektörünün dışa açılımında da önümüzdeki dönemde bir serbestleşme beklenmektedir.¹⁰⁶ Yine doğrudan yabancı sermaye kaynaklı ileri teknoloji gerektiren ürünlerin ihracatında yüksek teknolojili ürünlerin yüzdesi 2000 yılında % 24 iken, 2005 yılında % 35'e yükselmiştir¹⁰⁷.

Ekonominin bazı sektörlerinde ekonomik büyüme uğruna yerel sanayinin gelişimi ikinci plana itilmiştir. Otomotiv, Telekom ekipmanları, perakende ve lojistik sektörleri henüz uluslararası rekabete uyum sağlayacak yerli firmalar yokken yabancı sermayeye açılmıştır. Ancak son yıllarda özellikle otomotive sektörünün başarısı oldukça büyüktür. Çin pazarı, taşıt araçları piyasasında dünyadaki en yüksek oranda satış rakamlarının gerçekleştiği pazar özelliği sergilemektedir. 2010 yılına kadar Çin'in dünyanın en büyük ikinci otomotiv pazarı olması beklenmektedir. İlk sırada bilindiği gibi ABD bulunmaktadır. Bu arada yeni düzenlemeyle uygulanacak olan politikanın Çinli ve uluslararası sektör temsilcileri üzerinde bir kaç yılda etkileri görülebilecektir. Otomotiv sektörü özelinde bir değerlendirme yapıldığında, Çin'in sektöre ilişkin piyasa mekanizması koşullarını benimsemesi gerektiği görülmekle beraber, devletin de bu süreç boyunca önemli görevleri olduğu açıktır¹⁰⁸.

Çin'e yabancı sermaye getiren ülkeler göz önüne alındığında Hong Kong, Amerika, Japonya gibi ülkelerin yatırımları dikkat çekmektedir. Japon yatırımların ve diğer gelişmiş ülkelerin büyük firmalarının yatırımlarının Çin'de yoğun olmasının altında yatan en önemli sebep ucuz işgücü ve enerji girdilerinin göreceli olarak daha ucuz olması sayılabilir. 2005 yılında British Virgin Adaları, Cayman Adaları ve Batı Samoa Adaları Çin'e akan yabancı sermayenin % 15'ini sağlamıştır. Bu sermayenin asıl sahipleri kesin olarak bilinemese de daha ziyade bu vergi cennetlerini çeşitli OECD

¹⁰⁶ <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/cinsayi13nisan1999.doc.s.17>
E.T:12.03.2008

¹⁰⁷ G.Sak, **Acaba Çin Yabancı Sermaye İle Ne Yapıyor?**
http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=70792&ForArsiv=1 E.T:12.02.2009

¹⁰⁸ P.Gaol, **Çin Otomotiv Sektörü Hakkında Bilgi**,
http://ref.advancity.net/newsletters/2007/02/cin_oto.html E.T:15.03.2008

ülkeleri, Tayvan ve hatta Çin sermayesinin kendisi olduğu tahmin edilmektedir¹⁰⁹.
(Çizelge 1.31)

Çizelge 1.31 2005 yılında Çin'e Giren DYS'nin Ülkelere Göre Dağılımı

Yabancı Doğrudan Yatırım Kaynakları, 2005	
Yatırım Kaynağı	Yatırım Miktarı \$ milyar
Hong Kong	17.95
Virgin adaları	9.02
Güney Kore	5.17
Japonya	6.53
ABD	3.06
Singapur	2.20
Tayvan	2.15
Cayman Adaları	1.95
Almanya	1.53
Batı Samoa	1.35

Kaynak: DEİK Çin ülke bülteni, Ankara,2007,s.23

Çin de DYS'lerin ülkeye giriş biçimlerine bakıldığı zaman genellikle joint-venture tarzı yatırımlar göze çarpmaktadır. 2006 yılında toplam 41473 adet projenin 30164 adedinin tamamı yabancı hissedarlara ait yatırım projelerinden oluşmuşken geri kalan kısım joint venture şeklinde gerçekleşmiştir. Projelerin toplam parasal değerlerine bakıldığı zaman 65,82 milyar usd lik yatırımların 48,56 milyar usd lik kısmı tamamen yabancılara ait yatırımlardan oluşmuştur. 2007 yılında ise toplam 74,77 milyar usd lik yatırımın 57,26 milyar usd lik tutarı tamamı yabancılara ait olan yatırımlardan oluşmuştur¹¹⁰.

Çizelge 1.32 DYS'lerin Giriş Biçimleri

	Proje Sayıları			DYS Değeri (milyar usd)		
	2006	2007	% Değ.	2006	2007	% Değ.
Toplam DYS	41,743	37,871	-8,69	65,8	74,77	13,59
Sermaye Katılımlı	10,223	7,649	-25,18	14,83	15,60	5,13
Joint Venture	1,036	641	-38,13	1,99	1,42	-28,77
Tamamı Yabancılara Ait DYS	30,164	29,543	-2,06	48,56	57,26	17,92

Kaynak: http://www.uschina.org/statistics/fdi_cumulative.html E.T:12.05.2008

¹⁰⁹ http://www.tucem.com.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=38&Itemid=54&limit=1&limitstart=7 E.T:20.05.2008

¹¹⁰ http://www.uschina.org/statistics/fdi_cumulative.html E.T:28.05.2008

1.3.4.1.1.3 Çin Kamu Maliyesi ve DYY

Geçmiş yıllarda özellikle sanayi sektöründe yabancı yatırımların odağı olan Çin 2006 itibarıyla bu durumu değiştirmek için çalışmaya başlamıştır. 2005 yılından itibaren düşünülen yabancı şirketler için gelir vergisi 2006 yılında %15'den % 25'e çıkarılmıştır. Bu şekilde katma değeri yüksek sanayi sektörlerine yatırım yapılması amaçlanırken, çevreyi kirleten ve ucuz sanayi sektörü yatırımlarının önüne geçilmek istenmiştir. Bölgesel olarak ülkenin geri kalmış iç ve batı bölgelerine yatırım yapılması teşvik edilmesi için bu oran tam tersi şekilde uygulanmaya başlanmıştır¹¹¹. Ayrıca beş yıl boyunca yeniden yatırılan karlar için gelir vergisinde %40 avantaj sağlanmaktadır. İleri teknoloji ve ihracata yönelik yapılan yatırımlarda ise tamamen vergi muafiyeti sağlanmaktadır.2007 yılında alınan bir kararla yerli üreticilerinde ödeyeceği vergi oranları yabancı yatırımcılara uygulanan vergi oranlarıyla aynı olacaktır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nde yerli ve yabancı sermayeli mükellefler 2005 yılından sonra uygulanacak olan ortak kurumlar vergisi oranına göre vergilendirilecekler. Mevcut durumda Çin Halk Cumhuriyeti'nde yabancı sermayeli firmalar %15 oranında, yerli firmalar ise %33 oranında kurumlar vergisine tabi olup yeni yapılacak olan düzenlemeyle kurumlar vergisi oranının %24 veya %25 olması beklenmektedir. Birleştirilecek olan kurumlar vergisi oranına bütçe gelirleri açısından bakıldığında vergi gelirlerine etkinin fazla olmaması beklenmektedir. Ancak bu etki sadece kurumlar vergisi oranı açısından değil özellikle yeni tüketim odaklı olarak getirilecek katma değer vergisinin de göz önünde bulundurulması ile sağlanabilecektir¹¹². Bunun yanında yabancı yatırımcılar kimi zaman teşvik şartlarını yerel idareyle birebir müzakere etmektedirler. Bu şartlar ulusal ve yerel gelir vergileri, arazi kullanım ücretleri ve ithalat-ihracat vergilerinde indirim ve temel altyapı hizmetlerine erişimde öncelikli muamele gibi çeşitlendirilebilir¹¹³. Çin'de yabancı sermayeli ticaret şirketi kurmak için gereken asgari özsermaye miktarları toptan satış yapan ticaret şirketleri için

¹¹¹ DEİK Çin ülke bülteni, http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/61/Microsoft%20Word%20-%20bulteneylul2007_TR.pdf E.T:21.01.2008

¹¹² A.Kuzu, **Çin Vergi Oranlarını Birleştiriyor** http://www.vergidegundem.com/files/D%C3%BCnya_AhmetKuzucu.doc E.T:20.07.2007

¹¹³ http://www.tucem.com.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=38&Itemid=54&limit=1&limitstart=7 E.T:20.05.2008

500.000Yuan (yaklaşık 60.000 usd),perakende satış yapan ticaret şirketleri için ise 300.000 Yuan (yaklaşık 36.000 usd olarak belirlenmiştir. Kıyı bölgelerinde kurulan yabancı ticaret şirketlerinin faaliyet süresi 30 yıl, batı bölgelerinde kurulanların faaliyet süresi ise 40 yıllla sınırlandırılmaktadır. Yabancı sermayeli ticaret şirketleri bu sürede güvenilirliğini muhafaza etmek, ilgili Çin kanunlarına uymakla yükümlüdür¹¹⁴. Bunlara ek olarak DYS Çinli firmaların Ar-Ge (Araştırma ve Geliştirme) yapmasının önünü açmışlardır¹¹⁵.

1.3.4.1.2 MACARİSTAN

1.3.4.1.2.1 Temel Ekonomik Veriler

Macaristan 10 milyonluk nüfusu, yaklaşık 93,000km² lik yüzölçümü ile orta Avrupa'nın küçük ülkelerinden biridir.1 Mayıs 2004 de AB üyeliğine kabul edilmesi ile birlikte büyük bir dönüşüm içine giren ülkenin ekonomisi de büyük oranda AB'ye bağlıdır.

Her ne kadar 2006 yılında AB ülkeleri son yıllardaki en başarılı büyüme performansını göstermiş olsa da, ekonomisi çok büyük oranda AB ülkelerine bağlı olan Macar ekonomisinin, içinde bulunduğu kendine özgü sorunlar nedeniyle ekonomik büyümesinde geçmiş yıllara nazaran bir yavaşlama görülmüştür. Nitekim Macaristan GSYİH'sı, AB'ye tam üye olduktan sonra 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla % 5,2 ve % 4,2'lik büyümeler gösterirken, bu oran 2006 yılında % 3,9 olarak gerçekleşmiştir¹¹⁶

¹¹⁴A.g.e

¹¹⁵ www.egelihracatcilar.com/Images/Menu2-Page//cin%20OSTIMSUNUM01_00002864.ppt

¹¹⁶ <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/firmabilginotu-web-2.doc> E.T:31.01.2008

Çizelge 1.33 Temel Ekonomik Göstergeler

	2005	2006
GSYİH (milyar ABD)	109,2	112,2
GSYİH-SAGP (milyar ABD Doları)	173,7	180,6
GSYİH Büyüme Oranı (%)	4,2	3,9
Kişi başına düşen ortalama gelir	10,090	11,140
Tüketici Enflasyonu (%)	3,3	6,5
Nüfus (milyon)	10,097	10,076
İşsizlik oranı (%)	7,2	7,5
Bütçe Açığı/GSYİH (%)	-7,8	-9,2
Cari İşlemler Açığı (Milyon Euro)	-6,091	-5,197
Cari İşlemler Dengesi/GSYİH (%)	6,9	5,8
Toplam Dış Borç (milyar Euro)	68,3	83,9
Toplam Dış Borç Stoğu/GSYİH (%)	76,9	94
Doğrudan Yab. Sermaye (Milyon Euro)	6,099	4,874
İhracat (milyon Euro)	50,121	58,416
İthalat (milyon Euro)	51,581	58,833
Ortalama Dolar Kuru	199,7	210,5
Ortalama Euro Kuru	248,0	264,3

Kaynak: <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/firmabilginotu-web-2.doc> E.T:13.07.2008

1.3.4.1.2.2 Macaristan'a Giren DYS İle İlgili Genel Bilgiler

Çizelge 1.34 DYS Girişleri Ve Toplam DYS Miktarları (milyon euro)

	Yıllık	Kümülatif
1990-1995 Dönemi	-	18,287
1995	4,044	22,633
1996	2,625	25,258
1997	3,681	28,939
1998	2,988	31,927
1999	3,106	35,033
2000	2,998	38,031
2001	4,391	42,422
2002	3,185	45,607
2003	1,887	47,494
2004	3,633	51,127
2005	6,099	57,226
2006	4,874	62,100

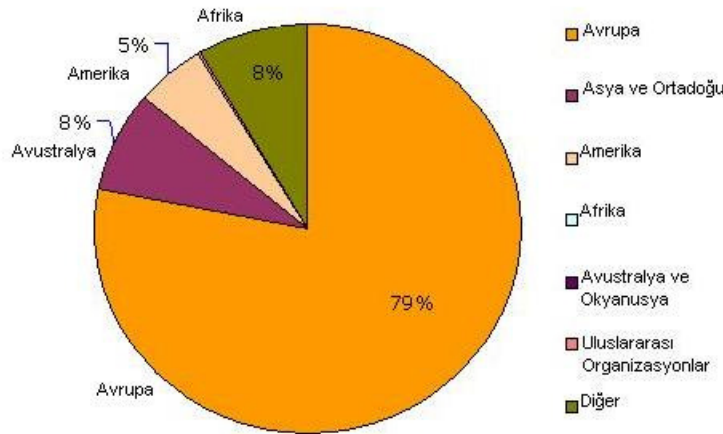
Kaynak: <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/firmabilginotu-web-2.doc> E.T:13.07.2008

Özellikle 2000 li yıllardan sonra tüm dünya da büyük DYS yatırımları olmasına rağmen Macaristan da örneğin 1996 ile 2006 yılları arasında ülkeye giren DYS miktarlarının hemen hemen aynı olduğu görülecektir. 2005 yılı DYS girişleri açısından en karlı yıl olmuştur. Özellikle 2005 yılında ülkeye giren 6,1 milyar Euro'luk sermaye miktarı bugüne kadar yıllık bazda yakalanan en yüksek değeri temsil etmektedir. Bu

gelişmede, Budapeşte Havalimanının özelleştirmesi kapsamında ülkeye giren 1,8 milyar Euro'luk sermayenin çok önemli bir etkisi olmuştur¹¹⁷. 1 Mayıs 2004 de AB üyeliğinin kabul edilmesi ile izleyen yıllarda DYS yatırımları tekrar yükselişe geçmiştir. Avrupa'da kendine rakip olan bazı ülkelerin 2006 yılındaki DYS girişleri göz önüne alındığında Macaristan'ın bu konuda daha iyi olduğu görülecektir¹¹⁸.

Macaristan'a giren DYS'nin %79'unu Avrupa ülkeleri sağlamaktadır. Asya ve Ortadoğu ülkeleri ile Amerika'dan %8 ile eşit miktarlarda DYS girişleri olduğu gözlenmektedir şekil 4.14. AB üyesi olduktan sonra Macaristan batı Avrupa ülkelerinin önde gelen çekim alanlarından biri olmuştur.

Şekil 1.8 Macaristan'a Gelen DYS'lerin Ükelere Göre Dağılımı

Kaynak:Macaristan Yatırım ve Ticaret Kalkındırma Ajansı
(http://www.itdh.com/engine.aspx?page=Itdh_Foreign)

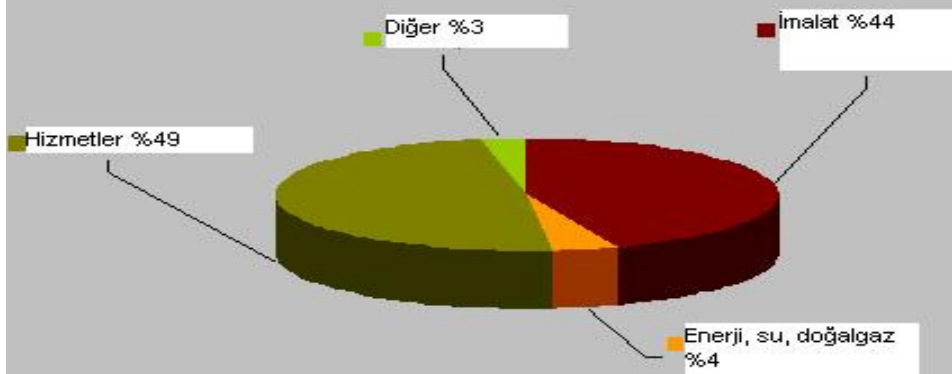
Sektörel olarak bakıldığında Macaristan'da da hizmetler sektörünün %49 ile başta geldiği görülmektedir. Bunu %44 ile imalat sanayi izlemektedir. Enerji, su doğal gaz ve

¹¹⁷ <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/FDI-not.doc> E.T:02.02.2008

¹¹⁸ http://www.itdh.com/engine.aspx?page=Itdh_Foreign E.T:02.02.2008

benzeri sektörler %4 lük bir paya sahiptir bunun dışında kalan % 3 lük pay ise diğer sektörlerle aittir.

Şekil 1.9 DYS'lerin Sektörel Dağılımı

Kaynak:Macaristan Yatırım ve Ticaret Kalkındırma Ajansı
(http://www.itdh.com/engine.aspx?page=Itdh_Foreign)

Alt sektörler itibarı ile bakıldığında ise Macaristanda özellikle imalat sanayinde büyük bir rekabet olduğu görülecektir. Telekom ve iletişim sektörü %9,9, Finans %10,5 Kimya %5,7, Otomotiv %10,9 dünyadaki en büyük 30 otomotiv üreticisinin 14 tanesi üretimlerini Macaristan'da gerçekleştirmektedirler. Bunlar arasında, GM Opel, Suzuki, Audi, Daewoo-GM, Visteon, Bosch, Knorr-Bremse, Denso, Delphi – Calsonic, Delphi-Packard, Hankook gibi firmalar bulunmaktadır. Bu alanda ülkede toplam 3.2 milyar Euro'luk FDI bulunmakta ve bu yatırımlar kapsamında toplam 28.000 kişi istihdam edilmektedir¹¹⁹. Elektronik sektörü ise %8,8 gibi paya sahiptir.¹²⁰ Elektronik ve optik donanımla ilgili ülkede toplam 470 yabancı firma bulunmakta olup, bu sektöre gelen yabancı sermaye miktarı 2.7 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Bu sektörde istihdam edilen çalışan sayısı ise 105,000'dir. Ayrıca, ülkenin toplam GSYH'nın yaklaşık % 8'i bu sektörden sağlanmaktadır. Bu ürün grubunda faaliyet gösteren bazı çokuluslu firmaların ise, GE Hungary, Philips, Flextronics, Samsung, Sony, TDK, Nokia, Siemens, Aikawa, Clarion, HP-Compaq, SANYO, National-Instruments, Ericsson, Hitachi gibi bu alanda dünyanın önde gelen firmaları olduğu görülmektedir¹²¹.

¹¹⁹ <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/firmabilginotu-web-2.doc> E.T:31.01.2008

¹²⁰ http://www.itdh.com/engine.aspx?page=Itdh_Foreign E.T:02.02.2008

¹²¹ <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/firmabilginotu-web-2.doc> E.T:13.06.2008

1.3.4.1.2.3 Macaristan Kamu Maliyesi ve DYY

Ekonomik büyümeyi ülkeye çekeceği yabancı sermaye vasıtasıyla sağlamayı hedefleyen Macaristan için bu yönde atılan adımlar ve tespit edilen politikalar büyük önem arz etmektedir¹²². Macaristan Şirketler Yasası, AB mevzuatına uyum sağlamak üzere önce 1997 yılında büyük ölçüde değiştirilmiş, ardından da 2006 yılı ortasında güncellenmiştir. 2006 yılında yapılan güncellemede, “ortak teşebbüs-joint enterprise” türü şirketler yasadan çıkarılmıştır. Söz konusu yas çerçevesinde, Macaristan’da yerli veya yabancı uyruklu tüm gerçek ve tüzel kişilikler, herhangi bir izne gerek kalmadan Macaristan’da şirket kurma hakkına sahiptirler. Bu konudaki tek koşul, kurulacak şirketin merkezinin Macaristan olmasıdır¹²³.

2004 itibariyle kurumlar vergisi oranının % 18’den % 16’ya çekilmesi, eğitim ve AR-GE maliyetlerinin azaltılması, kalkınmaya yönelik daha avantajlı uygulamaların hayata geçirilmesi ve AB fonlarından da kaynak aktarımının gerçekleşmesiyle, Macaristan’a AB üyeliği ertesinde de doğrudan yabancı sermaye (FDI) girişinin devam ettiği görülmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, 1990’dan itibaren ülkeye giren FDI oranı 62 milyar Euro seviyesinde olmuştur. Bu oran Merkezi Doğu Avrupa ülkeleri arasında kişi başına düşen en büyük FDI oranıdır¹²⁴. 2006 yılında alınan bir kararla kurumlar vergisi oranı %16 olarak sabitlenmiştir¹²⁵.

1.3.4.1.3 İRLANDA

1.3.4.1.3.1 Temel Ekonomik Veriler

1980’li yıllarda Avrupa’nın hasta adamı olarak kabul edilen İrlanda 1990 yılından itibaren 10 yıl süren hızlı bir kalkınma aşamasına geçmiştir.90 lı yıllar boyunca İrlanda ekonomisi patlamıştır. Hızlı büyüyen ekonomi ve istihdam artışı AB ülkeleri ile İrlanda arasındaki keskin farklılıklar ortadan kalkmıştır¹²⁶. Bu aşamanın ardından 2001/2002 döneminde İrlanda ekonomisi yavaşlayarak, daha küçük ancak daha istikrarlı bir büyüme oranına kavuşmuştur. 1990’lı yıllarda, ekonomi sürdürülmesi zor olan AB

¹²² <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/FDI-not.doc> E.T: 13.06.2008

¹²³ <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/firmabilginotu-web-2.doc> E.T: 13.06.2008

¹²⁴ <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/FDI-not.doc> E.T: 13.06.2008

¹²⁵ http://www.worldwide-tax.com/hungary/hungary_tax.asp E.T: 17.06.2008

¹²⁶ W.Brendan, **Taxation and foreign direct investment in Ireland** (http://epe.lac-bac.gc.ca/100/200/300/fraser/tax_reform_in_canada/10TaxationForeignDirectInvestmentIreland.pdf) E.T=10.09.2008

ortalamasının üç katı büyüme oranlarına ulaşmış, ancak 2001 yılından itibaren uluslararası piyasalardaki durgunluğa paralel olarak büyüme oranı düşmüştür. Yavaşlama kademeli olmuştur; keza büyüme oranı AB ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Parasal göstergeler, kamu maliyesi ve istihdam gibi önemli ekonomik göstergelerde olumsuzluk yaşanmamıştır¹²⁷.

Ekonominin 2002'den itibaren yavaşlaması ile birlikte enflasyon oranları da düşmüştür. Kişi başına düşen GSYİH miktarları ise bu yavaşlamadan etkilenmemiş ve yükselmesine devam etmiştir çizelge 4.49. Ancak son yıllarda tüketici talebinin artmasıyla beraber büyüme %5,5 oranına çıkarken enflasyon oranında da artış beklenmektedir¹²⁸.

Çizelge 1.35 Temel Ekonomik Göstergeler

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006
GSYİH milyar\$	122,8	157,3	183,5	200,6	216,4
Kişi Başı GSYİH \$	30.700	39.325	44.756	47.761	58.666
Reel GSYİH Büy.Hızı (%)	6	4,3	4,3	5,5	5,8
Enflasyon (%)	4,7	3,5	2,2	2,4	3,9
Nüfus (milyon kişi)	4	4	4,1	4,2	4,2

Kaynak: İTO İrlanda Ülke Raporu, İstanbul, 2007

1.3.4.1.3.2 İrlanda'ya Giren DYS İle İlgili Genel Bilgiler

1998 yılında Ekonomist dergisi 'Zenginlerin En Fakiri' başlıklı bir makale yayınladı. Bu makalede en zengin Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu Kuzey batı Avrupa da bulunan İrlanda 'da sokakta doğum yapan bir genç kızın dramı anlatılarak İrlanda ekonomisinin içler acısı analizi yapılmıştı. Sadece 10 yıl sonra aynı dergi 'Avrupa'nın Parlayan Işığı' başlıklı bir makalede İrlanda ekonomisinin son 10 yılda aldığı başarılı ekonomik çalışması konu edildi¹²⁹.

İrlanda Cumhuriyeti'nin 'Ekonomik mucizesi' son yıllarda oldukça büyümüştür. Avrupa Birliğinde ulaşılan en büyük büyüme rekorlarına sahip ülke İrlanda'nın yaşayan

¹²⁷ <http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/ekonomi-esasmetin.doc>

E.T:30.08.2008

¹²⁸ http://www.oef.com/OE_FA_Display_Frm.asp?Pg=CtryDetail&Txt=International%20Macroeconomics&MenuLevel=9&Ctry=Ireland&Folder=Ireland&Section=CBA E.T:27.06.2008

¹²⁹ A.E.Murphy **The 'Celtic Tiger' Analysis of Ireland's Economic Growth Performance**, Ireland,2006 Robert Schuman Centre for Advanced Studies s.17

en eski halk topluluğu Kelt'lere istinaden 'Kelt Kaplanı' unvanını almıştır. Yıllık % 7.5 lik büyüme oranları ile Avrupa birliğinin en büyük büyüme oranlarına kavuşmuştur¹³⁰.

Çizelge 1.36 DYS Girişleri (milyon usd)

1990-00*	2001	2002	2003	2004	2005	2006
5.857	9.573	29.477	22.411	-10.994	-29.730	12.811

Kaynak: World Report 2007 * ortalama yıllık

http://earthtrends.wri.org/searchable_db/index.php?theme=5&variable_ID=250&action=select_countries E.T:17.06.2008

Çizelge 1.37 DYS Stokları

1980	1990	2000	2005	2006
35.444	37.989	127.089	166.230	179.041

Kaynak: World Report 2007

http://earthtrends.wri.org/searchable_db/index.php?theme=5&variable_ID=250&action=select_countries E.T:17.06.2008

Çizelge 1.36 ve 1.37 de İrlanda'ya 90–2006 yılları arasında giren DYS miktarları ve DYS stokları görülmektedir. 2004 ve 2005 yıllarında ülkeden hızlı bir DYS çıkışı olmuştur. Bunun sebebi 2001 yılında ABD deki İkiz kuleler saldırıları ve yenedünyanın savunma amaçlı konseptinin önemi büyüktür.

Genel olarak DYS'nin özelliklerine bakıldığında; İrlanda, AB nüfusunun % 1'ine sahip olmasına rağmen, Avrupa'ya gelen yabancı sermaye yatırımının % 9'unu ülkeye çekmektedir. İrlanda'daki yatırımların en büyük kaynağı tartışmasız ABD olup konuyla ilgili olarak aşağıdaki hususların vurgulanmasında fayda görülmektedir:

- İrlanda'daki imalat sanayine yapılmış yabancı sermaye yatırımlarının yaklaşık % 33'ü ABD kaynaklıdır.
- ABD'nin, tüm Avrupa'daki imalat sanayi yatırımlarının 1/4'ü İrlanda'dadır.
- ABD'nin tüm yazılım yatırımlarının yaklaşık yarısı İrlanda'dadır.
- İrlanda'daki AR-GE merkezlerinin % 60'ı ABD kaynaklıdır.
- İrlanda'daki müşteri destek hizmetlerinin % 75'i ABD kaynaklıdır.
- Ortak hizmet projelerinin % 60'ı ABD firmalarına aittir.
- İrlanda'da Bilişim Teknolojisi ile İlaç/Tıp sektörlerinde yapılan yatırımların büyük çoğunluğu ABD kaynaklıdır¹³¹.

¹³⁰ P.Sweeney **The Celtic Tiger - Ireland's Economic Miracle Explained**, Ireland,1998, Oak Tree Press, s.26

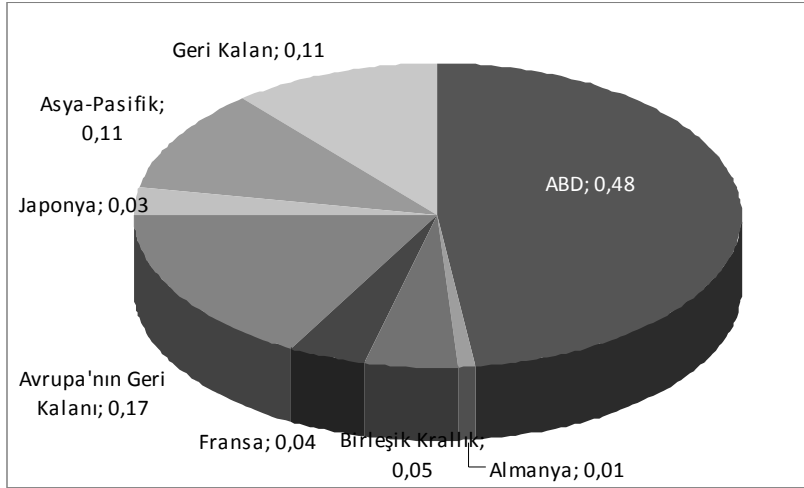
¹³¹ Dublin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği **İrlanda Ekonomik Raporu**, İrlanda,2006 s.20

Çizelge 1.38 DYS Şirket Sayıları Ve Ülkeler

Geldiği Ülke	%	Şirket Sayısı	Toplam İşçi
ABD	48	474	95,271
Almanya	11	113	10,137
Bir. Krallık	11	104	7,047
Fransa	4	41	26,222
Avrupa Geri Kalan	17	169	14,751
Japonya	3	28	2,611
Asya-Pasifik	1	13	402
Dünya'nın Geri Kal.	5	48	3,506
Toplam		994	136,394

Kaynak:: Forfas Annual Employment Survey 2007

Şekil 1.10 DYS'lerin Ait Oldukları Ülkelerin Genel Görünümü

Kaynak:: Forfas Annual Employment Survey 2007

Çizelge 1.38 ve şekil 1.10 da görüldüğü gibi İrlanda'daki DYS lerin gerek şirket sayıları, gerek çalıştırdıkları işçi sayıları ve yüzdesel dağılımları göz önüne alındığında ABD'nin başı çektiği görülmektedir. Avrupa'nın en batısında yer alması, İngilizce konuşan büyük ve genç bir nüfusa sahip olması, bilişim teknolojilerinde söz sahibi olan

eğitilmiş gücü ile Amerika'nın Avrupa pazarına yayılmasında İrlanda'yı üs olarak seçmesi DYS yatırımlarının daha çok ABD kaynaklı olmasının sebebidir¹³².

1.3.4.1.3.3 İrlanda Kamu Maliyesi ve DYY

Ülkenin kalkınmasında çok önemli bir yere sahip olan İrlanda Kalkınma Ajansı (IDA) daha hızlı ve etkili olma yolunda 3 parçaya ayrılmıştır. Bunlar; ticaret, teknoloji, inovasyon v.b. alanlarda ulusal politikaları belirleyen ve bir danışma merci olan FORFAS, doğrudan direkt yatırımları en etkin ve yararlı şekilde yönlendirme çalışmaları yapan IDA IRELAND ve yeni şirketler yaratmak, var olan şirketlere inovasyon, teknoloji, yeni ortak firmalar bulmak amacıyla kurulan Enterprise Ireland kurumlarıdır¹³³.

1.3.4.1.4 ÇEK CUMHURİYETİ

1.3.4.1.4.1 Temel Ekonomik Veriler

Merkezi Avrupa'da bulunan Çek Cumhuriyeti, ileri düzeydeki sanayi sektörü, yoğun tarımsal faaliyetleri, gelişmiş otoyol ve demiryolu ağıyla tüm Avrupa'ya kolay erişim sağlamaktadır. 1989 yılında, Çek Cumhuriyeti, özgür, parlamenter demokrasi ve pazar ekonomisine geçiş yapmıştır. 1993 yılında OECD ve 1997 yılında da NATO üyesi olan Çek Cumhuriyeti 1 Mayıs 2004 itibariyle Avrupa Birliği üyesidir.

Çok gelişmiş sanayisi, ileri düzeydeki tarımsal faaliyetleri ve sınırlı iç pazarı ile Çek ekonomisi için ticaret ve özellikle ihracat, ülkenin hızlı bir ekonomik büyümeye erişmesi ve refahı için çok temel bir araçtır¹³⁴.

Çek Cumhuriyeti ekonomisi Orta ve Doğu Avrupa'nın en gelişmiş ekonomilerinden biridir. Komünist dönem sonrası değişim yaşayan geçiş ekonomileri arasında da küresel ekonomi ile entegrasyon sürecinde en başarılı performans gösteren ülkeler arasındadır. 20. yüzyılın başında sanayileşmiş ülkeler arasında yer alan, 1950 ve 60'lı yıllarda ağır sanayinin teşvik edildiği geleneksel komünist ekonomik politikaların

¹³²T.P.O'connor, **Foreign Direct Investment and Indigenous Industry in Ireland: Review of Evidence** Ireland,2006,s.12

¹³³ İrlanda Kalkınma Ajansı http://www.idaireland.com/home/sitetool.aspx?id=3&content_id=1 E.T:25.10.2008

¹³⁴ <http://www.izto.org.tr/izto/tc/izto+ticaret/dis+ticaret+kosesi/ulkeraporlari/cek.htm> E.T:25.08.2008

hakim olduğu ülkede, 1980’lerde elektronik, kimya-ilaç gibi yeni alanlarda yatırımlar gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği’ne bağımlı yapısı nedeniyle, 1991 sonrası Comecon ittifakının çözülmesiyle geleneksel pazarlarını kaybetmiştir. Bu tarihten itibaren de ülkenin küresel ekonomi ile entegrasyon süreci başlamıştır¹³⁵.

Çizelge 1.39 1995–2006 Yılları Arasında GSMH (milyon euro) Ve Büyüme Oranları

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1.466,5	1.683,3	1.811,1	1.996,5	2.080,8	2.189,2	2.352,2	2.464,4	2.577,1	2.814,8	2.983,9	3.215,6
%	4.0	-0.7	-0.8	1.3	3.6	2.5	1.9	3.6	4.5	6.3	6.8

Kaynak: Çek İstatistik Kurumu

Çek İstatistik kurumunun verilerine göre Çek cumhuriyetinde 2004 yılından itibaren hızlı bir büyüme gözlenmiştir çizelge 1.39¹³⁶. Özellikle 2006 yılındaki % 6.8’lik büyüme oranı Çek Cumhuriyeti açısından bir rekor olmuştur.

Çizelge 1.40 Cari Denge ve GSMH İçindeki Paylar

Yıllar	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Cari Denge (milyar usd)	-1,31	-1,46	-2,69	-3,27	-4,26	-5,79	-5,74	-2,02	-4,44
C.Denge/GSMH	-2,16	-2,49	-4,85	-5,47	-5,93	-6,62	-5,62	-1,71	-3,29

Kaynak: World Report 2007

http://earthtrends.wri.org/searchable_db/index.php?theme=5&variable_ID=250&action=select_countries E.T:17.06.2008

Çek Cumhuriyetinde cari açık ve GSMH’ya oranı gösteren çizelge 1.40 de görüleceği üzere rakamlar açık vermekle beraber ülkemizle karşılaştırıldığı zaman daha iyi durumda görünmektedir.

1.3.4.1.4.2 Çek Cumhuriyeti’ne Giren DYS İle İlgili Genel Bilgiler

Çizelge 1.41 DYY Stokları (milyon usd)

Yıllar	1990-2000	2003	2004	2005	2006
Milyon usd	2.053	1.895	3.960	1.167	4.401

Kaynak: World Report 2007

http://earthtrends.wri.org/searchable_db/index.php?theme=5&variable_ID=250&action=select_countries E.T:17.06.2008

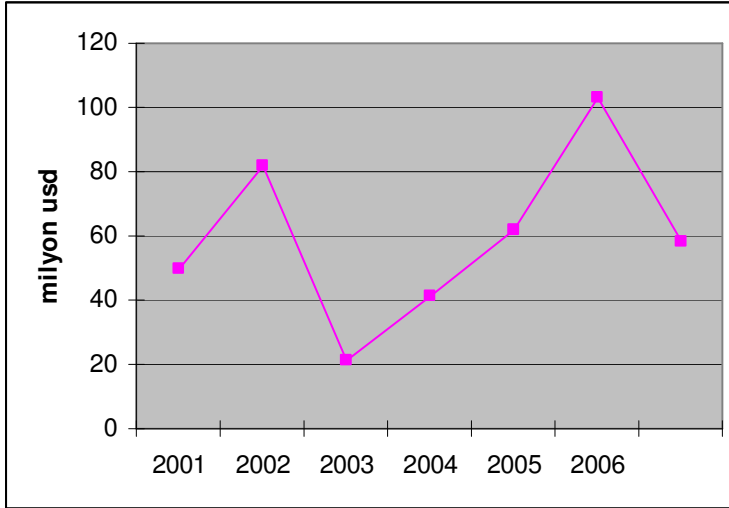
Özellikle AB’ye girdikten sonra DYY stoklarında 2005 yılı dışında oldukça yüksek bir seyir izlendiği ortadadır. Dünya ekonomi raporuna göre 1990 yılında toplam (stok) yabancı sermaye miktarı 1.363 milyon usd, 2000 yılına gelindiğinde 20.906

¹³⁵ DEİK Çek Cumhuriyeti Ülke Bülteni, Ankara,2005

¹³⁶ <http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/home> (Çek İstatistik Kurumu)

milyon usd ve 2005, 2006 yıllarında toplam stok 57.052 milyon usd ve 72.405 milyon usd ye çıkmıştır¹³⁷

Şekil 1.11 DYY Girişleri

Kaynak: FDI Magazine

http://www.fdi.net/country/sub_index.cfm?countrynum=56 E.T:28.03.2007

Şekil 1.11'ye göre 2001 yılında itibaren DYY girişlerinde bir artış gözlenmiştir. Her ne kadar 2003 yılında hızlı bir düşüş yaşanmışsa da özellikle 2005 yılında DYY girişinde Çek Cumhuriyeti açısından bir rekor yaşanmıştır¹³⁸.

10 yeni Avrupa ülkesi içersinde Çek Cumhuriyeti doğrudan yabancı sermaye çekmede 2005 yılında lider olmuştur. 'Çek Cumhuriyeti kaliteli yabancı sermaye konusunda harika işler çıkarmıştır. Bunun sebebi eğitimli nüfus ve inovasyon tabanlı endüstri anlayışıdır. Ekonomik olarak uluslar arası işbirliği ve inovasyon alanlarında büyüme ve genişleme sürecindeyiz.' diyen Çek cumhuriyeti yatırım kurumu başkanı Tomas Hrudu Çek cumhuriyetinin bu konudaki başarısını dile getirmiştir¹³⁹. Burada dikkati çeken bir diğer husus Hrudu'nun doğrudan yabancı sermayenin sadece rakamsal boyutu değil, kalitesi ile de yakından ilgili olduğudur.

¹³⁷ World Bank ,**World Investment Report 2007**, USA

¹³⁸ http://www.fdi.net/country/sub_index.cfm?countrynum=56 E.T:23.03.2007

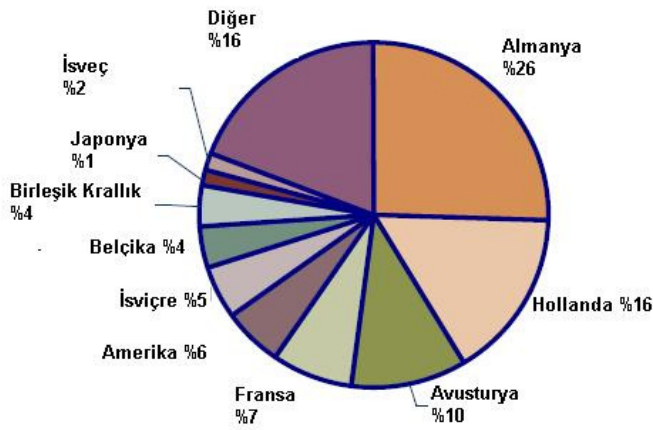
¹³⁹ <http://www.expansionmanagement.com/cmd/article/detail/articleid/18051/default.asp> E.T=15.10.2008

2006 yılında Çek Cumhuriyetinde yatırım yapan firmalardan bazıları aşağıdadır.

- IPS Alpha, Hitachi, Panasonic ve Toshiba arasında LCD ürünlerin üretilmesi için yapılan stratejik ortaklık,
- Hewlett-Packard Ortadoğu, Afrika ve Avrupa'ya bilgisayar ürünleri alanında hizmet vermek için Çek Cumhuriyetinde destek birimi kurdu.
- Sun Microsystems yeni bir teknoloji merkezini açtı.

Şekil 1.12 Çek Cumhuriyetine giren DYY'lerin ülkelere göre dağılımı

Ülkelere Göre DYY

Kaynak: Çek Cumhuriyeti Yatırım ve Ticaret Geliştirme Ajansı

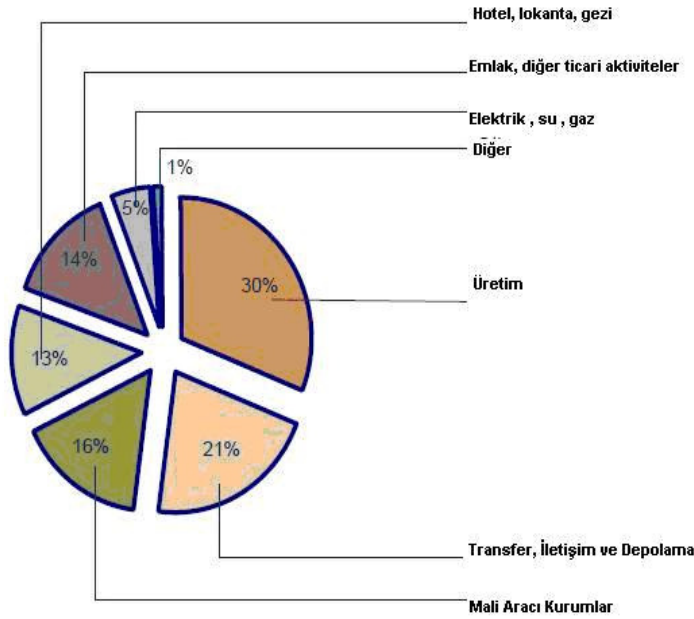
Çek Cumhuriyeti Yatırım ve Ticaret Geliştirme Ajansı (czechinvest) verilerine göre Çek Cumhuriyetinde en fazla yatırımı olan ülke Almanya dır. Bu ülkeyi Hollanda ve Avusturya izlemektedir. Amerika ve Japonya'nın paylarının toplamının %7 olduğunu göz önüne aldığımızda Çek Cumhuriyetindeki yatırımların çoğunun AB ülkelerinden kaynaklandığı görülmektedir¹⁴⁰.

¹⁴⁰ <http://www.czechinvest.org/en/czech-republic>

Çek Cumhuriyetinde DYY'lerin sektörel dağılımına bakıldığında, ülkeye giren DYY'lerin %30 gibi önemli bir kısmının üretim ile ilgili sektörlerle gittiği görülmüştür¹⁴¹. Bu açıdan Çek cumhuriyetindeki DYY'lerin kalitesinin ülkemize oranla oldukça iyi olduğunu söyleyebiliriz. Ülkemizin aksine Çek Cumhuriyetinde mali aracı kurumların payı sıralamada 3. dür. Yüzdesel olarak ise pay %16 dır. Dolayısıyla DYY'lerin uzun vadeli ve kaliteli olması açısından Çek cumhuriyetinin bizden çok daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Burada DYY'nin kalitesi ile vurgulamak istediğimiz husus, DYY'nin istihdam yaratacak, teknoloji getirecek ve uzun dönemde daha fazla fayda getirecek sektörlerle yatırım yapmasıdır.

Çek Cumhuriyetinde yatırım yapan belli başlı firmalar arasında Siemens, Mercedes Benz, LG Philips, ABB/Alstom, SAAB Miller, Toyota, Daewoo, Volkswagen, Daimler-Chryler, Shell sayılabilir. Otomotiv ve yan sanayinde dünyada ilk 100'e giren firmaların yaklaşık 40 tanesinin imalat ve montajı Çek Cumhuriyetinde yapılmaktadır¹⁴².

Şekil 1.13 DYY'lerin Sektörel Dağılımı

Kaynak: Çek Cumhuriyeti Yatırım ve Ticaret Geliştirme Ajansı

¹⁴¹ [A.g.e](#)

¹⁴² DEİK Çek Cumhuriyeti Ülke Bülteni, Ankara 2005

1.3.4.1.4.3 Çek Cumhuriyeti Kamu Maliyesi ve DYY

Çek Cumhuriyeti AB üyeliğini takiben yatırım teşvik yasasını da revize etmiştir. İmalat sanayi alanında üç yıllık bir süre içinde gerçekleştirilecek 200 milyon kronun üzerindeki yatırımlara ve işsizlik oranının ülke ortalamasının üstünde olduğu bölgelerde 100–150 milyon kron üzerindeki yatırımlara teşvik verilmektedir. Toplam yatırım teşvik miktarı, toplam yatırım miktarının %50'sini geçememektedir. Bu oran KOBİ'ler için %65 olarak belirlenmiştir. Bunun yanında diğer yatırım teşviklerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Kurumlar vergisinden 10 yıla kadar muafiyet (Yeni kurulacak tesisler için tam muafiyet, mevcut tesislerin genişletilmesi-modernizasyonu için kısmi vergi muafiyeti uygulanmaktadır.) Çek Cumhuriyeti'nde mukim şirketler kurumlar vergisine tabidirler. Çek Cumhuriyeti'nde şu anki kurumlar vergisi oranı % 24'tür. Yatırım şirketlerine, yatırım fonlarına ve emeklilik fonlarına indirimli oran uygulanmaktadır. Kurumlar vergisi beyannameleri, ilgili yılı takip eden yılın ilk 3 ayı içerisinde verilir ve beyan edilen vergi aynı süre içerisinde ödenir¹⁴³. Bununla birlikte 2008 yılında oran %21, 2009 da %20 ve 2010 da %19 olarak uygulanmıştır.

- Yaratılan istihdam için teşvikler (İşsizlik oranının ülke ortalamasının en az % 50 üzerinde olduğu bölgelerde her istihdam edilen kişi için 200.000 kron, ülke ortalamasının en az %25 üzerinde olduğu bölgelerde her istihdam edilen kişi için 100.000 kron ödeme yapılmaktadır.)

- Eğitim faaliyetleri için teşvikler (Bölgedeki işsizlik oranına bağlı olarak mesleki eğitim giderlerinin azami %35'i karşılanmaktadır.)

- Ucuz maliyetli altyapı ve/veya yatırım alanları

- Sanayi ve teknoloji bölgelerinde faaliyet imkânı (Toplam 80 sanayi bölgesi bulunmaktadır)

¹⁴³ <http://www.mkmusavirlik.com/?rot=ulkd&uid=26> E.T:12.06.2008

Yürütülen “Teknoloji Merkezlerini ve İş Geliştirme Hizmetlerini Desteklemek İçin Çerçeve Programı” kapsamında iş geliştirme faaliyetleri için sübvansiyonlar ve eğitim teşvikleri sağlanmaktadır. İş geliştirme hizmetleri içerisinde yazılım geliştirme, yüksek teknoloji onarım, müşteri destek merkezleri sayılabilir. Teşvik sağlanabilmesi için iş ve hizmet alanına göre minimum 15 ila 30 milyon kron yatırım yapılması gerekmektedir. İlk 5 yılda satın alınan varlıklara yapılan yatırımlarda ve ilk üç yıl çalışanların iki yıllık maaşlarında %50’ye varan destek sağlanan yardımlardandır. Eğitim alanında da özel bir alandaki eğitim masraflarının %35’i, genel eğitim masraflarının azami %60’ı karşılanmaktadır. Her bir iş pozisyonu için azami eğitim desteği yaratılan yeni iş imkânına göre 100.000- 150.000 kron olarak belirlenmiştir.

Bir diğer teşvik yolu da “İkili Program” çerçevesinde otomotiv, havacılık, ilaç sanayi alanındaki tedarikçilere yönelik gelişim yardımlarıdır. Bu kapsamdaki hedef sektörlere parça ve hizmet sağlayan tedarikçiler için program, bilgi toplanması ve paylaşımı, yabancı yatırımcılarla Çek tedarikçilerinin bir araya getirilmesi, seçilen Çek tedarikçilerin şartlarının iyileştirilmesi gibi faaliyetleri içermektedir. Ülkeyi bölgenin bilgi ve teknoloji merkezi yapma hedefi çerçevesinde ülkedeki eski imalat merkezlerinin modernizasyonu, teknik altyapının oluşturulması ve geliştirilmesine önem verilmektedir. Bu altyapı gelişimi ve KOBİ’lerin desteklenmesi, bölgesel farklılıkların azaltılması için Avrupa Birliği de Çek Cumhuriyeti’ne Yapısal Fonlar sağlamaktadır¹⁴⁴.

¹⁴⁴ DEİK Çek Cumhuriyeti Bülteni, Ankara, 2005

1.4. Türkiye Kamu Maliyesi ve DYS

1.4.1. Kamu Maliyesi Büyüklükleri

Ekonominin kırılganlığının değerlendirilmesinde kamu maliyesi açısından öne çıkan ilk ve en önemli unsur, kamu borcunun gelişimidir. Kamu borcunun finansmanı bir ülke açısından hayati değer taşımaktadır. Sürdürülebilir bir kalkınma ve büyümenin gerçekleşmesi sağlam bir finansman ile sürdürülebilir, bu finansman kaynağı ise Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilir bir borçlanma ile gerçekleşebilir. Kamu maliyesinde son dönemlerde ortaya çıkan en önemli sorunlar sürdürülebilir borçlanmanın nasıl gerçekleştirilebileceği ile ilgilidir. Bu anlamda cari açık, bütçe açığı, vergi rekabeti, yüksek faiz, faiz dışı fazla gibi kavramlar önem kazanmaktadır.

DYS'ler kamu maliyesi açısından bu anlamda özellikle ülkemizde son dönemde çok büyük önem kazanmıştır. Özellikle cari açığın finansmanında kullanılmaları DYS'leri istihdam yaratma, teknoloji getirme gibi ekonomik faydalarından ziyade özellikle son yıllarda sürdürülebilir borçlanmanın bir enstrümanı olarak cari açığın finanse edilmesinde büyük önem kazanmışlardır. Bununla birlikte DYS lerin maliyeti olan kar transferleri, DYS'lerin ülkeye çekilmesi için yapılan vergi indirimleri ve diğer yapılan teşvikler bütçe açığı ve cari açığın oluşmasında negatif unsurları oluşturmaktadırlar.

Çizelge 1.42'de bütçe açığının GSYH içersindeki payı 2001- 2006 yılları arasında oransal olarak oldukça düştüğü görülmektedir. Bunda bu süreçte sağlanan büyüme sonucunda milli hâsılanın önemli miktarda artışının büyük önemi vardır.

Yukarıdaki çizelge Merkezi bütçe olarak adlandırılmıştır. Ancak konsolide bütçeden merkezi bütçeye geçiş 2006 yılı itibarıyladır dolayısıyla kolaylık olması açısından burada 2000-2006 yılları arasındaki konsolide bütçe büyüklükleri merkezi bütçeye dönüştürülmüştür. Bununla beraber harcama kalemleri faiz dışı harcamalar ve faiz harcamaları olarak ikiye ayrılmış ve bütçede –eğer faiz ödemeleri olmasaydı- bütçenin vereceği fazla gösterilerek devletin ülke içinde yaptığı reel harcamaların

miktarı gösterilmiştir. Burada önemli bir kavram faiz dışı fazladır. Bütçede özellikle faiz harcamalarının yükselmeye başlamasıyla birlikte 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren kamuoyunda yeni bir kavram duyulmaya ve oldukça sık kullanılmaya başlanmıştır. Borç faizlerinin artmasıyla hızla yükselen borç stoklarının ancak faiz dışı fazla verilerek azaltılabileceği öne sürülmüştür. Faiz dışı fazla, en basit ifadeyle “Bütçe gelirleri - Faiz dışı harcamalar” olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle faiz harcamaları hariç bırakıldığında bütçenin fazla vermesidir. Bütçenin ve kamunun faiz dışı fazlası, günümüzde en önemli ekonomik gösterge olarak ön plana geçmiştir. Öyle ki, bütçe açığı veya kamu sektörü borçlanma gereği kavramları adeta unutulmuştur¹⁴⁵. Yine IMF'in belirlediği kritere göre faiz dışı fazla en az % 6.5 oranında fazla vermelidir her ne kadar tartışmalı bir konu olsa da bu oran faiz dışı fazla için sürekli gözetilen bir oran olmuştur. Faiz ödemelerinin kamu harcamalarının bile üzerinde olması kamu finansmanını gerçekleştirmek için borçlanma yerine vergi ve diğer gelirleri artırmakla, DYS miktarlarını artırarak bu sermaye ile finansmanı faizsiz olarak gerçekleştirmeyi zorunlu kılmaktadır.

¹⁴⁵ H.Darıcı, **Faiz Dışı Fazla Neden Yeterli Olmuyor**, Maliye Dergisi Ocak-Nisan 2003 sayı 158 s.58

Çizelge 1.42 2000–2006 yılları Merkezi Bütçeye Dönüştürülmüş Bütçe Büyüklükleri

(Milyon YTL)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GİDERLERİ	51.344	86.972	119.604	141.248	152.093	159.687	178.126	204.068	225.967
Faiz Hariç Bütçe Giderleri	30.920	45.934	67.876	82.721	95.601	114.007	132.163	155.315	175.306
Personel Giderleri	9.612	14.535	21.950	28.833	33.663	37.389	42.887	49.373	55.226
II. Mal ve Hizmet Alım Giderleri	4.543	6.823	10.681	11.874	13.604	15.186	19.001	22.258	23.941
- Sağlık Giderleri	768	1.343	2.217	2.690	3.101	4.033	5.350	6.625	6.764
- Diğer Mal ve Hizmet Alım Giderleri	3.775	5.480	8.465	9.185	10.504	11.153	13.651	15.633	17.176
III. Cari Transferler	12.749	18.073	25.412	31.429	36.306	45.871	49.851	63.292	70.116
- KİT Görev Zararı	58	95	772	1.004	381	580	711	700	1.284
- Sosyal Güvenlik Kurumlarına Transferler	3.321	5.112	11.205	15.922	19.333	23.762	23.518	33.063	35.133
- Tarımsal Destekleme Ödemeleri	359	1.033	1.868	2.805	3.084	3.707	4.747	5.555	5.809
- Mahalli İdare ve Fon Payları	5.642	8.338	7.952	7.108	10.448	12.819	14.124	17.192	20.028
- Diğer Cari Transferler	3.370	3.495	3.615	4.590	3.060	5.002	6.752	6.782	7.861
IV. Sermaye Giderleri	2.802	4.643	7.831	7.888	8.265	10.340	12.098	13.003	18.441
V. Sermaye Transferleri	1	2	49	92	465	1.384	2.637	3.542	3.173
VI. Borç Verme	1.214	1.858	1.953	2.604	3.298	3.838	5.689	3.846	4.411
- KİT Sermaye	828	1.012	1.398	877	949	891	3.862	1.905	2.253
- Risk Hesabı	0	0	0	925	485	200	240	252	149
- Diğer	386	847	555	802	1.864	2.747	1.587	1.689	2.008
VII. Yedek Ödenekler									0
VIII. Faiz Giderleri	20.424	41.038	51.728	58.527	56.491	45.680	45.963	48.753	50.661
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GELİRLERİ	38.228	58.417	79.420	101.037	122.919	152.784	173.483	190.360	208.898
I. Vergi Gelirleri	29.495	43.615	60.205	82.484	100.342	119.627	137.560	152.984	168.245
II. Vergi Dışı Gelirler	8.733	14.802	19.215	18.553	22.577	33.157	35.924	37.376	40.653
BÜTÇE DENGESİ	-13.116	-28.555	-40.184	-40.210	-29.173	-6.903	-4.643	-13.708	-17.069
FAİZ DIŞI BÜTÇE FAZLASI	7.308	12.483	11.544	18.317	27.318	38.777	41.320	35.045	33.592
GSYH	166.658	240.224	350.476	454.781	559.033	648.932	758.391	843.178	950.144

Kaynak: www.bumko.gov.tr.

<http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EFDFD2>

E3D99D08F44F E.T:12.02.2009

Aşağıdaki çizelgede eldeki verilerden hareketle üzerinde durmak istediğimiz büyüklüklerin GSYH ye oranlarını görerek bu verileri daha sağlıklı değerlendirme şansı elde edeceğiz.

Çizelge 1.43 Çeşitli Verilerin GSYH'ye Oranları

GSYH ORANI									
%	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Faiz Dışı Bütçe Gider	18,6	19,1	19,4	18,2	17,1	17,6	17,4	18,4	18,2
Faiz Giderleri	12,3	17,1	14,8	12,9	10,1	7	6,1	5,78	5,33
Vergi Gelirleri	17,7	18,2	17,2	18,1	17,9	18,4	18,1	22,5	21,4
Faiz Dışı Bütçe Fazla.	4,4	5,2	3,3	4	4,9	6	5,4	4,15	3,5

Kaynak: Çizelge 1.32 deki Veriler Kullanarak Tarafımızdan Oluşturuldu

2000- 2006 yılları arasında faiz dışı bütçe giderlerinin genelde birbirine yakın bir seyir izlediği görülmektedir. Faiz giderleri ise 12,3 lük oranlardan 2006 yılına gelindiğinde 6,1' e kadar düşmüştür. Bu oran faiz giderlerinin GSYH içindeki payları açısından oldukça iyi sonuçlardır. Bir sonraki çizelgede ise vergi gelirlerinin oranına bakıldığında vergi gelirlerinin seyrinde çok büyük bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Ancak özellikle 2007 ve 2008 yıllarında vergi gelirlerinin artışı kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi de göz önüne alındığında dikkat çekici olmaktadır. Faiz dışı bütçe fazlasına baktığımız zaman bu dönemde de çok büyük değişiklikler olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte faiz dışı bütçe fazlasında IMF kriteri olan 6,5 lik oranının yakalanmadığı görülmektedir.

DYS'ler bir ekonomide istihdam yaratma, ekonomik büyüme, teknoloji transferi ve sermaye girişi gibi faydalı sonuçlar doğurmaktadır. Bununla beraber kamu maliyesi açısından DYY konusunda göze çarpan en önemli konu; DYS'lerin teşviki için yapılan çalışmaların bütçeye getirdiği yük ve cari açığın finansmanında DYS'lerin fonksiyonu ve kar transferi yoluyla ödemeler dengesine olan etkileridir. Bu iki açık yani bütçe açığı ve cari açık (ikiz açık) ileride de göreceğimiz gibi birbirlerini besleyerek bir sarmal halini almaktadırlar.

1.4.2. Cari Açık Kavramı

Cari açık ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Bilinenin aksine cari açık, yani cari işlemler açığı, dış ticaret açığı demek değildir. Daha doğrusu dış ticaret açığı veren her ülke cari açık vermek zorunda değildir. Cari açık bir ülkenin dış ticaret açığının

görünmez kalemler olarak sayılan turizm ve işçi dövizleri gibi unsurlarla finanse edilmeyen kısımdır. Bu tanımlamamızı ödemeler dengesi çizelgesinde açıkça görmek mümkündür. Bir başka açıdan baktığımızda ekonomilerin en temel denklemi $Y = C + I + (X - M)$ cari işlemler açığının nereden kaynaklandığını net olarak göstermektedir¹⁴⁶. Aslında Yurtiçi hasılanın (Y), özel ve kamu kesiminin tüketimi (C) ile yatırımı toplamından (I), mal ve hizmet dış ticaret dengesinin (X-M) çıkarılmasıyla bulunduğu yansıtan bu denklem cari açığın aslında bir ekonomide toplam yatırımların toplam tasarrufları ne kadar aştığını göstermektedir. Dolayısıyla tasarruflar yetersiz veya yatırımlar çok hızlı büyüyorsa o ekonominin cari açık vermesi kaçınılmaz olmaktadır. Ülkemiz kaynakları yetersiz olduğu için büyümesini dış kaynaklarla gerçekleştirdiğinden cari açık vermesi kaçınılmazdır.

Bir başka açıdan cari açık ya da cari denge bir ülkenin döviz cinsinden yaptığı ödemelerin ve tahsilâtların sonucunu göstermektedir. Eğer mal ve hizmet ihracat gelirleri, turizm gelirleri, işçi dövizleri ve faiz gelirleri, ithalat ve diğer döviz giderlerinden az ise cari açık oluşuyor. Ülkenin hızlı büyümesi ve yatırımların artması hammadde, petrol, yarı mamul ve makine ithalatını, tüketimin hızlı artması ise otomotiv ve dayanıklı tüketim malları vb. ithalatını artırarak cari açığın oluşması ya da büyümesine yol açar. Bunu azaltmanın yolu ise ihracat ve turizm gelirlerinin bu artıştan fazla artmasından geçiyor. Yatırım ve tüketimdeki artışın etkisinin yanı sıra özellikle TL nin değerinin yükselmesi (döviz kurlarındaki artışın enflasyonun ya da alım gücündeki artışın altında kalması) cari açığın artmasına katkıda bulunur. Çünkü ihracatçıların kar marjı ve dolayısıyla rekabet gücü azalırken, ithalat ucuzlar. Yurtdışı seyahatler cazip hale gelir, turistler için Türkiye daha pahalı hale geldiği için turizm sektörü zorlanır. Bu da cari açığa sebep olur.

¹⁴⁶ H.Bürümcekçi, **Cari Açığın Sorumlusu IMF değil, Sorumlu İstikrar**
http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=104051&YZR_KOD=81

Genel olarak cari açığın sebeplerini;¹⁴⁷

İç tasarruf yetersizliği, büyüme, yüksek faiz ve aşırı değerli TL olarak gösterebiliriz.

1.4.2.1 İç Tasarruf Yetersizliği

Kamudan, firmalarda ve kişilerden oluşan iç tasarrufların kendi yatırımlarını karşılayamaması durumunda dış kaynaklara gereksinimi oluşur. Bu da cari işlemler açığının oluşmasına yol açar.

1.4.2.2 Büyüme

Ülkemizin büyüme politikası daha çok ithalata bağlı oluğu için dış ticaret açığının artmasına yol açmaktadır. Türkiye ithalatının büyük kısmı mamul ve yarı mamul ile hammadde ithalatından oluşmaktadır. Bu da büyümemiz için ithalatımızın artmasına ve dolayısıyla ihracat ithalat farkının büyümesine ve cari açığın büyümesine sebep olur. Burada önemli bir nokta ithalatımızın yapısı ile ilgilidir. Ülkemiz ithalatı ihraç ettiğimiz malların üretimine giren ara ve sermaye mallarının ithalatını zorunlu kılmaktadır. Sanıldığı gibi ithalatımızın içinde lüks tüketim mallarının payı oldukça düşüktür. 2007 yılında ithalatımızın % 12'sini tüketim, % 17'sini sermaye ve % 71'ini ara malı ithalatının oluşturduğu görülüyor.¹⁴⁸ Demek ki ithalattaki artış, lüks tüketim ile değil, ekonomik aktivitedeki büyümeye bağlantılı olarak yükselen girdi talebiyle gerçekleşmektedir¹⁴⁹. Bu açıdan bakıldığında dış ticaret açığımız ve dolayısıyla cari açığımızın çözümünde göz önüne alınması gereken önemli bir nokta ihracat yapımızın değişmesi gerektiğidir.

1.4.2.3 Yüksek Faiz ve Aşırı Değerli TL

Özellikle son yıllarda DYS'ler ile ülkemize giren döviz miktarı yüzünden döviz arzında artış olmuştur. Bu arz artışı döviz fiyatının düşmesine ve paramızın olduğundan daha fazla değerlenmesine yol açmıştır. Böylece ithalat görece ucuzlamış ve miktarı artmıştır. Ayrıca bu ithalat üretime yönelik olmaktan ziyade lüks tüketim mallarına olan

¹⁴⁷E. Korkmaz, **Cari Açık Acıtmaya Başladı**

<http://www.esfenderkorkmaz.com/cari%20acik%20acitmaya%20basladi.htm> E.T:21.11.2007

¹⁴⁸ Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Aylık Göstergeler, Aralık 2008

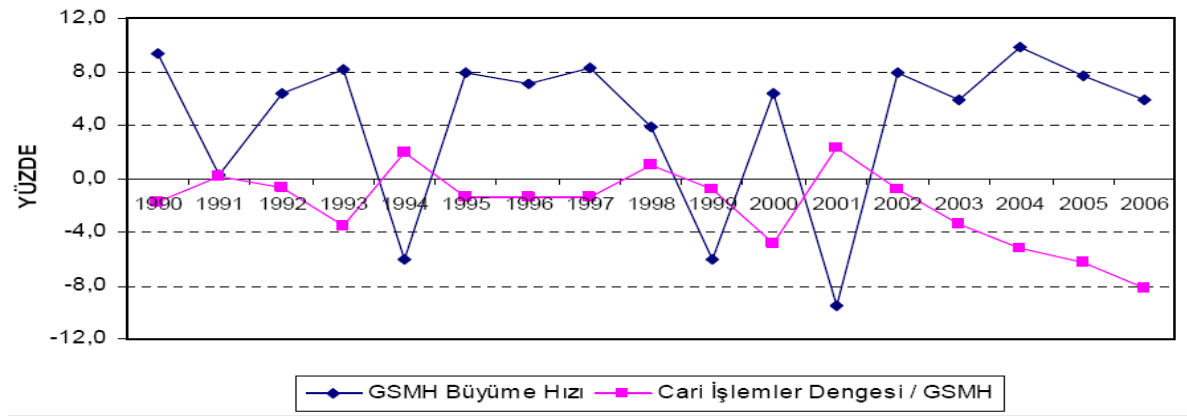
¹⁴⁹ M.Ercan, **Cari Açık ve Ara Malı İthalatı**

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=231302&tarikh=29/08/2007>

talebi artırmıştır. Bu aşamada ihracatımız da düşük kur yüzünden cazibesini kaybetmiştir. Böylece ödemeler dengesinde cari işlemler dengesi bozulmuş ve cari açık büyümeye başlamıştır. DYS'lerin ülkemize girmesi kamu maliyesi açısından cari açıkları karşılama açısından faizsiz bir kaynak olurken bu tür olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir.

Bununla birlikte hükümetlerin daha fazla yabancı sermaye çekmek ve rahat borçlanmak için yüksek faiz uygulaması yapması bütçede faiz giderlerinin artmasına yol açmaktadır. Vergilerin inmesi, yatırım harcamalarının artması ise cari açığı büyütülmüştür.

Şekil 1.14 1990- 2006 Arası Büyüme-Cari İşlemler Açığı İlişkisi

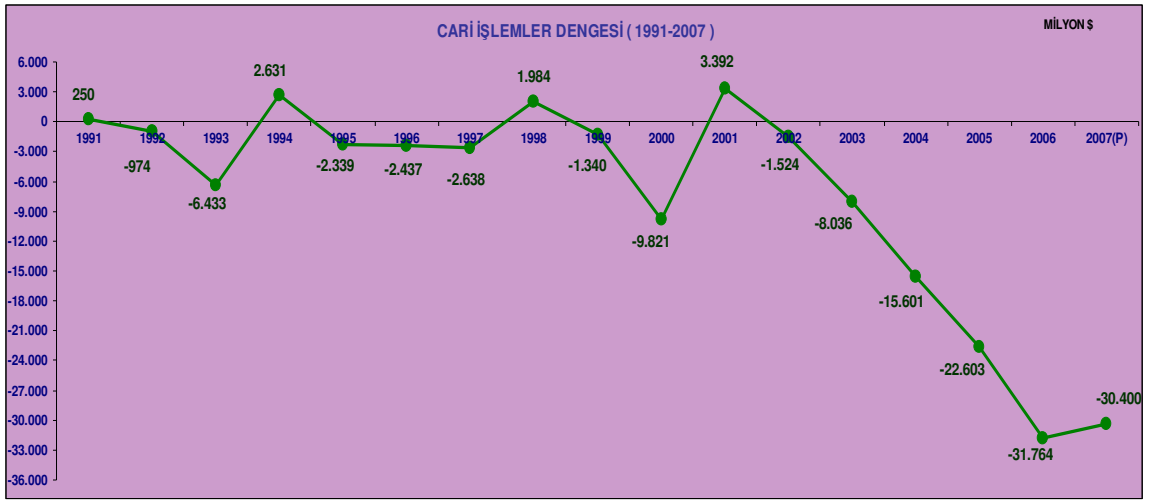
Kaynak: http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/tureli.pdf

Şekil 1.14'de cari işlemler dengesinin en büyük nedeni olarak gösterilen büyüme oranları ile cari işlemler dengesinin GSMH içindeki payı arasındaki ilişki görülmektedir. Şekilden anlaşılacağı üzere büyüme ve cari açık arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Ancak sorun burada büyümenin kendisinde değil büyümenin finansman şeklindedir. Unutulmamalıdır ki cari açık vermeden büyümesini gerçekleştiren birçok ülke vardır. Dolayısıyla cari açığa sebep olarak sadece hızlı büyümenin gösterilmesi yanlıştır. Ülkemizin büyüme stratejisini cari açık ve dış finansman ihtiyacı olmadan gerçekleştirme yönünde değiştirmesi gerekmektedir ki bu ülkemiz ekonomisinin yapısal sorunlarının en büyüklerinden biridir.

Şekil 1.15 da ise cari işlemler dengesinin 1991–2007 yılları arasındaki parasal durumu gözükmektedir. Özellikle 2002 yılından itibaren cari işlemler açığının artan bir

hızla büyüdüğü açık bir şekilde görülmektedir. 2001 yılındaki kriz dolayısıyla TL'nin USD karşısındaki devalüasyonu yüzünden döviz girdilerimizin azalıp giderlerimizin çoğalması ve 2006 yılına gelindiğinde tam tersi bir şekilde TL'nin USD karşısında aşırı değerlenmesi yüzünden ithalatın artıp ihracatın azalması yine döviz giderlerinin artmasına bunu sonucunda da cari işlemler açığının rekor seviyeye artmasına sebep olmuştur.

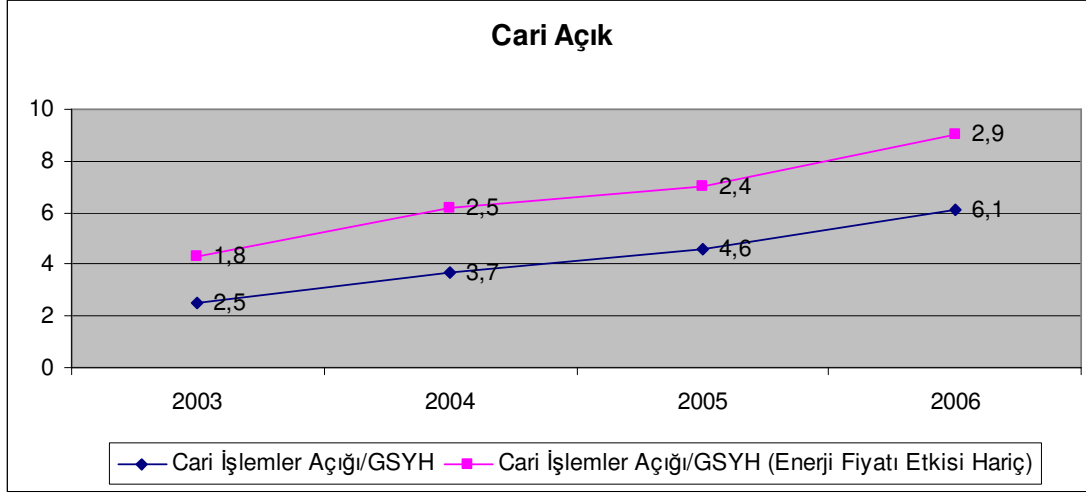
Şekil 1.15 1991–2007 Yılları Arasında Cari İşlemler Dengesinin Rakamsal Büyüklükleri

Kaynak: <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous/ButceFinansmani> E.T:10.10.2008

Tekrar büyüme konusuna dönersek rakamların niçin bu kadar büyüdüğü konusunda daha doğru bilgiler elde edebiliriz. Son yıllarda artan enerji ve petrol fiyatları yüzünden cari dengemiz daha fazla açık vermiştir. Bununla beraber artan enerji ve petrol fiyatları yüzünden büyüme rakamları içindeki enerji giderleri artmıştır bu da büyümenin sadece reel değil, enflasyonist olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki şekil 1.17’de enerji fiyatlarından arındırılmış şekilde cari açığın seyri görülebilir. Üstteki eğri toplam cari açığımızın GSYH ye oranını göstermektedir. Alttaki eğri ise enerji fiyatlarındaki artışlardan kaynaklanan cari açığın toplam cari açıktan düşülerek elde edilmiş cari işlemler açığı eğrisi gösterilmiştir.

Şekil 1.16 Cari İşlemler Açığı/GSYH 2002-2006

Kaynak: <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymus/ButceFinansmani> E.T:10.10.2008

Şekil 1.16 deki eğriler üzerindeki rakamlar göz önüne alındığında eğer enerji fiyatlarındaki artışlar olmasaydı cari açığımızın şu andakinin yaklaşık yarısı kadar olacağı görülecektir. Dolayısıyla cari açığın bu kadar büyümesinde dış âlemdeki etkilerin büyüklüğü ortadadır. Türkiye enerji fakiri bir ülke olduğundan ve enerji konusunda dışa bağımlı olduğundan petrol ve enerji fiyatlarındaki artışlardan oldukça kötü bir şekilde etkilenmektedir. Dolayısıyla enerjide dışa bağımlı olduğumuz sürece büyümemizin istediğimiz ölçüde olamayacağı kesindir.

Sürdürülebilir cari açığın ilk şartı belki de DYS ile bu açığın finanse edilmesidir. Bununla birlikte DYS'lerin geliş biçimleri ve sektörler göre dağılımı da cari açığın finansmanını etkileyen en önemli etkenlerden biridir. Daha önceki bölümlerde ülkemizdeki DYS ile ilgili olarak gördük ki her ne kadar bir sermaye yatırımı olsa da bunlar istihdamı ve üretimi artıran ve sürekli döviz kazandıran yatırımlardan ziyade hazır olan bazı yatırımların belli meblağlar karşılığında el değiştirmesinden ibaret kalmışlardır. Sıfırdan yatırım olarak adlandıracağımız DYS'lerin oranı ülkemizde oldukça düşüktür. Bu da cari açığın finansmanı için gelip geçici bir çözüm olduğu gibi, kar transferleri başladığı zaman belki de ülkeyi krize sürükleyecek şartların oluşmasına yol açacaktır. DYS'ler den kaynaklanan kar transferlerinin de ödemeler dengesini

negatif yönde etkilemesi söz konusudur. Cari açığın büyümesinde DYS'nin etkili olduğu nedenleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz¹⁵⁰;

- Daha fazla DYY için kurumlar vergisi oranının düşürülmesi yoluyla vergi gelirlerinin azalması
- Ülkeye sermaye çekmek için uygulanan düşük kur-yüksek faiz politikası sonucunda bütçede faiz ödemelerine giden miktarın artması,
- Ülkeye giren DYY miktarı döviz arzını arttırdığı için ithalat lehine, ihracat aleyhine gelişmelerin yaşanması ve bunun birinci derecede cari açığa sebep olması,
- Kar Transferleri

1.4.3. Cari Açık ve Bütçe Açığı (İkiz Açık)

Ekonomi literatüründe, bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasındaki ilişkiyi açıklayan “ikiz açıklar hipotezine göre, bu açıklar arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Bu hipotezi tartışan iki farklı görüş vardır. Bunlar, Ricardian Denkliği Hipotezi ve Keynesyen Geleneksel Teori'dir. Keynesyen geleneksel teori bütçe açıkları ve cari işlem açıkları arasında kuvvetli bir korelasyon olduğunu iddia eder. Diğer taraftan Ricardian denkliği hipotezi'ne göre de bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasında bir korelasyon söz konusu değildir. Dolayısıyla da ikiz açıklar hipotezinin geçerliliğinden bahsedilemez.¹⁵¹. Dolayısıyla biz burada Keynesyen geleneksel teoriden yararlanarak bütçe açıkları ile cari işlem açıklarının bir birini nasıl etkilediğine ülkemiz açısından bakacağız.

Teorik olarak bakıldığında $(S-I) + (T-G) = (X-M)$ yani özel kesimin tasarruf (S) ve yatırım (I) dengesi ile kamu kesiminin gelir (T) ve gider (G) dengesi toplamı cari dengeye (X M) eşittir. Denklemin sol tarafındaki iki dengenin toplamı bir ülkenin iç ekonomik dengesini, sağ tarafı ise dış ekonomik dengesini gösterir. Yani bir ülkenin iç

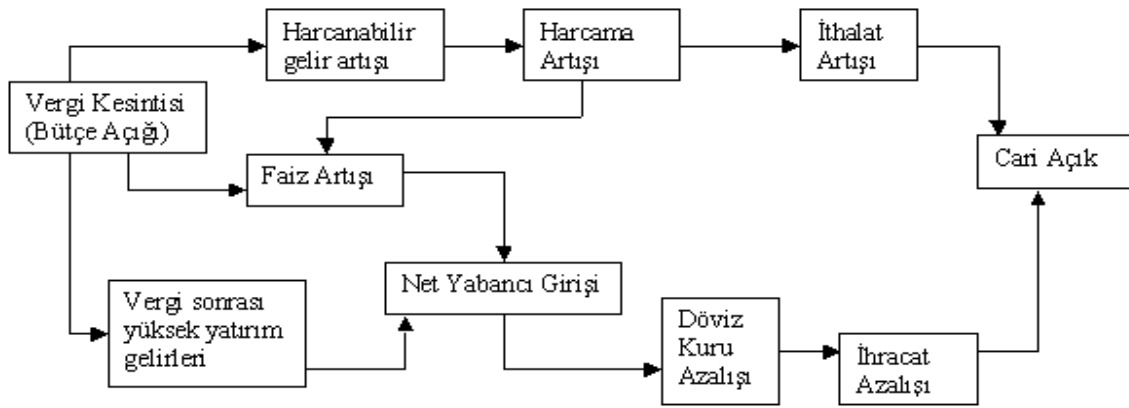
¹⁵⁰ E.Kumcu 'IMF'nin reçetesi hep ümük sıkıktır'

<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/10258264.asp?yazarid=260&gid=61&sz=16028> E.T:14.02.2008

¹⁵¹ F.Yücel, A.Y.ATA, **Eş-Bütünleşme Ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi:Türkiye Uygulaması**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:12 Sayı:12 Yıl:2003

ekonomik dengesi ile dış ekonomik dengesi birbirine eşittir ve denklemin kuruluş mantığı gereği bir ülkenin iç ekonomik dengesi ne kadar açık veriyorsa dış ekonomik dengesi de o kadar açık veriyor demektir. Bunun anlamı iç ekonomik denge açığının dış ekonomik denge açığı yoluyla finanse ediliyor olmasıdır. İç ekonomik dengeyi oluşturan dengelerden özel kesimin tasarruf yatırım dengesi (S I) ya da kamu kesimi gelir gider dengesi (T G) tek başına açık veriyor ve buna dış ekonomik denge yani cari denge (X M) açık vererek eşlik ediyorsa ikiz açık söz konusudur¹⁵².

Şekil 1.17 İkiz Açık Sarmalı

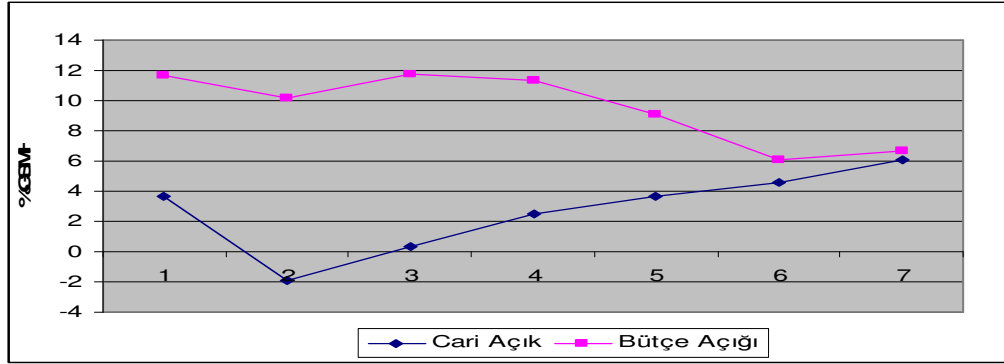
Kaynak: Elmas Yıldız, 'İkiz Açık Teoremi ve Türkiye' İzmir Ekonomi Üniversitesi adlı çalışmasından alınmıştır

Yukarıdaki şekilde ikiz açık mekanizmasının çalışması gösterilmiştir. Şekilden de görüldüğü gibi açıklar birbirini besleyecek şekilde gelişmektedir. Örneğin vergi gelirinin azalması bütçe gelirinin azalmasına, faizlerin yükselmesi ve bunun sonucunda faiz giderlerinin artmasına yol açarak bir bütçe açığı oluştururken, artan yatırım harcamaları ve yüksek faiz ve düşük vergiler yüzünden yabancı sermayeyi ülkeye çekmektedir. Bu cari açığı hem finanse ederken diğer taraftan döviz kurlarının düşmesine ve ithalatın artıp ihracatın azalmasına ve böylece cari açığında oluşmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte bir ekonomide bütçe açık verdiği zaman iç tüketim ve dolayısıyla milli gelirden

¹⁵² M.Eğilmez, **Üçüz Açık**, Radikal gazetesi 30 Mayıs 2006

artacaktır. Milli gelirin artması ithalatın artmasına ve dış ticaret dengesinin bozulmasına yol açacaktır. Bu iki yönlü açık ikiz açığı meydana getirecektir¹⁵³.

Şekil 1.18 Cari Açık ve Bütçe Açığı

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Bütçe Finansmanı Verileri Kullanılarak Tarafımızdan Oluşturuldu

2000–2006 yılları arasında bütçe açığı ve cari açığa ait göstergelerle oluşturulan şekil 1.18 da görüldüğü gibi Türkiye’de bir ikiz açık gözlenmektedir. Ancak son yıllarda bütçe açığının düşerken cari açığın hızla yükseldiği görülmektedir. Ancak ikiz açık teoremlerine göre bütçe açığı ve cari işlemler açığının aynı yolu izlemesi gerekirken, grafikte görüldüğü gibi bu açıkların bazen farklı yollar izlediği görülmektedir. Bunun açıklaması bütçe açığını ve cari açığı etkileyen dış faktörler olabilir. Örneğin daha yüksek verimlilik, özel yatırımları artıracaktır. Bu verimlilikten yararlanmak isteyen firmalar tasarruftan ziyade harcamalara önem verecek ve bunun sonucunda cari açık büyüyecektir. Bununla birlikte yeni kurulan bu işletmelerin ödeyecekleri vergi bütçe gelirlerini artıracaktır bu da bütçe açığının azalmasına sebep olacaktır¹⁵⁴.

Literatürde Demir ve Erşen¹⁵⁵ in yaptıkları analize göre Granger nedensellik testi sonuçlarının geleneksel teoriye uygun çıktığı görülmektedir. Bütçe açıkları faiz oranlarını artırırken, artan faiz oranları ulusal parayı dış piyasada değerli kılmakta ve bunun doğal sonucu olarak da cari açıklar meydana gelmektedir. Etki tepki fonksiyonu

¹⁵³ E.Akbostancı, İ.G. Tunç, **Turkish Twin Deficits: An Error Correction Model Of Trade Balance** Economic Research Center,ODTU, Ankara, 2002

¹⁵⁴ M.Cavello, **Understanding the Twin Deficits: New Approaches, New Results**, Economic Letter Number, USA,2005 ,s.37

¹⁵⁵ M.Demir, E.Sever, **Türkiye’de Bütçe Açığı ile Cari Açık Arasındaki İlişkilerin VAR Analizi ile İncelenmesi**, ,Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Eskişehir,2007

ve varyans ayrışım çizelgelerinden elde edilen değerler de nedensellik testiyle paralellik göstermektedir.

Yine Utkulu¹⁵⁶, nun değişik bir yöntemle yaptığı koentegrasyon analizine göre bütçe açıkları ve dış ticaret açıkları değişkenlerinin uzun dönemde zaman içerisinde beraberce hareket ettiklerini göstermekte olup, aralarındaki teorik bağın varlığını ampirik olarak da doğrulamaktadır. Hata düzeltme modeli ve nedensellik bulguları iki değişken arasındaki uzun dönem nedenselliğin iki yönlü olduğuna işaret etmektedir. Yani, bütçe açıklarındaki artış, dış ticaret açıklarındaki artışın nedeni olup, bunun tersi de geçerlidir.

Bununla birlikte Eğilmez'e göre¹⁵⁷ ülkemizde ikiz değil üçüz açık vardır. İç ekonomik dengeyi oluşturan dengelerden özel kesimin tasarruf yatırım dengesi (S I) ya da kamu kesimi gelir gider dengesi (T G) tek başına açık veriyor ve buna dış ekonomik denge yani cari denge (X M) açık vererek eşlik ediyorsa ikiz açık söz konusudur. Yok eğer iç ekonomik dengelerin ikisi de açık veriyor ve cari denge de bunlar kadar açık veriyorsa o zaman üçüz açık söz konusu demektir.

Eğilmeze göre küreselleşen dünyada ekonomisi ikiz veren ülkeler olacağı gibi ülkemiz gibi iç ekonomik dengesinde kamu ve özel sektör dengelerinin ikisi birden açık veren ve buna eşlik eden bir dış denge (cari açık) ile birlikte ikiz değil üçüz açık vardır. Eğilmez'e göre üçüz açık tam anlamıyla bir 'dengesizliğin dengesi' ifade ediyor. İç ekonomik dengeyi oluşturan iki dengenin de açık verdiği ve bunu dış açığın dengelediği bir durumdur. Üstelik bu 'dengesizliğin dengesi' yabancı yatırımcıların katkısıyla tutturulmak zorunda olduğu için en ufak bir risk artışında ya kur düzeltmesi ortaya çıkarak özel kesimin yatırım fazlasını törpülemeye yöneliyor, ya da enflasyon artarak kamu kesimini vergi artırmaya itiyor ve sonuçta ister istemez üçüz açıktan ikiz açığa geçilmeye başlanıyor. Asıl olan bunu ister istemez değil isteyerek yapmak ve giderek tekli açığa geçmeyi hedef almak.

¹⁵⁶U.Utkulu, **Türkiye'de Bütçe Açıkları VE Dış Ticaret Açıkları Gerçekten İkiz mi? Koentegrasyon Ve Nedensellik Bulguları**, ,DEU İİBF dergisi sayı 23, İzmir,2007

¹⁵⁷ M.Eğilmez, **Üçüz Açık** <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=188787> E.T:30.01.2008

1.4.4. Vergi Rekabeti; Yararlı ve Zararlı Etkileri

Vergi rekabeti ülkelerin ekonomik ve finansal entegrasyonu sağlamak için ‘düşük efektif vergi oranları’ uygulaması olarak tanımlanabilir. Vergi rekabetinin tarafları ülkelerindeki vergi yükü ile optimal vergi yükü arasında bir denge oluşturmaya çalışırlar. Bu açıdan vergi rekabetinin yararlı olduğunu söyleyebiliriz¹⁵⁸. Bunun yanında üretimin uluslararasılaşması ve bazı üretim faktörlerinin uluslararası mobilitelerinin artması, bazı ülkelerin küresel vergi tabanından daha fazla pay almak için vergi yüklerinin bir kısmını diğer ülkelere ihraç etmelerine olanak sağlaması vergi rekabeti olarak tanımlanır. Gerek küreselleşmenin getirdiği liberalizasyon gerekse iletişim ve enformasyon alanındaki gelişmeler ve hızlı teknolojik gelişmelerin sonucu artan faktör hareketliliği ülkeler arasında vergi rekabetini artırmıştır¹⁵⁹.

Uluslararası vergi rekabetinin uygulama biçimleri OECD ve Avrupa Birliği’nin bu alandaki çalışmaları temel alınarak vergi cennetleri ve tercihli vergi rejimleri olarak tanımlanmıştır. Ülkeler vergi ve vergi dışındaki teşvik araçlarını kullanarak yabancı sermayeyi kendilerine çekmeye çalışmaktadırlar. Bu ülkeler yatırımcılara hiç ya da az vergi alınan, idari denetimlerin olmadığı bir yatırım ortamı sunmaktadırlar. Ayrıca gizlilik ilkesiyle de diğer ülkelerle mali bilgilerin paylaşımına yanaşmamaktadırlar. Bu ülkeler “vergi cenneti” olarak adlandırılmaktadırlar. Vergi cennetlerinin sermaye için cazip yatırım olanakları sunması, mali bakımdan zayıf olan gelişmekte olan ülkelere matrah kayıplarına neden olmaktadır. Birçok OECD ülkesi ve OECD üyesi olmayan ülke hareketli sermayeyi çekebilmek amacıyla vergi sistemlerinde avantaj sağlayan hükümlere yer vermektedirler. Yükümlülere vergi avantajı sağlayan tercihli vergi rejimleri, daha çok yatırımları oldukları yerde tutabilmek amacıyla ya da portföy yatırımlarını çekebilmek amacıyla oluşturulmuştur. Tercihli vergi rejimlerinin dayanağı olan hükümlere vergi sistemi içinde rastlanabileceği gibi vergi sisteminin dışındaki bazı düzenlemelerde de rastlanabilmektedir. Bununla birlikte tercihli vergi rejiminin

¹⁵⁸ A.B.Yereli, **Macroeconomic Effects Of Tax Competition In Turkey**, Central or Eastern Europe Online Library,Brüksel,2007 s.47

¹⁵⁹ F.Giray, **Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları** , Akdeniz Üni. İİBF dergi sayı30, Antalya,2005,s.23

kaynağını idari işlemler de oluşturabilmektedir¹⁶⁰. Burada asıl nokta vergi cennetlerinde veya zararlı vergi rejimi uygulayan ülkelerde vergi oranının sıfır veya sıfıra yakın olmasıdır¹⁶¹.

Vergi rekabetinin yararının veya zararının ölçülmesi açıklıkla yapılan bir işlem değildir, çünkü öncelikle vergi sistemleri çok karışıktır ve açık olmama eğilimindedir. Vergi oranlarının yanı sıra verginin kaynağının seçiminde etkili olan birçok faktör vardır: Bunlar, özellikle, kamu harcama kararları ve diğer kaynak seçim faktörleridir. Bir diğer neden kamu harcamalarında verginin karşılığı olarak ne kadar fayda elde ediliyor bunu bilmek zordur. Son olarak vergi politikalarının yanı sıra yürürlükte olan başka devlet politikaları da vardır ve bunlar ayrı bir şekilde vergi rekabetinin etkilerinin açıkça algılanmasını zorlaştırır¹⁶².

Rekabetin yararlı veya zararlı olduğu ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur; Vergi rekabeti sonucunda vergi oranlarının azalması ile vergi tabanı daha geniş hale gelir. Ülkemizde kurumlar vergisi oranının düşürülmesi ile yabancı sermayenin girmesi teşvik edilirken diğer taraftan vergi tabanının genişletilmesi de gözetilmiştir. Şirketler sadece düşük vergili ekonomilere değil, aynı zamanda daha etkin ve daha rahat ekonomilere girmeyi tercih eder. Zaten vergi rekabeti ile birbirleriyle bir yarışa giren ülkeler kamu hizmetlerinin sunumunda da bir rekabet yasarlar ve bunun nihayetinde de ülkelerin kamu hizmetlerinin sunumunda etkinliği artar¹⁶³.

Vergi rekabetinin AB ülkelerinde zararlı olduğu konusunda doğru bilinen üç yanlış vardır; Bunlardan birincisi Batı Avrupa dan doğuya gidildikçe veya diğer bir deyişle gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru gidildikçe kurumlar vergisi oranının düşmesidir. Örneğin Fransa, İtalya ve İngiltere gibi ülkelerde kurumlar vergisi oranı %35-38 arasındayken Macaristan-Polonya gibi ülkelerde %16-19, Litvanya-Letonya

¹⁶⁰ E.Ferhatoğlu Emrah, **Uluslararası Vergi Rekabeti ve Sürükleyici Güçleri**, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, Eskişehir,2006 s: 79-96.

¹⁶¹ R. Gronau **Oecd's "Harmful Tax Competition": A Concept Fades Away**, Osnabrück University, March 15, 2002

¹⁶² T.J.Goodspeed , **Vergi Rekabeti, Fayda Vergileri ve Mali Federalizm**, Ankara,2002 Maliye Dergisi Sayı:139 Çev: Yrd. Doç. Dr İsa Sağbaş

¹⁶³ H.Kılıçaslan, **Avrupa Birliği'nde Vergi Rekabeti ve Türkiye**, İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı, Aralık 2005

gibi ülkelerde ise %15 lere kadar düşmektedir. Ancak burada gözden kaçan bir husus vardır. Kurumlar vergisi olarak tanımlanan verginin genellikle her ülkede değişik kapsam ve tanımı vardır. Ekonomistlerin deyimi 'efektif' yani uygulanabilirlik anlamında bakıldığında bu ülkelerin arasındaki kurumlar vergisinden elde edilen vergi gelirleri arasında çok büyük farklar yoktur. Örneğin %38 kurumlar vergisi uygulayan bir ülke aynı anda bazı büyük şirketlere avantajlar sağlamak için oranı sıfıra kadar çekebilmektedir. Bu da oransal olarak böyle bir varsayımın doğru olması ile birlikte elde edilen kurumlar vergisi sonucunda aslında bu oran düşüklüğünün çok da önemli olmadığını göstermektedir. İkincisi; düşük kurumlar vergisi yüzünden gelişmekte olan yeni Avrupa ülkelerinin yabancı sermayeyi çekmesi, eski ve gelişmiş Avrupa ülkelerinin ise bu oransal rekabet yüzünden sermaye çekme konusunda başarısız olmaları ile ilgilidir. Ancak burada da dikkat edilmesi gereken konu şudur. Yabancı sermayeyi çeken ülkeleri bunu sadece kurumlar vergisi oranlarını düşürdükleri veya diğer vergisel teşvikleri yaptıkları için başarmıyorlar. Bu ülkelerin eğitilmiş ve harcamaya meyilli genç nüfusu, ucuz işgücü gibi avantajları sermaye çekme konusunda daha etkilidirler. Sonuçta yatırım yapmaya karar verenlerin baktıkları bir kriter vergi avantajları ise diğerleri üretimi için yeni pazarlar ve düşük maliyetler gibi nedenlerdir. Üçüncü ve son yanlış AB'nin dürüst olmayan vergi rekabetine müdahale etmesi ve bazı düzenlemeler getirmesidir. Bu şu anlama gelmektedir ki vergi ile ilgili rekabette AB de söz sahibi ülkelerin kendi lehlerine yönelik olarak bazı düzenlemelere yapmaktadır¹⁶⁴.

Ancak bununla birlikte vergi rekabetinin en önemli zararlı etkisi kamu gelirlerinin azalmasıdır. Kamu giderlerinin seviyesi ve kompozisyonu düşük gelirliler aleyhine değişir¹⁶⁵. Ülkemizde dolaylı vergilerin toplam gelir içindeki payının son yıllarda %70 lere kadar çıkması ve dolaysız vergilerin oranının azalması verginin daha çok düşük gelirlilerden toplandığını göstermektedir. Vergi yükünün mobilite özelliği daha az olan emek gibi üretim faktörlerine kayması da zararlı vergi rekabetinin en önemli zararlı etkisidir. Böyle bir ortamda kayıtdışı ekonominin büyümesi ve işsizlik oranının artması beklenir.

¹⁶⁴ K.Barysch **Is Tax Competition Bad?** - Cer Bulletin, ISSUE 37, USA,2004 s.67

¹⁶⁵ A.B.Yereli, **Macroeconomic effects of tax competition in Turkey**, Central or Eastren Europe Online Library,Brüksel, 2997,45

Kurumlar vergisi oranı yüksek ülkelerde kamu harcamasının da fazla olduğunu kanıtlayan çalışmalar da vardır. Buna göre bir ülkede kurumlar vergisi oranı ne kadar yüksek ise o ülkede kamu harcaması da o kadar yüksektir. Dolayısıyla kurumlar vergisinin yüksekliği kamu harcamasının da yükselmesine yol açmaktadır. Burada dikkat çeken nokta kamu harcamalarının seviyesine göre de kurumlar vergisi oranının yüksek olmasıdır. Bununla birlikte son yıllarda ortaya çıkan vergi rekabetinin yan etkisi kamu harcamalarının azalmasıdır¹⁶⁶.

1.4.4.1 Kurumlar Vergisi Oranının Düşürülmesi ve Kamu Bütçesine Etkileri

2008 Ekonomi indeksine göre kurumlar vergisi oranının düşürülmesi ile Türkiye'nin mali anlamdaki özerkliği %77.7 olarak ölçülmüştür.¹⁶⁷ DYY'lerin çekilmesi için diğer ülkelerle rekabet etmek ve yatırımları desteklemek için vergi rekabeti içersinde kurumlar vergisi oranı düşürülerek yurtdışı yatırımlar teşvik edilmiştir. Daha önce ki bölümler de bu konu ile ilgili yıllar içerisinde kurumlar vergisi oranının nasıl düşürüldüğünü göstermiştik. Burada ise bu oran azalışının kamu maliyesi açısından vergi gelirlerinde ne gibi değişikliklere yol açtığını incelemeye çalışacağız.

Çizelge 1.44 Kurumlar Vergisi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

KURUMLAR VERGİSİ/VERGİ GELİRLERİ			
Yıllar	Kurumlar Vergisi	Toplam Vergi Gel.	% Oran
1990	4.637	45.399	10,2
1991	7.063	78.643	8,9
1992	10.078	141.602	7,1
1993	19.132	264.273	7,2
1994	43.976	587.760	7,5
1995	102.801	1.084.350	9,4
1996	189.338	2.244.094	8,4
1997	396.250	4.745.484	8,3
1998	748.382	9.228.596	8,1
1999	1.549.059	14.807.267	10,4
2000	2.356.787	26.503.698	8,9
2001	3.675.665	39.735.928	9,2
2002	5.575.495	59.631.868	9,3
2003	8.645.345	84.316.169	10,2
2004	9.619.339	101.038.904	9,5
2005	13.583.291	131.948.778	10,2
2006	12.447.354	151.271.701	8,2
2007	15.718.209	171.094.564	9,1

¹⁶⁶ GOMES Pedro, POUGET Francois, **Corporate Tax Competition and the Decline of Public Investment**, Europea Central Bank, Working Papers Series N:928 Agust 2008

¹⁶⁷ HOLMES Kim R, FEUNER Edwin J, O'GRADY Mary Anastasia **2008 Index of Economic Freedom**,The Heritage Foundation, s.375

* 2003 yılına kadar program bütçe uygulaması, bu yıldan itibaren ise analitik bütçe uygulamasına geçilmiştir.

* 2006 yılı itibarıyla Konsolide bütçeden Merkezi yönetim bütçesine geçilmiştir.

* Para birimi kolaylık olması amacıyla YTL ye dönüştürülmüştür.

Kaynak: www.bumko.gov.tr (Bütçe Ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü)

<http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFDFD2E3D99D08F44F> E.T:12.02.2009

Yukarıdaki çizelge de görüldüğü gibi kurumlar vergisi oranının toplam vergi gelirleri içerisindeki payı çok büyük değişiklikler göstermemiştir. 2006 yılında kurumlar vergisi oranında 10 puanlık ciddi bir indirim yapılmasına rağmen bir önceki yıla göre kurumlar vergisi oranındaki azalış bu artışın yanında küçük bir miktar olarak kalmıştır. Böylece oran indirimi ile kaybedilen vergi geliri, yeni yatırımlardan elde edilen vergi gelirleriyle karşılanmıştır.

Çizelge 1.45 Kurumlar Vergisi Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı

YILLAR	KURUMLAR 1000 TL	GSMH 1000 TL	ORAN 1000 TL
1990	4.636,90	397.177,50	1,17
1991	7.063,20	634.392,80	1,11
1992	10.077,60	1.103.604,90	0,91
1993	19.131,80	1.997.322,60	0,96
1994	43.975,80	3.887.902,90	1,13
1995	103.241,40	7.854.887,20	1,31
1996	189.337,60	14.978.067,30	1,26
1997	396.237,30	29.393.262,10	1,35
1998	748.383,60	53.518.331,60	1,40
1999	1.549.524,70	78.282.966,80	1,98
2000	2.356.787,00	125.596.128,80	1,88
2001	3.675.665,00	176.483.953,00	2,08
2002	5.575.494,70	275.032.366,00	2,03
2003	8.645.345,40	356.680.888,00	2,42
2004	9.619.359,00	428.932.343,00	2,24
2005	11.401.986,00	486.401.032,30	2,34
2005	13.583.291,00	486.401.032,30	2,79
2006	12.447.354,00	575.783.962,10	2,16
2007	15.718.209,00	646.893.000,00	2,43

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Cizelge_9.xls.htm

Yine GSMH içerisinde kurumlar vergisi oranlarına baktığımız zaman kurumlar vergisi oranlarında yapılan indirimlere rağmen kurumlar vergisi gelirlerinin GSMH içerisindeki paylarında büyük değişiklikler olmamıştır. Hatta özellikle 2001 yılından sonra bu oran gittikçe artmaya başlamıştır.

Kurumlar vergisi vergi türleri arasında dolaysız vergiler grubundadır. Yukarıda dolaylı, dolaysız vergiler kısmında ele aldığımız üzere kurumlar vergisi oranının düşmesi ile toplam vergi gelirleri içindeki dolaysız vergilerin oranı 2006 ve 2007 yıllarında düşüş göstermiştir. Gelişmiş ülkelerde dolaysız vergi miktarı, dolaylı vergi miktarından fazladır. Avrupa Birliği ülkelerindeki toplam vergi yükü içerisinde %35 oranında Dolaylı Vergi ve %65 oranında Dolaysız Vergi olduğunu görülmektedir. Buna karşın bu oran Türkiye’de %70 dolaylı vergi ve %30 oranında da dolaysız vergi olarak gerçekleşmiştir. Bu istatistikî bilgiden hareketle Avrupa Birliği ülkeleri ile aramızda önemli ölçüde bir fark olduğu gözlemlenmektedir¹⁶⁸. Aşağıda ilgili dönemlerde ülkemizdeki dolaylı ve dolaysız vergilerin miktarları ile toplam vergi gelirleri içerisindeki payları gösterilmiştir. Ne yazık ki ülkemiz bu açıdan oldukça kötü bir durumdadır. Bu durum ülkemizdeki adaletsiz vergi dağılımını ve kayıt dışı ekonominin göstergesi olması açısından önemlidir.

Çizelge 1.46 Dolaylı Ve Dolaysız Vergi Miktarları Ve Bunların Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Paylar

YILLAR	VERGİ GELİRLERİ T.	DOLAYSIZ V. (A)	DOLAYLI V. (B)	ORAN A	ORAN B
BAZ	1.000 TL	1.000 TL	1.000 TL	%	%
1990	45.399.534.298	23.656.790.314	21.742.743.984	52,11	47,89
1991	78.642.770.254	41.093.677.371	37.549.092.883	52,25	47,75
1992	141.602.093.850	71.392.139.056	70.209.954.794	50,42	49,58
1993	264.272.936.382	128.324.179.797	135.948.756.585	48,56	51,44
1994(*)	587.760.247.715	283.733.274.009	304.026.973.706	48,27	51,73
1995	1.084.350.504.039	441.787.096.000	642.563.408.039	40,74	59,26
1996	2.244.093.829.920	884.067.428.115	1.360.026.401.805	39,40	60,60
1997	4.745.484.020.950	1.931.968.730.255	2.813.515.290.695	40,71	59,29
1998	9.228.596.187.270	4.302.829.162.253	4.925.767.025.017	46,62	53,38
1999	14.802.279.916.274	6.715.637.982.320	8.086.641.933.954	45,37	54,63
2000	26.503.698.413.260	10.849.961.708.330	15.653.736.704.930	40,94	59,06
2001	39.735.928.149.700	16.058.048.860.090	23.677.879.289.610	40,41	59,59
2002	59.631.867.852.060	20.060.524.607.610	39.571.343.244.450	33,64	66,36
2003	84.316.168.755.700	27.780.137.575.950	56.536.031.179.750	32,95	67,05
2004(**)	101.038.904.000	31.147.157.000	69.891.747.000	30,83	69,17
2005(**)	119.250.807.000	36.589.582.000	82.661.225.000	30,68	69,32
2005(***)	131.948.778.000	43.081.460.000	88.867.318.000	32,65	67,35

¹⁶⁸ M.A.Aktaş, **Vergi İstihdam İlişkisi**, http://www.alomaliye.com/2007/mehmetali_aktas_vergi_istihdamn.htm E.T:10.04.2008

2006(***)	151.271.701.000	47.334.572.000	103.937.129.000	31,29	68,71
2007(***)	171.094.564.000	57.472.183.000	113.622.381.000	33,59	66,41

* Edv, Nav Ve Emtv. Dahil

** Önceki Yıllarla Aynı Baza Getirmek İçin, Rakamlara Red Ve İadeler Dahil Edilmiştir

*** 2006 Ve 2007 Aynı Bazda Duzenlemek İçin Red Ve İadeler Dahil Edilmiştir.

Kaynak: <http://Www.Gib.Gov.Tr/Fileadmin/User Upload/V1/Gbg/Cizelge 2.Xls.Htm>

1.4.4.2 Dünya’da ve Türkiye’de Kurumlar Vergisi

Doğrudan yabancı sermayeyi çekmede kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesinin bu sermayeyi ülkelerine çekmek isteyen ülkeler için bir rekabet unsuru olduğunu yukarıda söylemiştik. Aşağıda OECD ülkelerindeki kurumlar vergisi oranları ve ülkemizin sıralamadaki yerini görebiliriz.

Kurumlar Vergisi’nin 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren % 30’dan % 20’ye düşürülmesiyle Türkiye, OECD ülkeleri arasında kurumlar vergisi oranı en düşük beşinci ülke konumuna gelmiştir. Türkiye, OECD verilerine göre 2005 yılında Kurumlar Vergisi’nde % 30’luk oran ile 13. sırada iken, 2006 yılından itibaren öngörülen % 20’lik vergi oranı ile 13 basamak düşerek yirmi altıncı ülke konumundadır. TİSK tarafından yapılan araştırmaya göre, Türkiye, 2004 verilerinin baz alındığı 2005 yılında 30 OECD ülkesi içinde % 30’luk oranla on üçüncü sırada bulunmaktaydı. Ancak, 2006 yılından itibaren Kurumlar Vergisi’nde 10 puanlık indirim yapıldığı ve diğer OECD ülkelerinin vergi oranlarının sabit kaldığı varsayımı ile yapılan hesaplama göre Türkiye; % 12.5 ile İrlanda, % 16 ile Macaristan, % 18 ile İzlanda ve % 19 ile Slovak Cumhuriyeti’nden sonra Kurumlar Vergisi en düşük ülkeler içinde yer alacak.2005 yılı verilerine göre Kurumlar Vergisi’nde OECD ortalaması % 29.2 seviyesinde bulunurken, mevcut % 30’luk oran ile Türkiye, 13. sırayı İngiltere, Meksika, Danimarka ve Avusturya ile birlikte paylaşıyor¹⁶⁹.

¹⁶⁹ <http://www.tisk.org.tr/duyurular.asp?ayrinti=True&id=1682> (28.12.2007)

Çizelge 1.47 OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranlarının Yıllara Göre Değişimi

Ülkeler	K.V. Oranı 2000	K.V.Oranı 2005	2005 sıra	2006 sıra	İndirim Yüzdesi
ABD (1)	39,4	39,3	1	1	0,1
JAPONYA (2)	40,9	39	2	2	1,9
ALMANYA	52	38,9	3	3	13,1
KANADA	44,6	36,1	4	4	8,5
İSPANYA	35	35	5	5	0
YUNANİSTAN	40	35	5	6	5
FRANSA	37,8	35	7	7	2,8
BELÇİKA	40,2	34	8	8	6,2
Y.ZELANDA	33	33	9	9	0
İTALYA	37	33	9	10	4
HOLLANDA	35	31,5	11	11	3,5
LÜKSEMBURG	37,5	30,4	12	12	7,1
İNGİLTERE (1)	30	30	13	13	0
TÜRKİYE	33	30	13	26	3
MEKSİKA	35	30	13	13	5
DANİMARKA	32	30	13	13	2
AVUSTRALYA	34	30	13	13	4
İSVEÇ (1)	28	28	18	17	0
POLONYA	30	28	18	17	2
NORVEÇ	28	28	18	17	0
PORTEKİZ	35,2	27,5	21	20	7,7
KORE	30,8	27,5	21	20	3,3
FİNLANDIYA	29	26	23	22	3
ÇEK CUM.	31	26	23	22	5
AVUSTURYA	34	25	25	24	9
İSVİÇRE	24,9	24,1	26	25	0,8
SLOVAK CUM.	29	19	27	27	10
İZLANDA	30	18	28	28	12
MACARİSTAN	18	16	29	29	2
İRLANDA	24	12,5	30	30	11,5
OECD ORT.	33,6	29,2			4,4

Kaynak:www.oecd.org.tr

1.4.5. Yüksek Faiz- Düşük Kur ve Kamu Borçları

Türkiye’de Merkez Bankasının enflasyonu düşürmek için faiz oranlarını yüksek tuttuğu bir gerçektir. Faizlerin yükselmesi, gelişmiş ülkelerde yatırımları caydırma ve taksitli satışların cazibesini azaltma yoluyla ekonomiyi yavaşlatır, yani soğutur. Soğuyan ekonomide fiyat artışı yapmak zorlaşır, enflasyon düşer. Aynı yöntem, sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir ortamda, gelişmekte olan ülkelerde uygulanırsa, faizler yükselince ülkeye dışarıdan para akar. Ancak bu yöntemin 2 önemli dezavantajı vardır. Bunlardan birincisi, ucuz dövizin cari işlem açıklarını büyütmesidir. Diğeri de kamunun

ödediği reel faizlerin yükselmesi dolayısıyla bütçe açıklarının artmasıdır. Bütçe açığını kapamak için "faiz dışı fazla" yani "faiz ödemeleri öncesi bütçe fazlası" vermek şart olur¹⁷⁰.

Yüksek faiz-düşük kur bir politikamıdır yoksa bir zorunluluk mudur? Yüksek faiz-düşük kur olgusunun bir politika değil ancak ülke ekonomisinin özellikleri dolayısıyla şartlar gereği oluştuğunu kabul eden görüşler vardır. Faiz oranlarının yüksek olmasında o ülkedeki kamu maliyesi göstergelerinin kötü olması önemli bir etkidir. Parasını o ülkeye getiren yatırımcı için kötü şartlara sahip bir ekonomide yatırım yapmanın belli bir riski olduğu için bu tür ülkeler normal bir faiz oranının yanında bu risk payını da hesaplayarak daha yüksek bir faiz oranı belirlerler. Kamu borcunun yüksek düzeyde olduğu bir ekonomide, hele de bu borç kısa vadeli ise, faizler genel düzeyini belirleyen temel unsur maliye politikasıdır. Maliye politikasının ne kadar disiplin altında olduğuna inanılırsa piyasalarda, iflas olasılığı o kadar azalır ve reel faizler o kadar düşük olur. Çünkü faizin risk kısmı düşer; böylece riskli faiz risksiz faize yaklaşır¹⁷¹.

Ülkemizde döviz kuru ile faiz oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmaması ile ilgili yapılan bir çalışmada¹⁷² Ocak 1990-Temmuz 2005 dönemine ait aylık gözlemlerle yapılan analizlerde döviz kuru ile kısa vadeli faiz oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Sadece dalgalı kur dönemi ele alınıp Mart 2001-Temmuz 2005 dönemi için analizler yapıldığında ise döviz kuru ile faiz oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü fakat zayıf bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuçlar Merkez Bankası'nın kısa vadeli faiz oranlarını düşürmesinin döviz kurlarında yükselişe yol açmayabileceği anlamına gelmektedir. Tam tersine faiz oranlarındaki düşüş döviz kurunun da düşmesi sonucunu verebilecektir.

IMF, "Türkiye'deki yüksek reel faiz oranları üzerine perspektifler" başlıklı raporunda bu konuya değinmiştir. Rapora göre Türkiye, 2004–2007 dönemindeki ortalama reel faiz sıralamasında yaklaşık % 10–11 aralığındaki reel faiz oranı ile en

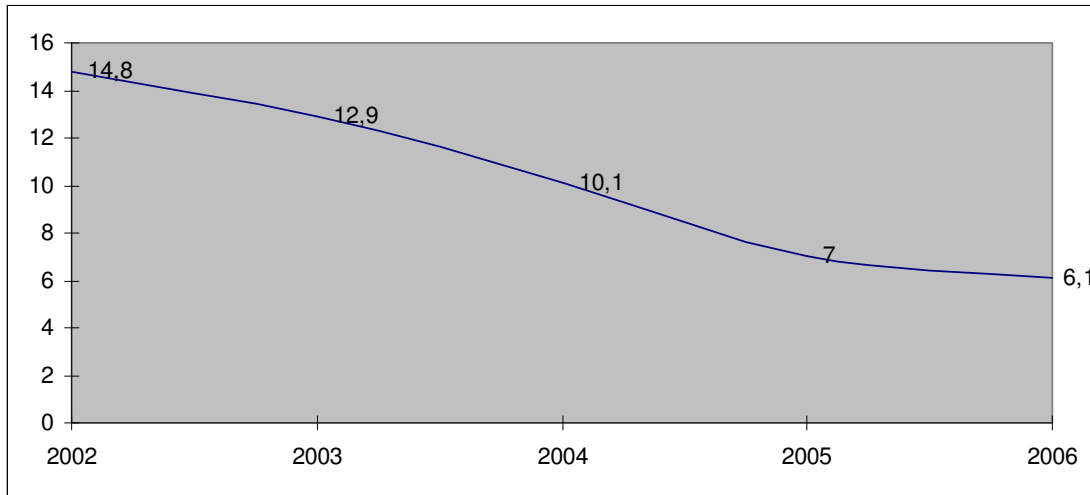
¹⁷⁰ E.Cansen, **Enflasyon Korkusu** www.hurriyet.com.tr E.T:23.06.2008

¹⁷¹ F.Özatay, **Yüksek faiz, düşük kur: Böyle bir politika uygulandı mı gerçekten?** 20 Nisan 2007 / Dünya Gazetesi

¹⁷² O.Karaca, **Türkiye'de Faiz Oranı İle Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Faizlerin Düşürülmesi Kurları Yükseltir Mi?**, , Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 2005

yüksek ikinci ülke konumunda bulunuyor. Birinci sırada % 10-12'lik faiz oranı ile Brezilya bulunuyor. Türkiye'yi ise % 2-4 aralığı ile Romanya, İsrail, Polonya, Macaristan, Güney Afrika takip ederken Kore, İngiltere, Kanada, ABD, Tayland, Euro Bölgesi, Slovak Cumhuriyeti, Malezya ve Arjantin'de ise % 0-2 aralığında yer alıyor. Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya ve Bulgaristan'da ise eksi % 4'ler seviyesinde yer alıyor¹⁷³. Bunun yanında belki de gözden kaçan en önemli nokta yüksek faiz sonucunda oluşan sarmalı kırmak için devletin ülkenin önemli yatırım ve kuruluşlarını yabancılara satmasıdır. Zaten ülkemize gelen DYS 'ların da geliş biçimi ve sektörel dağılımına bakıldığında sıfırdan yatırımlardan ziyade daha çok finans sektörüne yönelik satın alma ve birleşmelerin olduğu görülmüştür.

Şekil 1.19 Faiz Harcamaları/GSYH (%)

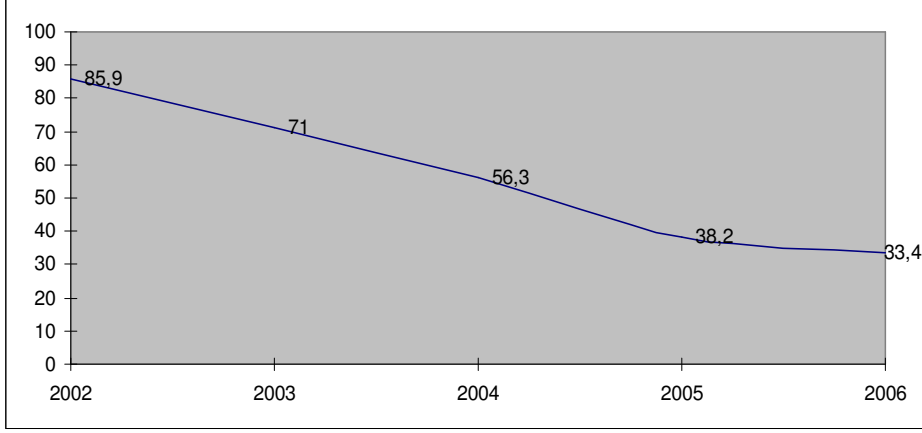

Kaynak: www.tcmb.gov.tr, Finansal İstikrar Raporu, Ankara 2007, s.9

Şekil 1.19 de faiz harcamalarının GSYH'ya oranı gösterilmiştir. Her ne kadar yüksek faiz politikası uygulanmış olsa da büyüme sonucu artan GSYH içerisinde yapılan faiz harcamalarının payı düşmüştür. Bu şekilde faiz harcamaları şekil 1.20 de gösterildiği üzere bu süreçte artış göstermiş olsa da büyüme sonucu elde edilen GSYH daha büyük bir artış gösterdiği için oransal olarak faiz harcamalarının düştüğünü görebiliriz.

¹⁷³ http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=109529&KTG_KOD=13

Şekil 1.20 Faiz Harcamaları/Vergi Gelirleri (%)

Kaynak: www.tcmb.gov.tr, Finansal İstikrar Raporu, Ankara 2007, s.9

Aynı şekilde toplanan vergi gelirleri içerisinde faiz harcamaları için ödenen miktarında 2002–2006 yılları arasında sürekli bir düşüş içerisinde olduğu gözlenmektedir. Bunun birinci sebebi büyüme ile birlikte artan vergi gelirleri, ikincisi ise büyümenin finansmanının faiz giderine yol açacak borçlanma ile değil faizsiz bir finans yöntemi de sayılabilecek DYS girişleri ile yapılmasıdır. Faiz harcamalarının - yüksek faiz politikası- uygulanırken yukarıdaki iki grafikte de azalan bir seyir izlemesi bu dönemdeki DYS girişlerinin miktarı konusunda bize ipucu vermektedir.

Görüldüğü gibi yüksek faizin DYS çekmede şimdiye kadar olumlu sonuçlar verdiği görülmektedir. Büyüme rakamları ve sermayenin marjinal verimliliğinin düşük olduğu Türkiye ve benzer ülkelerde yüksek faizin negatif etkileri vardır. Bunun yanında yine Türkiye gibi gelişen ülkelerde risk payının yüksek tutulmasında ve kredibilitenin sağlanmasında faizlerin yüksek olması pozitif etkilidir¹⁷⁴. Yukarıda son dönemde ülkemize giren DYS'lerin durumu göz önüne alındığında bu pozitif etki kendiliğinden görünmektedir.

¹⁷⁴ K.Prakash, **Perspectives on High Real Interest Rates in Turkey**, European Department International Monetary Fund August 2008

1.4.5.1 Yüksek Faiz - Düşük Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi

Dış ticaret dengesinin döviz kuru değişimlerinden etkilendiği bilinen bir gerçektir. Çünkü döviz kurunun artmasıyla ithalat pahalılaşır, ihracat ise ev sahibi ülke açısından avantajlı duruma gelir. Ülkemizde döviz kurunun düşmesi ihracatımızı olumsuz yönde etkileyerek dış ticaret açığını ve dolayısıyla cari açığımızı büyütüştür.

Türkiye adına yapılan bazı çalışmalarda; Dış ticaret ile reel döviz kurundan ne ihracata ne de ithalata doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamazken, ihracat ve ithalattan reel döviz kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar reel döviz kurunun dış ticaret dengesini sağlamada etkin bir şekilde kullanılamayacağını göstermektedir¹⁷⁵. Bunun yanında diğer bir çalışmada reel döviz kuru ile dış ticaret dengesi arasında geri beslemeye sahip bir nedensellik ilişkisi olduğuna işaret etmektedir. TL'deki reel değerlenme dış ticaret açığını tüketim ve sermaye malları dış ticaret dengelerini bozmak suretiyle arttırmaktadır. Aynı zamanda, sermaye malları dış ticaret dengesinde meydana gelen bozulmalar da dış ticaret açığını arttırarak TL'nin reel değer kaybına uğramasına yol açmaktadır. TL'nin reel değer kaybına uğraması, sermaye malları dış ticaret açığını azaltmak suretiyle dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemektedir. Ancak, sermaye malları dış ticaretindeki açığın azalması ekonomik büyümenin de azalması anlamına gelmektedir. Daha açık bir ifadeyle, dış ticaret açığını küçültmenin yolu kısa dönemde ekonomik büyüme hedeflerinden vazgeçmekten geçmektedir¹⁷⁶.

Ancak burada dikkatimizi çeken başka bir nokta ise döviz kuru değişimlerinden daha çok ihracatın etkilendiğidir. Ülkemizin ihracat yapısı ara malı ithalatına dayalı olarak geliştiği için ithalat döviz kurunun düşük olduğu seviyelerde de belli bir düzeyin altına zaten düşmemektedir. 2000- 2006 yılları arasında ithalatın sadece % 9 ile %12 lik kısmı tüketim harcamasına gitmiştir geri kalan kısım ise sermaye ve ara malı ithalatına harcanmıştır¹⁷⁷. İthalatın deseni göstermektedir ki ihraç ürünlerimizin önemli bir kısmı sermaye ve ara malı ithalatına dayalı bir üretim şeklindedir. Döviz kurunun yüksek veya

¹⁷⁵ E.Gül, A.Ekinci, **Türkiye'de Reel Döviz Kuru İle İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1990 – 2006**, Dumlupınar Üni. Sosyal Bilimler Dergisi sayı:16 Aralık 2006

¹⁷⁶ R.Yamak,A.Korkmaz,, **Reel Döviz Kuru Ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi**, Ekonometri ve İstatistik Sayı:2 2005- 11-29

¹⁷⁷ Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **Aylık Göstergeler**, Aralık 2008

düşük olması ülkemizin ithalat desenini çok fazla etkilememektedir çünkü yatırımların yapılması ve üretimin devamı için ithalat yapılması zorunludur. Dolayısıyla döviz kurunun etkilediği birinci alan ihracattır diyebiliriz. Yani döviz kurunun düşük olması dış ticaret dengesinde ihracat kalemi açısından negatif bir etkiye sahiptir. Bu da dış ticaret dengemizin açık vermesinin en önemli sebeplerinden biridir.

Ülkemizdeki yüksek faiz- düşük kur olgusunun bir politika değil ekonomik bir zorunluluk olduğunu düşünen uzmanlar imkânsız üçleme hipotezini ortaya sürmektedirler. İmkânsız üçleme bir ekonomide sermaye hareketliliği, sabit döviz kuru ve özerk para politikasının bir arada olamayacağı öngörür¹⁷⁸. Bu hipotez bir ekonominin aynı anda hem finansal serbestiyi, hem bağımsız bir para politikasını, hem de kurda istikrarı hedefleyemeyeceğini söyler. Bu üç hedeften en az bir tanesi bırakılmalıdır. Diğer bir deyişle hem dışa açık, hem bağımsız para politikası uygulayıcısı, (mesela enflasyon hedeflemesi yapan), hem de kurda istikrarı sağlayacak bir politikalar demeti imkânsızdır. Eğer, dışa açıklık şartını bir an için kenara bırakırsak; kur rejimi tercihi, doğrudan doğruya bağımsız bir para politikası mı yoksa kurda istikrar mı daha önemlidir sorusu haline gelir. Bu noktada da ekonominin öznel koşulları devreye girer¹⁷⁹. Burada kur rejimi tercihi ile ilgili olarak da Stanley Fischer'in kur rejimleri ile ilgili 'iki kutuplu görüş' tezini göz önüne almak doğru olacaktır. Bu yaklaşıma göre; Sermaye hareketlerine açık ülkelerde i) eğer sabit kur sistemleri gerçekten çok katı değillerse, sürdürülebilir değillerdir, ii) esnek kur sistemlerinin birçok değişik şekli vardır ve iii) ülkelerin çoğunda, uygulanan politikalar döviz kuru hareketlerine ilgisiz kalamazlar¹⁸⁰. Bununla birlikte imkânsız üçleme hipotezinin kurucusu Frankel'e göre de, kur rejimi seçilirken göz önüne alınacak iki unsur vardır. Bunlardan bir tanesi her ekonominin üretim çeşitliliği, nominal milli gelirinin büyüklüğü ve coğrafi konumu gibi öznel koşullardır¹⁸¹.

¹⁷⁸ R.Pandey, **The Impossible Trinity: Robert Mundell's Path Breaking Contribution In The Field Of Economy**, India, 2006, National Law University

¹⁷⁹ E.A. İnan, **Kur Rejimi Tercihi ve Türkiye**, Ankara, 2002, Türkiye Bankacılar Birliği Dergisi Sayı 13 s.34

¹⁸⁰ S.Fischer, **Exchange Rate Regimes: Is the Bipolar View Correct?**

<http://www.imf.org/external/np/speeches/2001/010601a.pdf> E.T:14.02.2008

¹⁸¹ J.Frankel, **Globalization and 3 Trinitities: Currencies, Conditionality, and Climate**, USA, 2005 Harvard University s.15

Yüksek faiz düşük kur politikasının en önemli yan etkilerinden bir tanesi, düşük maliyeti nedeniyle döviz cinsinden borçlanmak olarak karşımıza çıkmaktadır. 2006 sonu itibariyle reel sektörün döviz cinsi borcu 72.6 Milyar USD düzeyine çıktığı tahmin edilmektedir. Finansal kesimin yurtdışından döviz borçlanarak YTL cinsinden kredi vermesi diğer en önemli zararlı etkilerden biridir. Zira kur yükselişlerinde önemli bedeller ödemek durumunda kalabileceklerdir. Finansal kesimin 2006 sonu döviz borcu 48.6 Milyar USD düzeyinde bulunmaktadır. Özel kesimin toplam döviz borcu da böylece 2006 sonu itibariyle 121.2 Milyar USD olmaktadır. Diğer önemli bir etki yukarıda da değindiğimiz üzere ithalata dayalı ihracat yapmayan ihracatçıların gelirlerinin düşük kur yüzünden düşmesidir¹⁸².

1.4.6. Kar Transferleri

Yarattığı istihdam ve getirdiği teknolojik yenilikler dışında faizsiz bir finans kaynağı olma özelliği ile DYS'ler bugün modern ekonomilerin en önem verdikleri konuların başında gelir. Bunun yanında DYS'lerin teşvikleri için ortaya çıkan maliyetleri ile birlikte ülkeye giren DYS'ler yaptıkları yatırımların karlarını belki ilk dönemlerde değil ama daha sonraki dönemlerde elde edip kendi ülkesinde veya başka bir ülkede yeniden yatırım yapmak üzere alıp götürmek isterler. Bu DYS sahibinin son derece doğal ve kanuni hakkıdır. Ancak bu kar çıkışları ülkeden döviz çıkması anlamına gelmektedir ki bunun ödemeler dengesi bozucu etkileri söz konusudur.

Çizelge 1.48 Faiz ödemeleri*

Yıllar	Milyar usd
1990-2000	3,7
2000-2005	4,7
2005	5,04
2006	6,3
2007	7,5

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verileri kullanılarak tarafımızdan oluşturuldu

¹⁸² H.M.Eken, 'Yüksek Faiz Düşük Kur Politikası', <http://www.lingusconsult.com/yuksek-faiz.pdf>
E.T:12.04.2008

Çizelge 1.49 Kar transferleri*

Yıllar	Milyon usd
2001	52
2002	-108
2003	-440
2004	-800
2005	-850
2006	-1.000
2007	-2.085

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verileri kullanılarak tarafımızdan oluşturuldu

Görüldüğü gibi kar transferlerinde ve faiz ödemelerinde giderek artan bir trend varken faiz giderleri rakamları kar transferlerine oranla oldukça yüksek seyretmektedir. 2000–2007 yılları arasında portföy yatırımlarından yabancıların elde ettikleri faiz toplamı yaklaşık 26,26 Milyar USD iken aynı dönemde kar transferleri yaklaşık 5.1 Milyar USD olmuştur.

Çizelge 1.50 Kar transferleri rakamları ve DYY içindeki oranları

Yıllar	Kar trans.	Net DYY*	K.T./ Net DYY %
1990	161	686	23,47
1991	158	810	19,51
1992	155	844	18,36
1993	253	636	39,78
1994	112	608	18,42
1995	312	885	35,25
1996	207	729	28,40
1997	203	805	25,22
1998	328	940	34,89
1999	313	783	39,97
2000	279	982	28,41
2001	309	3.352	9,22
2002	401	617	64,99
2003	643	734	87,60
2004	1.069	1.191	89,76
2005	1.053	8.135	12,94
2006	1.187	17.052	6,96
Veriler milyon usd			
* Gayrimenkul hariç DDY			

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verileri kullanılarak tarafımızdan oluşturuldu

Kar transferleri ile ilgili yukarıdaki çizelgeden de görüleceği gibi transfer miktarları ara yıllarda azalışlar göstermekle beraber yıllar boyunca genellikle artmıştır. Özellikle 2004–2006 yılları arasında transfer edilen kar miktarları 2001 yılı haricinde

ülkemize giren DYS miktarlarından bile fazladır. Bunun en büyük sebebi son yıllarda ülkemize giren DYS miktarlarının müthiş bir artış göstermesidir. Zaten oransal olarak bakıldığı zaman 2005 ve 2006 yıllarında çok büyük transfer rakamları olmasına rağmen bunların ülkemize giren DYS miktarları içerisindeki oranları diğer yıllardakine göre alt seviyelerde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla burada bir hacim büyümesi ve buna bağlı olarak da transfer rakamlarının da bu hacim artışından etkilendiğini görüyoruz.

Yine bu çizelgede gözümüze çarpan önemli bir nokta ise özellikle kriz dönemlerinde yabancıların ülkeden sermayelerini hızlı bir şekilde çektikleridir. Örneğin 2003 ve 2004 yıllarında ülkeye giren sermaye tutarlarının % 90'lık kısmı kar transferi şeklinde dışarı çıkmıştır. Bu da kriz anlarında var olan krizin derinleşmesine sebep olmaktadır.

Çizelge 1.51 Kar Transferleri/Cari İşlemler Açığı

Yıllar	Cari Açık	Kar Trans.	Oran %
1990	-2625	161	-6,1
1991	250	158	63,2
1992	-974	155	-15,9
1993	-6433	253	-3,9
1994	2631	112	4,3
1995	-2339	312	-13,3
1996	-2437	207	-8,5
1997	-2638	203	-7,7
1998	2000	328	16,4
1999	-925	313	-33,8
2000	-9920	279	-2,8
2001	3760	309	8,2
2002	-626	401	-64,1
2003	-7515	643	-8,6
2004	-14431	1069	-7,4
2005	-22137	1053	-4,8
2006	-31893	1187	-3,7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verileri kullanılarak tarafımızdan oluşturuldu

Yine yukarıdaki çizelgede kar transferlerinin cari açık üzerindeki direk etkisi gösterilmektedir. Her ne kadar kar transferleri son yıllarda artmışsa da cari açık o kadar hızlı artmıştır ki oransal olarak bakıldığında kar transferlerinin cari açık içindeki payı düşmüştür.

Bu verilerden yola çıkarak ülkemiz açısından borç parayla büyümeyi seçmek yerine DYS yatırımlarını teşvik ederek –kar transferi gibi negatif bir etkiyi de kabul

ederek- bu yatırımları ülkemize çekmeye çalışmamız gerektiği ortadadır. Bununla birlikte DYS'nın geliş biçimi, sektörel ve bölgesel seçimi konularına çok büyük önem verilmelidir. Çünkü ülkemizde büyüme temelli bir cari açıktan bahsetsek de genel olarak bizde bu kaynaklar yatırıma değil tüketime gitmektedir.

Yurtdışına ödenen faiz ve kar transferlerini döviz gelirleriyle dengelemediğimiz takdirde, bunun bir süre sonra problem çıkaracağı kesindir. Çünkü Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olması itibarıyla sürekli kaynağa ihtiyacımız vardır. Bu ihtiyacı karşılamak yerine bir de sürekli olarak yurtdışına ödeme yapıldığı takdirde 2001 yılında yaşanan krizin benzeri krizleri tekrar yaşaması kaçınılmazdır. Borç alıp faizini ödememek, yabancı sermayeyi çekip kar transferine ise izin vermemek gibi bir seçenek mümkün değildir. Gelen yabancı sermayedar, haklı olarak elde ettiği kazancını kendi yaşadığı ülkeye götürmek isteyecek, borç veren alacaklı ise borcunun faiz ve anaparasını vadesi geldiğinde tahsil edecektir. Bu dünya ekonomisine eklenen her ülkenin kabul ettiği bir durum olduğu gibi Türkiyenin'de kabul edeceği bir durumdur. Bunun için yapılması gereken özellikle DYS yatırımlarının yatırım desenini ülkeye döviz girdisi sağlayacak sektörler yönlendirmektir. Daha önceki bölümlerde verdiğimiz bilgilerde Türkiye'ye gelen DYS'nin daha çok mali-finans sektörde alanlara geldiğini göstermiştik. Her ne kadar bu şekilde sektörel bir seçim tüm dünyada geçerli bir ekonomik konjonktürden beslense de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından uzun vade de getirisinden ziyade götürüsü olan sektörlerdir. Bu şekilde Türkiye'deki DYS kısa vadede ülkeye para girdiğinde bize avantaj sağlayacak ancak uzun vadede elde ettikleri yüksek karları dışarı çıkarmaya başladığında bize zarar verecektir. Bu ise ancak daha önce de bahsettiğimiz gibi DYS yatırımlarının yatırım desenini değiştirmekle olacaktır. Bunun için istihdam yaratan, ihracata yönelik, AR-GE'ye önem veren yatırımların çekilmesi için hükümetlerin yatırım stratejileri oluşturması gerekmektedir.

1.4.7. DYS ve Cari Denge İlişkisi

DYS'lerin bir ülkeye yatırım yapma aşamasında göz önüne aldıkları ekonomik kriterlerinden en önemlilerinden biri de o ülkenin cari dengesidir. DYS'lerin ekonomik olarak karlı gördükleri ülkelere gitmesinin yanında risksiz ekonomileri seçtikleri de bir

gerçektir. Aşağıdaki iki çizelgede çizelge 1.52ve 1.53 seçilmiş ülkelerin 2000–2006 yılları arasındaki DYY giriş tutarları ile çizelge 1.52, aynı dönemdeki cari denge oranları çizelge 1.53 karşılaştırılmıştır.

Buna göre özellikle pasifik ülkeleri gibi doğrudan sermaye girişinin üst düzeylerde gerçekleştiği ülkelerde cari dengenin fazla verdiği görülmektedir. Aynı şekilde Brezilya gibi gelişmekte olan diğer kıta ülkesinde de cari dengenin açık olduğu dönemler olduğu gibi, özellikle son yıllarda cari fazla verdiği görülmektedir. Her ne kadar bu seyir doğrudan yabancı sermayenin seyri ile pozitif yönlü bir seyir izlemişse de burada diğer ekonomik faaliyetleri göz önüne aldığımızda tek başına cari denge/DYS ilişkisinden bahsedilemez. Ülkemizin de içinde bulunduğu Avrupa grubuna baktığımızda Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerle hemen hemen aynı cari denge/DYS ilişkisine sahip olduğumuz gözlenmektedir. Bu grupta en fazla cari açığa sahip ülkenin Türkiye olduğu da açıkça görülmektedir.

Ancak dikkat etmemiz gereken nokta pasifik ülkelerinin büyüme hızları ve DYS girişleri göz önüne alındığında cari denge/DYS ilişkisinde kıstas olarak almamız gereken grup olduğudur. Dolayısıyla DYS çekmede önemli bir kıstasında ülkelerin cari fazla veya en azından dengeye yakın bir açık vermesi olduğunu söyleyebiliriz.

Kısa dönemde DYS çekmede cari açığın belki bir önemi olmayabilir ancak diğer ekonomik şartları da göz önüne alarak diyebiliriz ki, DYS girişlerinin uzun dönemde sürekliliğinin sağlanması için cari dengenin dengede tutulması ekonominin sağlamlığını göstermesi açısından önemlidir. Bunun yapılabilmesi ise ülkenin büyüme modeli ile ve gelen bu yatırımların sektörel dağılımı ile yakından ilişkilidir.

Çizelge 1.52 Seçilmiş Ülkelere Göre DYY girişleri

Doğrudan Yatırımlar Girişi							
Yıl/Milyon usd	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Çek Cum.	4.986	5.641	8.483	2.101	4.974	11.658	5.957
Polonya	9.343	5.714	4.131	4.589	12.890	9.602	13.922
İrlanda	25.779	9.651	29.324	22.781	-10.608	-31.132	12.811
Macaristan	2.764	3.936	2.994	2.137	4.506	7.619	6.098
Çin	40.715	46.878	52.743	53.505	60.630	72.406	69.468
Malezya	3.788	554	3.203	2.473	4.624	3.965	6.060
Endonezya	-4.550	-2.978	145	-597	1.896	8.337	5.556
Güney Kore	9.002	4.130	3.395	4.384	8.980	7.050	4.950
Brezilya	32.779	22.457	16.590	10.144	18.146	15.066	18.782
Türkiye	982	3.352	1.137	1.752	2.883	9.803	20.120

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü

Çizelge 1.53 Seçilmiş ülkelerde Cari İşlemler Dengesi/GSMH

Cari İşlemler Dengesi/GSMH							
Çek Cum.	-4,85	-5,47	-5,93	-6,62	-5,62	-1,71	-3,29
Polonya	-5,83	-2,82	-2,53	-2,12	-4,22	-1,68	-2,34
İrlanda	-0,36	-0,65	-1,00	0,00	-0,59	-3,54	-4,14
Macaristan	-0,36	-0,65	-1,00	0,00	-0,59	-3,54	-4,14
Çin	1,73	1,33	2,46	2,81	3,56	7,16	9,51
Malezya	10,26	8,97	9,05	13,47	13,28	16,06	...
Endonezya	4,45	5,18	4,36	4,03	3,55	0,64	0,10
Güney Kore	2,40	1,67	0,99	1,96	4,13	1,90	0,69
Brezilya	-3,87	-4,36	-1,56	0,78	1,81	1,66	1,28
Türkiye	-4,88	2,35	-0,83	-3,37	-5,17	-6,23	-7,92

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü

1.5. Transfer Fiyatlandırması ve DYY

“Globalizasyon süreci, mobil sermayenin daha az vergi ödeyeceği, bir başka ifadeyle vergi sonrası karın maksimum olacağı yerlere çok hızlı bir biçimde hareket etmesine olanak sağlamaktadır. Bu sürece uyum gösteren ülkeler anılan sermayeyi kendilerine çekmek için vergi politikalarını gözden geçirmekte ve vergi oranlarını indirmek yoluna gitmektedirler. Dolayısıyla, küreselleşme ülkelerin vergileme kapasitelerinin ve vergi yüklerinin dağılımının değişmesine önemli etkiler yapmaktadır. Transfer fiyatlandırması (transfer pricing); bir ticari işletmenin kendi bölümleri ya da

kolları arasındaki mal ve hizmet satışlarında uyguladığı fiyat olarak tanımlanabilir¹⁸³. “Çok uluslu işletmelerin çeşitli ülkelerde faaliyetlerinden kaynaklanan mal ve hizmet transferlerindeki fiyatlar birden fazla ülkenin milli gelirini ve vergi gelirini yakından ilgilendirmektedir. Uluslararası şirket açısından bu noktada transfer fiyatlandırması, piyasada karar almasını kolaylaştıran bir unsur olarak görülmektedir. Örneğin, uluslararası bir şirket, yüksek vergi oranının olduğu bir ülkedeki bağlı şirketine yüksek fiyatla mal satarak ya da düşük fiyatla mal alarak bu firmanın vergilendirilebilir karını (ya da ödeyeceği vergiyi) düşürebilir. Dünya ticaretinin %60’ından fazlasının çok uluslu şirketler arasında gerçekleşmesi transfer fiyatlandırmasının önemini çok daha açık hale getirmektedir¹⁸⁴.

1.5.1. Transfer Fiyatlandırmasının Sebepleri

Çok uluslu şirketler performans denetimi, yabancı ülkelerde bulunan şubelerindeki nakit akışının denetlenmesi, kur risklerinin minimize edilmesi, enflasyon riskinin azaltılması, maliyetlerle gelirlerin gerçek durumlarının yansıtılabilmesi ve global vergi yükünün planlanması gibi bir çok amacın gerçekleştirilmesinde uluslararası transfer fiyatlamasından yararlanmaktadırlar. Uluslararası ticaretin yerli para yerine döviz ile gerçekleştirilmesi sonucunda, özellikle kurların çok değişken olduğu durumlarda kur kazanç ya da kayıpları oluşabilmektedir. “Uluslararası transfer fiyatlamasıyla söz konusu kayıpların azaltılması ya da döviz kurlarındaki dalgalanmalar sayesinde başka ülkedeki bağlantılı olunan şirkete gönderilebilmesi veya global karın zayıf paradan kurtarılabilmesi mümkün olabilmektedir. Bunları gerçekleştirebilmek amacıyla şirket merkezi ile bağlı şirketler arasında gerçekleştirilen ödemelerdeki para birimi, ödeme periyotları ve malların dağıtım zamanları muhtemel kur dalgalanmalarına göre ayarlanabilmektedir. Ancak yapılan genel değerlemelerin sonucunda transfer fiyatlandırmasındaki genel amacın vergi yükünden kurtulmak olduğu söylenebilir¹⁸⁵.”

¹⁸³ T.Kapusuzoğlu, **Vergisel Yönden Transfer Fiyatlandırması**, Oluş Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.3

¹⁸⁴ M.Aktaş, **Uluslararası Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Mevzuatında Uygulanma Olanakları**, Yaklaşım Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.25

¹⁸⁵ M.Çak, ‘**Uluslar arası Vergi Rekabeti Transfer Fiyatlandırması ve Vergilendirme**’, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008

1.5.2. OECD'nin Transfer Fiyatlandırması İçin Yaptığı Çalışmalar

OECD transfer fiyatlandırması ile ilgili olarak çeşitli tarihlerde ve çok sayıda rapor ve rehber yayımlamıştır. OECD'nin transfer fiyatlandırması konusunda ilk çalışması, 1977 yılında gerçekleştirdiği “OECD Vergi Anlaşma Modeli” dir¹⁸⁶. 1979 yılında OECD Mali İşler Komitesi bütün ülkeler tarafından kullanılabilir ilk uluslararası rehberi yayınlamıştır. Komite daha sonra 1984 yılında “Three Taxation Issues” ve 1987 yılında “Thin capitalization Rules” olmak üzere, transfer fiyatlandırması bağlamında özellikli konularda iki rapor daha yayınlamıştır. 1995 yılında, 1979 yılında yayınlanan rehber “ÇUŞ’ lar Ve Vergi İdareleri İçin Transfer Fiyatlandırması Rehberi” (Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administration) adıyla yeniden basılmıştır. 1999 yılında ise bir takım ilaveler yapılarak güncelleştirilmiştir. Bu yayınlanan rehberin üye ülkeler açısından bağlayıcılığı yoktur. Ancak ülkelerin bu konuda yapmış oldukları herhangi bir çalışma olmadığı için bu rehberler baz alınmaktadır.¹⁸⁷

OECD düzenlemelerinin, Türkiye tarafından örnek alınması nedeniyle Türkiye için de önemli bir yere sahiptir. Transfer fiyatlandırması konusunda temel esaslar, OECD'nin yukarıda belirtilen ve her yıl gözden geçirilerek revize edilen “ÇUŞ’ lar ve Vergi İdareleri İçin Transfer Fiyatlandırması Rehberi” de yer almaktadır¹⁸⁸.

1.5.3. OECD' nin Transfer Fiyatlandırması Yöntemleri

Şirketler, transfer fiyatlandırması nedeniyle herhangi bir cezai müeyyideye maruz kalmamak için, transfer fiyatını belirlerken emsallere uygunluk ilkesine bağlı kalmak zorundadırlar. Çünkü transfer fiyatlandırmasında baz alınan temel kriter emsal bedele uygunluk kriteridir. Diğer bir deyişle, ilişki kişilerle yapılan işlemler emsallere uygunluk ilkesine aykırı olmamalıdır.¹⁸⁹

¹⁸⁶ İ.Organ, M.Çelik, ‘İşletmelerde Vergisel Bir Planlama Unsuru: Transfer Fiyatlandırması’, Vergi Dünyası, Sayı:301, (Eylül 2006), s.137

¹⁸⁷ İ.Organ, M.Çelik, ‘İşletmelerde Vergisel Bir Planlama Unsuru: Transfer Fiyatlandırması’, Vergi Dünyası, Sayı:301, (Eylül 2006), s.137

¹⁸⁸ M.Doğruyol, **Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu Kapsamında Transfer Fiyatlandırması**, Marmara üni. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008

¹⁸⁹ Ş.Erdikler, **Transfer Fiyatlandırması ve Kavramları**, Referans Gazetesi, 06.02.2007

Transfer fiyatlandırmasında emsal bedel, ilişkili kişilerle yapılan mal veya hizmet alım ya da satımında uygulanan fiyat veya bedelin, aralarında böyle bir ilişkinin bulunmaması durumunda oluşacak fiyat veya bedele uygun olmasını ifade eder. Kurumların ilişkili kişilerle yaptığı işlemlere uygulayacağı emsallere uygun fiyat veya bedelin tespit yöntemleri olan transfer fiyatlandırması yöntemleri olarak OECD aşağıdaki yöntemleri önermektedir. Ancak yeni KVK' da aynı yöntemlerin kabul edilmiş olması ve çalışmamızın dördüncü bölümünde anılan yöntemlerin ayrıntılı bir şekilde açıklanmış olması nedeniyle bu bölümde anılan yöntemlere kısaca değinilecektir. Söz konusu yöntemleri; geleneksel yöntemler, diğer yöntemler olarak sınıflandırmak mümkündür. Ayrıca isteyen mükelleflerin mali idare ile yöntem seçimi konusunda anlaşma yapma imkânı sağlayan peşin fiyatlandırma anlaşmaları yöntemi de mevcuttur¹⁹⁰.

1.5.4. Türkiye'de Transfer Fiyatlandırması

Transfer fiyatlandırması düzenlemesinin bir amacı da vergi güvenlik önlemi olarak, çok uluslu şirketler tarafından elde edilen kazancın piyasadan farklı bir fiyat kullanarak yurtdışına aktarılmasına engel olmaktır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde dünyada uluslar arası yatırım çeken ülkeler arasında 2006 yılında 22. sıraya yükselen ve sonraki yıllarda da doğrudan yabancı sermaye açısından avantajını koruyacağını gösteren Türkiye'de vergi mevzuatında transfer fiyatlandırması düzenlemesi yasal, güvenilir ve risksiz bir yatırım ortamı için gereklidir.

Bu düzeyde yatırım çekmeye başlayan bir ülke olarak Türkiye'nin, vergi mevzuatı bakımından diğer rakip ülkeler gibi güvenilir, risksiz ve haksız rekabete imkân vermeyen istikrarlı bir ekonomik, politik ve hukuksal yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında yabancı sermaye yatırımları ve çok uluslu şirketler açısından transfer fiyatlandırması düzenlemesinin Türk vergi mevzuatında yer alması, olumlu bir gelişmedir. Transfer fiyatlandırması müessesesinin vergi mevzuatında yer alması, Türkiye'ye yatırım yapacak çok uluslu şirketlerin fiyat değişiklikleri ile

¹⁹⁰ Ş.Erdikler, 'Transfer Fiyatlandırması ve Kavramları', Referans Gazetesi, 06.02.2007

haksız rekabet yapmasına engel olmaktadır. Bu durum aynı sektörde yer alan firmaların çekinmeden ülke piyasasına girmesine neden olmaktadır.¹⁹¹

Çok uluslu şirketler vergi mevzuatı açısından belirsizliğin olduğu ülkeleri tercih etmemektedirler. Eksik vergi düzenlemelerinin olduğu ülkelerde yatırım yapmak yüksek riskleri üstlenmeyi gerektirmektedir dolayısıyla transfer fiyatlandırması da dahil olmak üzere vergi mevzuatında ki eksiklikler çok uluslu şirketlerin karar alma sürecini olumsuz etkilemektedir. Çok uluslu şirketler vergi rekabeti açısından da doğrudan yatırım yapma sürecinde transfer fiyatlandırması düzenlemesi bulunan ülkeleri tercih edeceklerdir. Çünkü transfer fiyatlandırması uygulaması bulunmayan ülkelerde emsal bedel ilkesi uygulanmadığından maliyetlendirme sürecinde önemli fiyat farklılıkları oluşacaktır. Örneğin düşük fiyatlandırma ile ülkeye hammadde girişi yapan rakip firmanın gümrük vergisi maliyeti düşük olacaktır, bu durum haksız rekabet ortamı yaratacaktır. Dolayısıyla transfer fiyatlandırması düzenlemesi haksız rekabete de kısmen engel olduğu için, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına olumsuz etkisi olmayacaktır. Bu bağlamda önemli olan husus, transfer fiyatlandırması düzenlemesinin bulunduğu ülkenin diğer yatırım çeken ülkelerle benzer vergi oranlarına sahip olmasıdır.¹⁹²

1.5.5. Türk Vergi Sisteminde Transfer Fiyatlandırması İçerikli Mevcut Düzenlemeler

“Globalleşmenin, doğrudan yabancı yatırımların ve uluslar arası işlemlerin yoğunluk kazandığı bir dünyada, vergi sistemlerinin de bu gelişmelere, trendlere uyum sağlayabilecek özelliklere sahip hale getirilmesi beklenmektedir. Bu gelişmelere örnek vermek gerekirse, dünyadaki toplam doğrudan yabancı yatırım tutarı 1973 yılında 25 milyar usd iken 2000 yılında yaklaşık 50 kat artarak 1.3 trilyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu yatırımların yaklaşık yüzde 30’u Türkiye’nin de dahil olduğu, gelişmekte olan ya da yükselen piyasalara gitmektedir. Türkiye ise bu DYY pastasından, bugüne kadar hakettiği seviyenin veya potansiyelinin çok azını alabilmiştir. Transfer fiyatlandırmasındaki değişimlerden en fazla gelişmekte olan ülkeler etkilenmektedir.

¹⁹¹ M.Çak, ‘Uluslar arası Vergi Rekabeti Transfer Fiyatlandırması ve Vergilendirme’, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008

¹⁹² M.Çak, ‘Uluslar arası Vergi Rekabeti Transfer Fiyatlandırması ve Vergilendirme’, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008

Son yıllarda bu alanda yasal düzenleme yapma ihtiyacı daha fazla hissedilmiş ve söz konusu ülkeler yasal düzenlemeler yanında, işbirliği yaparak uluslararası vergi anlaşmaları da yapmaktadırlar.¹⁹³,”

Transfer fiyatlaması konusunda atılması gereken ilk adım ülkelerin üzerinde anlaştıkları transfer fiyatlama kurallarının uygulanmasıdır. Bu konuda OECD nin önerdiği model ise, emsal fiyat ilkesidir. Bu ilkeye göre transfer fiyatı içeren 2 şirket aynı şirket yapısının bir bölümü değil gerçekten 2 ayrı şirketmiş gibi olacak olan fiyatın aynısı olmalıdır.

Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nda çok önemli değişiklikler ve gelişmeler yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi de mevcut Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 17. Maddesinde düzenlenmiş olan "Örtülü Kazanç" ile ilgili Maddeye yönelik değişikliklerdir. Aslında söz konusu Madde, ruhu itibariyle değiştirilmemiş "Transfer Fiyatlandırması" başlığıyla yeniden kaleme alınarak "Transfer Fiyatlaması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı" konusu daha kapsamlı ve açık ifadelerle anlatılmıştır. Yeni Maddenin metni genel olarak, Türkiye'nin üye olduğu OECD'nin Çok Uluslu Şirketler ve vergi idareleri için 1995 yılında bir rapor çalışması şeklinde yayımlanmış olduğu genel transfer fiyatlandırma prensipleri ile uyum halindedir. Bu çerçevede, Madde metninde yeni tanımlar yapılmış ve hâlihazırdaki Kanun Maddesinde de ifade edilen bazı kavramlar bu defa teknik terim olarak açıklanmıştır.

Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu (K.V.K.), üç ana kısımdan oluşmaktadır:¹⁹⁴

- Birinci Kısım: Tam Mükellef Kurumlarda Vergilendirme
- İkinci Kısım: Dar Mükellef Kurumlarda Vergilendirme
- Üçüncü Kısım: Ortak Hükümler ve Geçici Maddeler

Yeni K.V.K.'nda, özellikle çokuluslu ve Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirketler için önem arz eden yeni düzenlemeler ve değişiklikler, ana başlıklar itibariyle aşağıdaki gibidir:

¹⁹³ C.Ertürk, **Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Sistemindeki Yeri**, Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2007

¹⁹⁴ <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=860> E.T:10.09.2009

Yabancı iştiraklerden elde edilen iştirak kazançlarının kurumlar vergisinden istisnası ile ilgili yeni düzenlemeler: Türkiye’de faaliyet gösteren şirketlerin kanuni veya iş merkezi Türkiye’de bulunmayan anonim ve limited şirket niteliğindeki şirketlerin sermayesine iştirak dolayısıyla elde ettikleri iştirak kazançlarının kurumlar vergisinden istisna olabilmesi için gereken şartlarda bazı değişiklikler yapılmıştır. ¹⁹⁵

Büyük yatırımlarda vergi indirimi yapma imkanı getirilmiştir. Aşağıda sayılan alanlara yönelik olarak belli tutarların üstünde ve belli şartları sağlayan yatırımlar yapacak olan tam ve dar mükellef kurumlar Maliye Bakanlığı ile düzenleyecekleri ve Bakanlar Kurulu'nca onaylanacak sözleşmede taahhüt ettikleri şartları yerine getirmeleri şartıyla, belirlenen indirimli vergi oranlarından yararlanabileceklerdir:

- istihdam ve ihracatı arttırmaya yönelik yatırımlar,
- mahsul ve ürünleri ıslaha yönelik yatırımlar,
- yeni teknolojiye yönelik araştırma-geliştirme yatırımları,
- Türkiye'nin turizm kapasitesini arttırmaya yönelik yatırımlar,
- Petrol Kanunu ve Maden Kanunu'na göre yürütülen arama ve sondaj faaliyetlerine yönelik yatırımlar,
- Madenlerin işletilmesine yönelik yatırımlar

Bu çerçevede, istenen şartların sağlanması kaydıyla, gerek kurumlar vergisi gerekse gelir (stopaj) vergisi oranlarında %90'a kadar indirim imkânı tanınması söz konusu olabilecektir. ¹⁹⁶

Geriye doğru mali zarar aktarımı mümkün olabilecektir: Hali hazırdaki K.V.K. düzenlemelerine göre, mali zararlar 5 yıl ileriye taşınabilmekte, ancak mali zararların geriye taşıma imkânı bulunmamaktadır. Yeni düzenlemelerle mükellefe, - istediği takdirde - geriye doğru 1 yıl mali zarar aktarımı imkânı getirilmesi planlanmaktadır.

¹⁹⁵ Ş.Şenalp, ‘Örtülü Kazanç, Transfer Fiyatlandırması ve İkili Taraf Kavramları’

<http://bogazicimali.com/makaleler/ortulu-kazanc-transfer-fiyatlandirmasi-ve-iliskili-araf-kavramlari.html>

E.T:23.06.2009

¹⁹⁶ A.g.e.

Geriyeye doğru nakledilen zararlar, mahsup edilecek geçmiş yıl zararları gibi işleme tabi tutulacaktır.

Transfer Fiyatlandırması: Mevcut K.V.K.'nun "Örtülü Kazanç" hakkındaki 17. Maddesi "Transfer Fiyatlandırması" başlığı ile yeniden düzenlenmiştir. Söz konusu yeni düzenlemeler, tamamıyla OECD'nin 1995'te yayımlanmış bulunan Transfer Fiyatlandırması ile ilgili kavram ve metotların açıklandığı rapora dayalıdır. Böylece, uluslararası vergi uygulamalarında 1995'ten beri genel kabul gören ve çeşitli Avrupa ülkeleri ve A.B.D.'de zaten uygulanmakta olan ancak bizim mevzuatımızda hiçbir şekilde tanımlanmadığı için şimdiye kadar uygulanamamış metotlar, bu konuda getirilen yeni düzenlemelerle yakın bir zamanda artık uygulanabilir hale gelecektir.

Transfer fiyatlandırması yoluyla dağıtılan kazançlar kurumlar vergisine tabi olacaktır: Hâlihazırda mevcut K.V.K.'nun 15. Maddesinin 3. bendine göre sermaye şirketlerince dağıtılan "örtülü kazançlar" kurumlar vergisine tabidir. Yapılan yeni düzenlemelerle "Örtülü Kazanç" kavramı "Transfer Fiyatlandırması" çerçevesinde tanımlanmış ve yeniden düzenlenmiş olduğu için ; bu yeni düzenlemeler çerçevesinde, bundan böyle "sermaye şirketlerince transfer fiyatlandırması yoluyla dağıtılan kazançlar" vergiye tabi olacaktır.

"Örtülü Sermaye sayılma koşulları ile ilgili detaylı açıklamalar ve bazı değişiklikler yapılmıştır: Yeni K.V.K. düzenlemelerinde, "Örtülü Sermaye" sayılma koşulları daha somut olarak açıklanmış ve bu çerçevede ; "Ana Ortak" ; "Ana Ortakla İlişkili Kişi" kavramları tanımlanmıştır. Borç / Özsermaye oranı, uluslararası genel kabul görmüş uygulamalar çerçevesinde "üç" olarak belirlenmiştir. Konsolide Kurumlar Vergisi Beyanı Yapabilme İmkânı: Tam mükellefiyete tabi kurumlar ve bu kurumların, sermayesinin doğrudan veya dolaylı olarak %90 ve fazlasına sahip oldukları diğer tam mükellefiyete tabi kurumlar için aynı hesap dönemini kullanmaları koşuluyla kazançlarını birleştirip konsolide kurumlar vergisi beyannamesi ile beyan etmeleri imkanı getirilmiştir. Bu beyan usulünü seçenler belli bir süre (Taslak metne göre 5 hesap dönemi) boyunca bu usulden dönemeyeceklerdir.¹⁹⁷

¹⁹⁷ A.g.e.

1.5.6. Mevcut Düzenlemeler Sonrasında Sorunlar

Her ne kadar vergi mevzuatımızda transfer fiyatlandırması ile ilgili değişiklikler yapılmışsa da hali hazırda mevcut olan bazı problemler vardır. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Transfer Fiyatlandırması Mevzuatının Türkiyede ki yasal düzenlemesi OECD düzenlemeleriyle aynıdır. Bu metinlerin Türkçeye çevrilmesi sürecinde bazı kavramlar net olarak anlaşılammaktadır bu da düzenlemenin tam anlamıyla anlaşılmasını engellemektedir.

Düzenlemeyle ilgili olarak bazı bürokratik engeller vardır ki bunlar düzenlemeyi uygulayacak kurumun bu konuda yetişmiş eleman eksikliği olmak üzere asıl olarak kurumun bu konuda bir eğitiminin olmamasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte vergi mükelleflerinin konuyla ilgili bilgisi yoktur. Dolayısıyla altyapı eksikliği önemli bir sorundur.

İlişkili kişi kavramı geniş tutulmuş ve ilgili ülke ve bölgeler açıklanmamıştır.¹⁹⁸

1.6. Küresel Kriz ve Türkiye Kamu Maliyesi

2007–08 krizi, günümüze kadar yaşanmış olan krizlerden “başlangıcından itibaren küresel olma” özelliği ile ayrılmaktadır. Bu kriz, yalnızca bağımsız devletlerin mevcut küresel mimari içindeki ekonomik koordinasyonuna duyulan ihtiyacı ön plana taşımakla kalmamakta, aynı zamanda yeni küresel mekanizmaların ortaya konulmasına yönelik tartışmalara da kaynaklık etmektedir. Ama bunlardan daha önemlisi, eğer gerekli tedbirler biran önce alınmazsa, Türkiye’nin, 2008’in ardından 2009 ve 2010 yıllarını da büyüme açısından kaybetmesi riskini beraberinde getirmesidir.¹⁹⁹

2007 yazında ABD’de başlayan ve 2008 Eylül ayında ABD’nin en büyük 4. Yatırım Bankası olan 158 yıllık Lehman Brothers’ın 600 milyar dolar borç ile iflasını açıklayarak batmasıyla etkisi bütün dünyaya yayılmaya başlayan kriz, 1929 Büyük Buhranından sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak tanımlanmaktadır. Krizin

¹⁹⁸ Ö.Erdoğan, ‘Yeni transfer fiyatlandırması uygulamasında karşılaşılmaması beklenen sorunlar’, Dünya Online, 28/08/2006, http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=276205&dept_id=80 E.T:10.08.2009

¹⁹⁹ 2007–2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler, TEPAV, Politika Notu, İstanbul 2009

boyutlarının nereye varacağı ve krizin ne zaman sonlanacağı konusunda ekonomistler tarafından henüz fikir birliği sağlanamamıştır²⁰⁰. Bugün yaşadığımız krizi Büyük Buhrandan ayıran en temel farkların başında, dünyanın kriz ve krizle mücadele konusunda birçok tecrübeye ve bilgiye sahibi olması gelmektedir. Yaşanan krizin ve krizin sebeplerinin daha iyi analiz ediliyor olması, doğru politikaların uygulanma ihtimalini yükseltmektedir. Bankacılık sistemine bakıldığında, sistemin çeşitli sıkıntılar yaşadığı ancak banka batışlarının çok sınırlı olduğu görülmektedir. Devletlerin banka batışlarına izin vermeme yönünde politika geliştirmesi ve zorda olan bankaların kamulaştırılması, bankacılık sisteminde büyük çöküşler yaşanmasını ve tasarrufların yok olmasını engellemiştir. Ayrıca mevduatlara verilen garantiler bankalara hücum olmasını ve banka batışlarını engellemektedir. Diğer yandan FED başta olmak üzere bugün merkez bankaları krize karşı aktif para politikası izlemekte ve piyasalara trilyonlarca dolar enjekte etmektedirler. Ayrıca faiz oranları hızla düşürülerek genişletici para politikası silahı sonuna kadar kullanılmaktadır.²⁰¹ 1929 daki büyük ekonomik kriz göz önüne alındığında içinde bulunduğumuz dönemde dış ticareti ve dolayısıyla küreselleşme eğilimini etkileyen herhangi bir önlem gözükmemektedir. Krize karşı ortak hareket etme eğilimi, bilgi paylaşımının ve ortak politika üretiminin artmasına neden olmaktadır. Hükümetler denk bütçe yerine ekonomiyi canlandırıcı mali politikalar uygulamaktadır. Başta harcamaların artırılması olmak üzere, vergi indirimleri ve zor durumdaki şirketlere destek gibi politikalarla, krizden çıkış için tüm ekonomik ve politik imkânlar kullanılmaya çalışılmaktadır. Dünya ekonomisinin genel yapısına bakıldığında ekonomik entegrasyonun bugün çok daha yoğun olduğu görülmektedir.²⁰² Özellikle finansal piyasaların birbirine çok fazla entegre oluşu krizin ilk önce finans sektörü üzerinden yayılmasına neden olmaktadır. Ayrıca sermaye yoğunluğunun bugün çok daha fazla olması, ekonomiyi canlandırmak adına yapılan devlet yatırımlarının etkisini ve getirisini 1930'lu yıllara göre çok daha kısıtlı bir hale getirebilir. Dolayısıyla uygulanan Keynezyen politikaların eskisi kadar etkili olmama ihtimali bulunmaktadır.

²⁰⁰ <http://www.globalissues.org/article/768/global-financial-crisis> E.T:10.09.2009

²⁰¹ A.Ünal, H.Kaya, **Küresel Kriz ve Türkiye**, Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009 s. 14

²⁰² JANSEN Karel, **The financial crisis and developing countries**, <http://www.iss.nl/DevISSues/Articles/The-financial-crisis-and-developing-countries> E.T:15.10.2009

Bununla birlikte krizle beraber gelen krizin ‘kapitalizm krizimi yoksa kapitalizm içindeki bir kriz’ olduğu tartışmaları daha uzun süre süreceğe benzemektedir.²⁰³ Yine de bu krizde devletlerin batmakta olan firmaları kurtarmak için verdikleri krediler, piyasayı canlandırmak için piyasaya enjekte ettikleri mali yardımlar dolayısıyla kamu maliyesi açısından oldukça hareketli günler olmuştur.

Buna ek olarak, üretimin çok fazla uluslararasılaşmasının ve dünya ticaretinin ülke ekonomilerindeki yoğunluğunun 1930’lu yıllara oranla çok fazla olduğu görülmektedir. Bu durum bir yandan krizin reel sektör üzerinden ülkelere bulaşma hızının ve derinliğinin artması, diğer yandan ise krizden çıkışın daha hızlı olabileceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla uygulanan politikaların olumlu ve olumsuz dışsallıkları hem daha fazla hem de daha etkili bir yapı içermektedir. 1929 krizinden farklı olarak ülkelerin krizden bağımsız politikalarla tek başlarına çıkma ihtimali zayıf görünmektedir. Nitekim 1930’lu yıllarda olduğu gibi kapalı ekonomiye geçmek ve devlet yatırımları ile ekonomik büyümeyi sağlamak mümkün görünmemektedir.²⁰⁴

2007 yılından itibaren bu uluslararasılaşmanın en önemli göstergesi sayılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları bile bu kriz ortamında gelişmiş ülkelerde azalırken, gelişmekte olan ve geçiş ekonomileri dediğimiz ülkelerde artış bile göstermiştir. Dolayısıyla bugün içinde bulunulan krizin ne olursa olsun belki daha fazla küreselleşmeyle ve sermaye akımıyla çözüleceği düşünülmektedir.

Türk Bankacılık sektörünün 2001 krizinden sonra yeniden yapılandırılmış ve risklere duyarlı olması küresel krize karşı daha dayanıklı olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan, küresel likidite krizi olarak dünyada başlayan ve global resesyona dönüşen bu kriz Türkiye’yi en çok yabancı kaynak bulmak ve dış borçların finansmanı konularında zorlayacaktır. Küresel likidite krizi, risk algılamasını olumsuz etkilemiş ve borçlanma maliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Çizelge 1.17 ve 1.18 de ülkemize giren DYY miktarları gösterilmiştir. 2008 yılındaki azalmanın ve DYY’nin yapısı krizin etkilerini göstermektedir.

²⁰³ <http://www.telegraph.co.uk/comment/telegraph-view/3562935/Financial-crisis-In-the-long-run-John-Maynard-Keynes-is-not-the-answer.html> E.T:15.10.2009

²⁰⁴ F.Shostak, ‘Why Keynes is not the answer to the financial crisis’, <http://www.brookesnews.com/081011keynesianism.html> E.T:15.09.2009

Bunun sonucu olarak borçlanma maliyetleri yükselmiş; ayrıca yüksek maliyetle borçlanmak talep edilse bile istenilen miktarda yeniden finansmanında imkanlarının bulunup bulunamayacağı sorunu ortaya çıkmıştır. 2008 yılı sonunda 42 milyar dolar olarak gerçekleşmesi beklenen cari işlemler açığının petrol fiyatlarında yaşanan gerilemenin etkisi ile 2009 yılında 20,6 milyar dolar seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir. Cari işlemler açığı gerileyecek olmasına rağmen, oldukça borçlu olan özel sektörün dış finansman ihtiyacından dolayı Türkiye'nin 2009 yılında yeni yabancı kaynak bulmakta sorunlar yaşayabileceği düşünülmektedir.²⁰⁵

Kriz nedeniyle doğrudan yabancı sermaye girişleri azalırken, "doğrudan" yatırımlardan elde edilen karlardan yapılan transferlerin de son bir yılda azaldığı gözlenmiştir. Geçen yıl 7 aylık dönemde doğrudan yatırımlarda 2 milyar 98 milyon dolar kar transferi yaşanırken, 2009 yılının aynı döneminde bu rakam yüzde 23.7 oranında azalarak, 1 milyar 600 milyon dolara gerilemiştir. Doğrudan yatırımlarda kar transferleri 2000 yılında 300 milyon dolar düzeyinde gerçekleşirken, 2002'de 401 milyon dolara, 2003 yılında 643 milyon dolara yükselmiştir. 2004 yılıyla birlikte belirgin bir şekilde artan kar transferleri, doğrudan yatırımlarda 1 milyar 43 milyon dolara ulaşmıştır. Doğrudan yatırımlarda kar transferi 2005'te 1 milyar 51 milyon, 2006'da 1 milyar 182 milyon ve 2007 yılında 2 milyar 208 milyon dolara çıktı. 2008 yılı sonunda ise 2 milyar 738 milyon dolarlık bir kar transferi yaşandı. Bu gelişmelerle doğrudan yatırımlarda 2003 başından bu yana gerçekleşen toplam kar transferi 10 milyar 866 milyon dolar düzeyine çıkmıştır.²⁰⁶

Mali disiplinsizlik ve dolayısıyla yüksek bütçe açıkları yakın bir döneme kadar Türkiye ekonomisinin en belirgin özelliklerinden birisi olmasına rağmen, özellikle son 5 yılda uygulanan sıkı maliye politikası, bu krizde ülke ekonomisinin halen ayakta kalmasına sağlayan en önemli faktörlerden bir tanesidir. Türkiye'nin 2002 yılından beri uygulamakta olduğu sıkı maliye politikasının bütçe açığını kontrol edilebilir düzeye, hatta AB için gerekli kriterlerden olan Maastricht Kriterleri'nin bile aşığına çekmiş

²⁰⁵ A.Ünal, H.Kaya, **Küresel Kriz ve Türkiye**, Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009 s. 14

²⁰⁶ www.haberx.com/Ekonomi-Haberleri/Eylul-2009/Yabancilardan-85-yilda-348-milyar-dolarlik-kar-transferi.aspx E.T:25.06.2009

olduğu görülmektedir. İç talepte görülen hızlı daralma ve işsizlikte yaşanan artış, maliyenin doğrudan ve dolaylı vergi gelirlerinin önemli oranda azalmasına yol açacak olup, bütçe gerçekleşmeleriyle ilgili önümüzdeki aylara ilişkin rakamlarda krizin olumsuz etkileri daha net olarak görülecektir.

Fakat bütçe gerçekleşmelerinde krizin etkileri ile görülecek olan bozulmaya rağmen, mevcut rakamlar ışığında hükümetin vergi oranlarında yapılacak olası indirimler ve GSYH'nın %2-%3'ü civarında ek kamu yatırım harcamaları yapması için yeterli hareket alanına sahip olduğu görülmektedir. Alınabilecek bu tedbirler, mevcut koşullar göz önüne alındığında, faiz oranları ve enflasyon üzerinde baskı yaratmak yerine ekonominin canlanmasına yardımcı olacaktır.²⁰⁷ Türkiye ekonomisinin yıllardır yumuşak karnını oluşturan cari işlemler açığında yaşanacak olan gerileme olumlu olmakla birlikte, özel sektörün yüksek oranda dış borçlu olması Türkiye'nin 2009 yılında dış finansman ihtiyacını nasıl sağlayacağına ilişkin soru işaretlerini arttırmıştır. 2001 krizinden sonra uygulanan istikrar programı, yeniden yapılandırılan bankacılık sistemi ve 5 yıldır ciddi olarak ödün vermeden sürdürülen sıkı maliye politikasının olumlu etkilerinden dolayı ülke ekonomisi şu ana kadar yaşadığımız küresel kriz ortamında en azından ayakta kalmayı başarmıştır., 2009 yılında sağlanacak dış finansmanın miktarı Türkiye ekonomisinin en kırılgan noktası haline gelmektedir. Bu noktada 2009 yılında sağlanacak dış finansman miktarının netleşmesi ve bu yönde atılacak adımlar ayrı bir öneme sahip olmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi yaşanan bu krizin Türkiye'ye etkilerinin mali sektörden daha çok reel sektöre olması, 1994 ve 2001 krizlerinden mevcut durumun farklı olduğunu göstermektedir. Bu noktada krizin reel sektöre etkilerinin en alt düzeye indirilmesini sağlamak için alınacak tedbirler oldukça büyük öneme sahiptir.²⁰⁸

²⁰⁷ A.Ünal, H.Kaya, **Küresel Kriz ve Türkiye**, Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009 s. 14

²⁰⁸ A.g.e

2. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Küreselleşmenin bir sonucu olarak doğrudan yabancı sermaye hareketleri son yıllarda dünyada ve Türkiye de oldukça gelişmiştir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra bu artış çok hızlı ve büyük miktarlarda gerçekleşmiştir.

Dünyada ve özellikle Türkiyede yatırımların finansmanı, daha fazla istihdam, teknoloji transferi gibi nedenlerden dolayı ülkeler yabancı sermayeye ihtiyaç duymakta ve daha fazla yabancı sermaye çekmek için çalışmalar yapmaktadırlar.

Vergisel teşvikler ve özellikle kurumlar vergisi oranının düşürülmesi, diğer teşvikler v.b. çalışmalar yabancı sermayeyi çekmede kullanılan en önemli enstrümanlardır. Ancak bununla beraber bu çalışmaların sonucunda zararlı vergi rekabeti gibi istenmeyen sonuçlar da doğmaktadır. Yine yabancı sermayeyi çekmede kullanılan enstrümanlar vergi gelirlerini azaltıp, daha hızlı büyümeye yol açarken bütçe açığını tetikleyip öte yandan özellikle ülkemizde dış ticaret dengesini bozarak cari açığa ve bunun sonucunda ikiz açığa yol açmaktadırlar.

Dünyada ve Türkiyede özellikle son yıllarda çok hızlı bir gelişim gösteren yabancı sermayenin ilgi alanını daha çok mali ve finansal kurumlar oluşturmuştur. Özellikle Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin büyük bir kısmı finansal yatırım alanlarına gitmiştir ki her ne kadar bu tüm dünya da gerçekleşen bir akımsa da Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bu tür sektörel bir yatırım çok da istenen bir durum olmamaktadır.

Türkiye açısından bakıldığında yabancı sermayenin geldiği sektörler, bölgesel dağılımı (daha çok Türkiye'nin zaten sanayileşmiş bölgeleri yabancı sermaye çekmektedir) ve geliş biçimi (Türkiye de daha çok özelleştirme yoluyla yabancı sermaye girişi olmaktadır ki bu sürekli tartışmalara yol açmaktadır) bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Örneğin yatırımların üretim yapacak ve istihdam sağlayacak sektörlerden çok, hizmetler sektörünün bir alt sektörü olan mali ve finansal hizmetler alanında yapılması; istenen istihdam ve üretim ortamını oluşturmamaktadır.

Seçilmiş ülkelerle karşılaştırıldığı zaman Çin ve İrlanda dışındaki Avrupa ülkelerinde doğrudan yabancı sermaye çekme ve bu sermayenin kamu maliyesine

etkileri yönünden bazı benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Öğreneğin bütün İrlanda, Macaristan, Polonya gibi Avrupa ülkelerinde de yabancı sermayenin teşviki için öncelikle başvurulan yöntem kurumlar vergisi oranının düşürülmesidir. Yine bu ülkelerdeki cari açığın bu dönemlerde sürekli açık vermesi de Türkiye ile benzerlikler göstermektedir. Bunun yanında Uzakdoğu ülkesi olan Çin de ise Türkiye ve diğer Avrupa ülkelerinin aksine cari açık değil cari fazla söz konusudur.

Bunun yanında Avrupa ülkeleri ve Türkiye’de gelen yabancı sermayenin menşei ve sektörel dağılımı birbirine yakınlık gösterirken Çin’de yabancı sermayenin menşei daha çeşitli ve sektörel paylaşım daha çok imalat ağırlıklı gerçekleşmiştir.

Türkiye’ye gelen yabancı sermayenin sektörel ve bölgesel dağılımına bakıldığında büyük ağırlığın üretim alanından çok mali ve aracı kurumlar gibi hizmet sektöründe yer alan alanlara geldiği görülmektedir. Her ne kadar bu tüm dünya da yaşanan bir süreç ise de Türkiye gibi ülkeler açısından istihdam yaratmayan ve ihracata yönelik herhangi bir üretim yapmayan alanlara yapılan yatırımların kısa vadede yararlı ancak uzun vade de sorunlar getirebileceği göz önüne alınmalıdır. Yine bu alanın dışında bir ülke için stratejik sayılabilecek alanlarda yapılan yabancı yatırımlar ileride sorunlar da doğurabilecektir. DYS’lerin Türkiye’de belli bazı bölgelere (hatta illere) gelmesi de Türkiye’nin gelen DYS’yi yönlendirmedeki başarısızlığından kaynaklanmaktadır.

Türkiye de ihracata yönelik sanayinin ithalata bağımlı olması yüzünden (ithalatımızın ara malı ve hammadde ithalatı toplam ithalatın % 80 lik kısmını oluşturmaktadır) yabancı sermayenin ülkeye girmesi sonucu düşen kurlar, ihracatımızı ucuz, ithalatımızı pahalı hale getirdiğinden dış ticaret dengesini olumsuz yönde etkilemekte ve bu da cari açığa sebep olmaktadır.

Yine kurumlar vergisi oranının düşürülmesi ve diğer vergisel ve benzeri teşvikler yüzünden bütçe gelirleri azalmakta, artan yatırım maliyetleri ile beraber bütçe açığı da oluşmaktadır. Bu ise Türkiye’de ikiz açık denilen cari açık ve bütçe açığının oluşmasına sebep olmaktadır. İkiz açığı besleyen yüksek faiz-düşük kur, büyüme ve iç tasarruf yetersizliği gibi sorunlar ise bu sorunun sürekli büyümesine yol açmaktadır.

2008 yılında etkilerini göstermeye başlayan küresel finans krizi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının durmasına ve ciddi finansal krizlere yol açmıştır. Krizin sistemden mi yoksa finansal sektörden mi kaynaklandığı üzerine oldukça yoğun tartışmalar yaşanmakla beraber A.B.D. başta olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerin sisteme para entegre etmeleriyle birlikte kriz 2009 yılı ortasından itibaren yavaş yavaş yerini normalleşmeye bırakmaya başlamıştır.

Sonuç olarak Türkiye açısından bakıldığında bütçe açıkları ve cari açıkların oluşmasında en önemli iki önemli problem ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi yetersiz tasarruflar yüzünden yatırımların ve bütçenin finansmanında dışa bağımlılık, ikincisi üretimin ithalata bağımlı bir yapısıdır. Bu iki sorun, ülkeye giren doğrudan yabancı sermayeyi yönlendirme konusunda Türkiye yi zafiyete uğratmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında üretimi yapımızın değişmesi ve tasarrufların artması için çeşitli önlemlerin alınması gerekmektedir. Özellikle ithalata bağlı ihracat sanayimizin ara malı ve yarı mamul mal üretiminde uzmanlaşmaya geçerek, ithal mala bağımlı üretim yapısının değiştirilmesi gerekmektedir. Üretimin ithal mallara bağımlı olması demek, Türkiye sanayisinin dışa bağımlı olması demektir.

Yine büyümeyi sürdürecektir finansman kaynağının yetersizliği Türkiye’yi dışarıdan borçlanmaya ve bunun maliyeti olan faiz ödemelerinin oluşmasına yol açmaktadır. Faiz giderlerine yapılan ödemeler bütçenin en önemli gider kaynağını oluşturmaktadır. Bu ise bütçe açığının sürekli büyümesinin en önemli sebebidir. Bu yüzden Türkiye’nin “yastık altı” olarak tabir edilen yatırım araçlarının bir an önce ekonomiye kazandırılması ve kaynakların üretime aktarılmasını sağlayacak önlemler alınması gerekmektedir. Kendi büyümesini kendi finanse edebilen ülkeler büyümelerini daha hızlı ve istedikleri alanlarda yapma şansına sahip olabilirler bu açıdan bakıldığında Türkiye ekonomisine kazandırılacak bu “yastık altı” kaynakların bir an önce ekonomiye kazandırılması hayati önem taşımaktadır

KAYNAKLAR

Akbostancı Elif, Tunç Gül İpek, Turkish Twin Deficits: An Error Correction Model Of Trade Balance, ODTU, Ankara,2002.

Akdiş, Muhammed, “Dünya da ve Türkiye de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler”, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/Ysermaye.htm>

Aktan, C. C., Şen H. Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye, TOSYÖV Yayınları, Ankara, 1999.

Aktaş, M.Ali “Vergi İstihdam İlişkisi”, http://www.alomaliye.com/2007/mehmetali_aktas_vergi_istihdamn.htm E.T:10.04.2008

Albuquerque Rui, Loayza Norm, Serven Luis, World Market Integration Through The Lens of Foreign Direct Investors, Worldbank Policy Research Working Paper Series 02 USA, July 2005.

Atılğan Veli, “Milletlerarası Tahkim Kanununun Uygulama Alanı ve Hakem Kararlarının İptal Sebepleri”, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_119.htm

Barysch Katinka, “Is Tax Competition Bad?”, Cer Bulletin, issue 37, Cenoa, 2004.

Becker Jasper Ejder Şahlanıyor, (Çev: Algan Sezgintüredi) NTV Yayınları, İstanbul, 2008.

Booncharoenpol,Boonserm Foreign Direct Investment In Asia: Thailand’s Expreinces After 1960, Thailand, 2002.

Borensztein,Eduardo Gregorio, Jose De, Lee, Jong-Wha How Does FDI Affect Economic Growth, International Monetary Fund, Research Department, Washington DC 20431 USA, 1999.

Brendan Walsh, Taxation and foreign direct investment in Ireland (http://epe.lac-bac.gc.ca/100/200/300/fraser/tax_reform_in_canada/10TaxationForeignDirectInvestmentIreland.pdf)

Bürümcekçi Haluk, “Cari açığın sorumlusu IMF değil, sorumlu istikrar” http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=104051&YZR_KOD=81

Çak Murat, ‘Uluslar arası Vergi Rekabeti Transfer Fiyatlandırması ve Vergilendirme’, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008

Candemir, Aykan Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama, Yased yayınları, 2006 İstanbul.

Cansen Ege, “Enflasyon Korkusu” www.hurriyet.com.tr

Cavello Michael, Understanding the Twin Deficits: New Approaches, New Results, FRBSF Economic Letter Number 2005-16, Belgium,2005.

Çelikel Ayşe, “Türk Hukukunda yabancı Şirketlerin Taşınmaz Edinmelerine İlişkin Yeni Esaslar” <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d5/M00071.pdf>

Çin, Yeni Yıldız Yayınevi, Pekin,1997.

Chong-uk, Kim Immigration,FDI and International Trade, University of Oregon,USA,2004.

Darıcı Haldun, “Faiz Dışı Fazla Neden Yeterli Olmuyor”, <http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md146/FaizD%C4%B1s%C4%B1.pdf>

Dinan Desmond, Avrupa Birliği Tarihi, (Çev: Hale Aksay), Kitap Yayınevi, İstanbul,2007

Deldağ Can,”Satın Alma Şampiyonları” http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=3477

Demir Murat Sever Erşan Yıldırım Zarife ‘Uluslararası Sermaye Akımlarının Döviz Kurları Üzerine Etkisi: Seçili Ülkeler Üzerine Bir Uygulama’, Şanlıurfa,2006.

Demir Murat, Sever Erşan, ‘Türkiye’de Bütçe Açığı ile Cari Açık Arasındaki İlişkilerin VAR Analizi ile İncelenmesi’, Eskişehir, 2007.

Demircan, Hayrettin “Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri”, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003

Duyar, Mustafa; “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları”, T.C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2003.

Eğilmez Mahfi, “Üçüz Açık”, Radikal gazetesi 23.06.2007

Eken, Hasan M. “Yüksek Faiz Düşük Kur Politikası, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul,2007

Eken Hurigül, “Küreselleşme ve Ulus Devlet”, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2006.

Eker, Aytaç Maliye Politikası, Anadolu Maatbacılık, İzmir 1997.

Ekici, M.Sena, Kamu Maliyesi, Kavram Yayınları, Şanlıurfa 1996.

Ercan Metin, “Cari Açık Ve Ara Malı İthalatı”
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=231302&tarih=29/08/2007>

Ertürk Cihat, “AB Sürecinde Çifte Vergilendirme Sorunu”,
<http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/cihat/003/>

Ferhatoğlu Emrah, “Uluslararası Vergi Rekabeti ve Sürükleyici Güçleri” Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, Haziran 2006,

Fischer, Stanley “Exchange Rate Regimes: Is the Bipolar View Correct?”
<http://www.imf.org/external/np/speeches/2001/010601a.pdf>

Frankel, Jeffrey “Globalization and 3 Trinities: Currencies, Conditionality, and Climate”, Harvard University, USA, 2004.

Giray Filiz, ‘Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları’ Akdeniz Üni. İİBF Yay., Antakya, 2005.

Ghosh Jayati, “The Myth of FDI Benefits,”
<http://www.indiaresource.org/issues/globalization/2003/themythofforeign.html>

Gronau Ralf, Oecd’s “Harmful Tax Competition”: A Concept Fades Away,
Osnabrück University, Almanya, 2002.

Goodspeed Timothy J. , “Vergi Rekabeti, Fayda Vergileri ve Mali Federalizm”,
(Çev: Yrd. Doç. Dr İsa Sağbaş), Maliye dergisi, Ankara, 2002.

Gomes Pedro, Pouget Francois, Corporate Tax Competition and the Decline of Public Investment, European Central Bank, Working Papers Series N:928 2008.

Gül Ekrem, Ekinci Aykut, Türkiye’de Reel Döviz Kuru İle İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1990 – 2006, Dumlupınar Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, Kütahya, 2006

Gürak, Hasan “Küreselleşme Nereye Götürüyor? Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Verimlilik ve Gelir Dağılımı” www.hasmendi.net

Güven Yılmaz, “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, Osmangazi Üni. İ.İ.B.F Dergisi, Eskişehir, 2005

Holmes Kim R, Feuner Edwin J, O’Grady Mary Anastasia 2008 Index of Economic Freedom, The Heritage Foundation

İstemihan M.Fatih, Bulungiray İstemihan, , “1980–2003 Döneminde Yabancı Sermayenin Türkiye’ye Gelişi Ve Uygulanan Politikalar”
http://www.akademiktisat.net/calisma/yabanci_sermaye/1980_2003_y_sermaye_fihan.htm

Jansen Karel, “The financial crisis and developing countries”
<http://www.iss.nl/DevISSues/Articles/The-financial-crisis-and-developing-countries>
E.T:15.10.2009

Kaplan, Mürsel Ali “Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu ve İşletmelere Etkileri”,
ww.vergiportali.com

Karaca Orhan, Türkiye’de Faiz Oranı İle Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Faizlerin Düşürülmesi Kurları Yükseltir Mi ?, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 2005

Karlık, Rıdvan “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı”. Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, TCMB Yayınları, Ankara, 2001.

Kılıçaslan Harun, “Avrupa Birliği’nde Vergi Rekabeti ve Türkiye”, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul,2005

Korkmaz, Esfender “Acıtmaya Başladı”
<http://www.esfenderkorkmaz.com/cari%20acik%20acitmaya%20basladi.htm>

Kumcu Ercan, “Doğudan Yabancı Yatırımlarda Rekabet” <http://www.hurriyet.com>

Kumar Anil, “Does Foreign Direct Investment Help Emerging Economies?”, Economic Letter—Insights from the Federal Reserve Bank of Dallas, USA,2007

Kumral, Neşe Doğrudan Dış Yatırımlar ve Bölgesel Kalkınma: Ege Bölgesi İmalat Sanayi Örneği, Ege Üni. İ.İ.B.F.,İzmir 2001.

Kuzu Ahmet, Vergi Gündemi
http://www.vergidegundem.com/files/D%C3%BCnya_AhmetKuzucu.doc

Manisalı Erol, Dünya da ve Türkiye de Büyük Sermaye Truva Yayınları, İstanbul 2008

Merican Yasmine, Yusog Zulkornian, Molud Zaleha, Noor, Law Siong Hook, “FDI and the Pollution in Five Asean Nations”, Journal of Economics and Management,USA,2004

Mitchell, Daniel J. “The Global Race for Lower Corporate Tax Rates”
http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=8382

Murphy Antoin E., The 'Celtic Tiger' Analysis of Ireland's Economic Growth Performance, Robert Schuman Centre for Advanced Studies , Ireland,2006

Nocke Volker, Yeaple Stephen, An Assignment Theory of Foreign Direct Investment,, Penn Institue for Economic Research, USA,2004

O'Connor T.P., Foreign Direct Investment and Indigenous Industry in Ireland: Review of Evidence ,Ireland,2006.

Özatatay Fatih, Yüksek faiz, düşük kur: Böyle bir politika uygulandı mı gerçekten? Dünya Yay., İstanbul,2007

Pandey Randika, "The Impossible Trinity: Robert Mundell's Path Breaking Contribution In The Field Of Economics" National Law Universty , India, 2006.

Paolo Mauro Ghinamo, Panteghini, M. Revelli, Federico Fdi Determination And Corporate Tax Competition In a Volatilile,Cesifo Working Paper,USA,2007.

Pedük, Türkmen "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Anayasa'ya Aykırı mı? Uygulama Yönetmenliği Yasal mı?" www.mmd.org

Pirtini, Ali Türker,"Yeni Kurumlar Vergisi Oranımı Yoksa Yatırım İstisnası mı?" http://www.alomaliye.com/subat_06/ali_pirtini_yeni_kurumlar.htm

Prakash, Kanan "Perspectives on High Real Interest Rates in Turkey", European Department International Monetary Fund,2008.

Shostak Frank, "Why Keynes is not the answer to the financial crisis" <http://www.brookesnews.com/081011keynesianism.html>

Şahin, Hüseyin Türkiye Ekonomisi, Seçkin Yayınları, Bursa, 2000

Seviğ, Veysi "Kurumlar Vergi Oranı Değişirken" http://www.mevzuatbankasi.com/portal/konuk_yazarlar/mevzuat.asp?kategori=10&id=797

Sweeney, Paul "The Celtic Tiger : Ireland's Economic Miracle Explained" , Oak Tree Press, Dublin, 1998

Studvell Joe, Çin Rüyası, (Çev: Zeynep Şahin), Ledo Yayınları ,İstanbul, 2007.

Şener Sefer, Dünya da ve Türkiye de Tarihsel Perspektiften Yabancı Sermaye Ezgi Kitabevi Bursa,2008.

Tuncer, Baran "Kurumlar Vergisi İndirilmeli mi?" www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=171917

Türkmen Yılmaz, Sibel Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2006.

Türkmen Ercan, Türkiye’de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Firmalar Üzerindeki Etkisi, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara,2006.

Utkulu, Utku Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Dış Ticaret Açıkları Gerçekten İkiz mi? Koentegrasyon ve Nedensellik Bulguları, DEÜ İİBF dergi, İzmir,2007.

Yamak Rahmi, Korkmaz Abdurrahman, “Reel Döviz Kuru Ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi”, Ekonometri ve İstatistik, Ankara,2005

Yeldan Erinç, “Doğrudan yabancı Sermayeyi Çekmek”,
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=4364

Yereli Ahmet Burçin, “Macroeconomic effects of tax competition in Turkey”, Central or Eastren Europe Online Library

Yücel, Fatih, Ata Ahmet Yılmaz, Eş- Bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Uygulaması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Adana,2005.

Yükseler, Zafer; “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İş/Yatırım Ortamı İlişkisi”, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara, 2005

Raporlar

UNCTAD 2007 World Investment Report

UNCTAD 1999 World Investment Report

OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, Third Edition,1999, s.23

Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar 2006 Raporu, , Haziran 2007

DPT Uzmanlık Tezi, Türkiye’de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Üzerindeki Etkisi, Ekim 1993

Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2006 YABANCI SERMAYE RAPORU Ankara,

Mart 2005 Delloit 2007 yılı Satın alma ve birleşme raporu

Ernst&Young 2004 yılı Satın alma ve birleşme raporu

DEİK Çin raporu

Dublin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği İrlanda Ekonomik Raporu

World Investment Report 2007

İnternet Kaynakları

http://www.fdimagazine.com/news/fullstory.php/aid/60/Inside_fDI.html

<http://www.investopedia.com/terms/g/greenfield.asp>,
<http://www.econturk.org/dtm7.htm>
http://www.akademiktisat.net/calisma/yabanci_sermaye/1980_2003_y_sermaye_fihan.htm
www.vergiportalı.com
<http://finance.sympatico.msn.ca/taxes/insight/article.aspx?cp-documentid=5061116>
http://www.ansesnet.com/goster_2.php?sira_no_e=8888
www.mevzuatbankasi.com/portal/konuk_yazarlar/mevzuat.asp?kategori=10&id=797
http://www.ansesnet.com/goster_2.php?sira_no_e=8888
http://www.vergidegundem.com/publication_paper.asp?publication_paper_id=20&page_id=2
<http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/cihat/003/>
http://www.wto.org/english/news_e/pres96_e/pr042_e.htm
[http://www.ey.com/Global/assets.nsf/EYSEE/TR_Press_Releases_Jan07/\\$file/EY%20Birllesme-Satin-Alma.pdf](http://www.ey.com/Global/assets.nsf/EYSEE/TR_Press_Releases_Jan07/$file/EY%20Birllesme-Satin-Alma.pdf)
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/cinsayi13nisan1999.doc> s.17
http://www.fdi.net/country/sub_index.cfm?countrynum=46
http://www.tucem.com.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=38&Itemid=54&limit=1&limitstart=6
http://ref.advancity.net/newsletters/2007/02/cin_oto.html
http://www.uschina.org/statistics/fdi_cumulative.htm
www.egelihracatcilar.com/Images/Menu2-Page/cin%20OSTIMSUNUM01_00002864.ppt
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/firmabilginotu-web-2.doc>
http://www.itdh.com/engine.aspx?page=Itdh_Foreign
http://www.worldwide-tax.com/hungary/hungary_tax.asp E.T
<http://www.ito.org.tr/itoportal/Dokuman/08.04.28.pdf>
<http://www.irlconsulist.com/irlanda.htm#4>
<http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/ekonomi-esasmetin.doc>
http://www.oef.com/OE_FA_Display_Frm.asp?Pg=CtryDetail&Txt=International%20Macroeconomics&MenuLevel=9&Ctry=Ireland&Folder=Ireland&Section=CBA
http://www.idaireland.com/home/sitetool.aspx?id=3&content_id=1
http://earthtrends.wri.org/searchable_db/index.php?theme=5&variable_ID=250&action=select_countries
<http://www.izto.org.tr/izto/tc/izto+ticaret/dis+ticaret+kosesi/ulkeraporlari/cek.htm>
<http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/home>
http://www.fdi.net/country/sub_index.cfm?countrynum=56
<http://www.expansionmanagement.com/cmd/articleDetail/articleid/18051/default.asp>
<http://www.czechinvest.org/en/czech-republic>

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğrenimimi Şanlıurfa'da tamamladıktan sonra 2000 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. bölümü İktisat bölümünden mezun oldum. Aynı yıl OFS Deniz Taşımacılık (İzmir) şirketinde çalışmaya başladım. 2002 yılında askerlik görevimi tamamladım. 2003 yılında Uludağ Organik Tarım Pazarlama (Şanlıurfa) şirketinde çalışmaya başladım. Aynı yılın sonunda Çin'e gittim. 2003 ve 2004 yıllarında Gözlem dergisi ve Gözlem gazetesinde bilişim ile ilgili konularda köşe yazıları yazdım 2004 yılının sonunda Korman Deniz Taşımacılık (Şanlıurfa) şirketinde çalışmaya başladım. Halen bu şirkette görevime devam etmekteyim. 2005 yılında Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye bölümünde Maliye yüksek lisansına başladım.

ÖZET

Küreselleşme olgusunun ne zaman başladığı ile ilgili kesin bir tarih vermek mümkün olmamakla beraber insanlığın ekonomik ve sosyal olarak gerçekleştirdiği varsayılan sanayi devriminden sonra bu kavramın belirginleşmeye başladığı söylenebilir.

Globalleşmenin bir aracı olarak yabancı sermaye; bir ülkenin karşılığını değişik biçimlerde ileride ödemek üzere başka ülkelerden temin ederek kısa sürede ekonomik gücüne ekleyebileceği mali ve teknolojik kaynaklar olarak tanımlamaktadır. Yabancı sermayenin dünyayı etkilemesi kaçınılmazdır.

SUMMARY

When the start of the globalization phenomenon related to a certain date is not possible, as humanity's economic and social realized default after the industrial revolution can be said that this concept of getting specific.

Global foreign capital as a tool activity, a country's future to pay money in different forms from the other countries in the short time it may add to the economic power of financial and technological resources are defined as. To influence the world of foreign capital is inevitable.